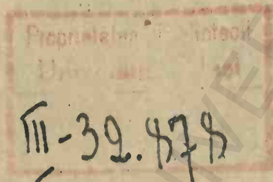

I. GĂVĂNESCUL

La o răspântie a Istoriei naționale

Orientare asupra politicei culturale a Romîniei întregite

Educaţia naţională. Consolidarea Unirii.
Minorităţile. Evreii.
In faţa influenţei germane şi a contactului cu Rusia.
Către cultura franco-engleză.

IAŞI
TIP. „LUMINA MOLDOVEI" BULEVARDUL ELISABETA 2
1923

Preţul 15 lei.

I. GĂVĂNESCUL

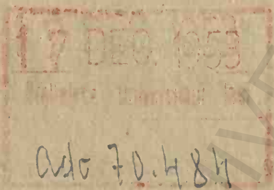
La o răspântie a Istoriei naționale

Orientare asupra politicei culturale a Romîniei întregite

Educația națională. Consolidarea Unirii.
Minoritățile. Evreii.
In fața influenței germane și a contactului cu Rusia.
Către cultura franco-engleză.

IAȘI
TIP. „LUMINA MOLDOVEI" BULEVARDUL ELISABETA 2
1923

DEDICAȚIE — PREFAȚA

Inchin această scriere conștiinței românești manifestate în gestul patriotic al bunului Român Const. N. Vasiliu, *care „în fața sufletului vremii", cum se exprimă în actul donației celor doăspre-zece milioane ridică pe lângă Universitate un cămin de adăpostire pentru fiii de Români doritori de cultură superioară.*

Afară de paginele scrise — și intitulate — „In fața faptelor", această lucrare a fost alcătuită pe de antregul cu mult înainte de mişcările studenţeşti *din urmă.*

Actualitatea ei nu o constituesc schimbările zilei trecătoare, ci probleme adânci, deci mai durabile, ale vieței noastre naționale contimporane.

I. GĂVĂNESCUL.

Orientarea culturei şi educaţiei naţionale
In lumea nouă de după răsboiu

La marile cotituri de drum ale istoriei, când perspectiva se schimbă cu totul, când privelişti şi orizonturi noi se desfăşoară înaintea ochilor, când popoarele sunt puse în faţa unor răspântii necunoscute până atunci, cu imperativul categoric al necesităţii de a se hotărî numai-decât să apuce o cale sau alta, se impune o privire de orientare generală în raporturile caracteristice ale momentului.

Şi niciodată ca acum, după răsboiul mondial care a sguduit întregul organism moral şi material al omenirii şi a schimbat faţa lumii, în unele părţi luminând-o şi înălţând-o, în altele scufundând-o în haos şi ruină, niciodată ca acum nu s'a simţit mai mult nevoia unei reculegeri serioase, pentru regăsirea firului desvoltării istorice, sau pentru fixarea unor noui „puncte de reper“ în vastu orizot ce-şi deschide răscrucile inaintea noastră.

Necesitatea unei revizuiri a idealurilor educaţiei este evidentă.

Răsboiul mondial, din ale cărui chinuri s'a născut o Românie nouă, România întregită după drepturile ei etnice, nu a fost, ca răsboaele din trecut, un conflict între două popoare, pentru ambiţii trecătoare. A fost conflictul între două principii de organizare a lumii.

A învins ideia libertăţii naţionalităţilor şi a dreptăţii.

Pe această bază s'a aşezat omenirea nouă, după ce cutremurul luptei popoarelor a făcut să cază în bucăţi împărăţii mari

clădite pe asuprire, şi s'au reparat nedreptăţile vechi ale violenţei internaţionale. Austro-Ungaria nu mai este. Părţi din vasta Rusie s'au desprins, unele ca să devină state independente, altele ca să se lipească la patria mumă de unde fuseseră răpite, ca Basarabia noastră, ca Polonia rusească. Altele, ca să alcătuiască state deosebite. Germania a trebuit să restitue ce luase cu deasila din alte state şi popoare.

Noui state s'au ridicat pe principiul afinităţii etnice.

România are alţi vecini: o Jugoslavie nouă, o Cehoslovachie nouă, o Polonie reînviată, o Ucranie nouă. Are alte hotare, şi, în cuprinsul lor, o populaţie străină numeroasă: Unguri, Nemţii, Turci, Evrei, Tătari, Bulgari.

Realităţile noui ale vieţii politice interne şi externe obligă la orientări noui în vieaţa noastră morală, socială, culturală întreagă.

Trebuesc formulate, lămurite, precizate idealurile noui.

Idealurile, inspirate de intuiţia în viitor a instinctului de conservare, pun înaintea vieţii reale formele raţionale cari servesc ca model, cu putere de atracţie, şi ca tipuri de cristalizare a vieţii individuale şi naţionale, ale căror raporturi de solidaritate şi armonie alcătuesc vieaţa complectă. Ele nu se pot considera izolat, în teorie, cum nu există izolate în natură. De aceea nici educaţia nu priveşte pe omul individ izolat, ci pe omul ca fiinţă socială, ca membru al unei naţiuni.

Pedagogia, ca să devină ştiinţifică, trebue să aibă, astfel, o bază sociologică, iar baza sociologică i-o procură vieaţa social-politică a timpului, variată dela o ţară la alta, dela o naţiune la alta.

Problemele vieţii noastre naţionale sunt special *ale noastre.* De aceea constituirea pedagogiei sociale româneşti nu se poate forma cu alte elemente luate din alte ţări şi neamuri, nici de alt spirit constructor ieşit din o conştiinţă străină.

Pedagogia este o ştiinţă care poartă mai mult decât altele caracterul special al fiinţei unui popor, căci e născută din el, din nevoile lui, pentru el, pentru aspiraţiile lui.

In pragul unei vieţi noui a neamului şi lumii câte întrebări nu-şi pune spiritul care caută o dreaptă orientare a conştiinţei publice, deci a conştiinţei generaţiilor de educat!

I). In prima linie: faţă cu realizarea idealului naţional secular, prin unirea tuturor Românilor într'un singur stat liber, se mai poate

vorbi de un *ideal național*? Și ce formă iea, ce conținut primește acest ideal?

II). Care trebue să fie starea de suflet și atitudinea poporului român față de populațiile străine convicțuitoare cu el în năuntrul hotarelor României Noui, pentru ca pacea să fie asigurată în acord cu interesele lui și cu principiile dreptății?

III). Intre raporturile necesare ale neamului nostru cu alte popoare sunt unele de moment—moment mai mult sau mai puțin durabil—cari cad în competința politicei timpului, și altele cu caracter aproape permanent, de ordin cultural. Acestea, întru cât privesc influența asupra sufletului național, cad în raza de interes a educației publice. Privirea generală de orientare a culturei trebue să distingă o cultură străină, cu influențe bune, de altă cultură străină, cu influențe rele. In prima categorie va intra acea cultură care, fie prin geniul ei nativ fie prin valoarea etică a manifestărilor ei, lucrează în sensul străduințelor noastre de a întări ființa „eului" etic în particularitățile lui constitutive și în însușirile desvoltării lui morale. In a doua categorie ar intra, firește, acea culturală străină, care, atât prin eterogeneitatea naturei cât și prin tendința manifestărilor ei, poate tulbura desvoltarea firească a sufletului național, și o poate deturna dela calea propășirii normale a omenirii.

Se pune astfel chestia atitudinii noastre față de cultura latină și anglo-saxonă, deoparte, și de cea germană, de altă parte.

IV). Nu uit o altă ordine de preocupări, din zi în zi mai intense și mai sgomotoase. Le notez numai în limitele înțelesului lor rațional. Ridicarea culturală și materială a poporului, a mulțimii, a țărănimii a fost formulată de mult ca parte integrantă a idealului național, alături cu unirea tuturor Românilor [1]). Azi, când această unire este politicește realizată, laturea democratică a idealului național nu poate fi decât accentuată. Nu numai convingerile noastre, scoase din simțul dreptății și al prevederii sociale, dar și impulsivitatea unor curente periculoase, cari îmbracă tendința întunecoasă a desordinei, anarhiei și distrugerii, în haina amăgitoare a iubirii poporului, împing aceste preocupări pe planul întâiu al conștiinței timpului. Nu-i e permis educatorului să le ignoreze. El trebue să fie prevenit și orientat. El trebue să cunoască principiile

1) Incă din prima ediție (1898) a „Cursului de pedagogie".

ce merită să servească de călăuză şi rătăcirile de cari e necesar să fie ferită mentalitatea tinerimii.

Curentul materialismului anarhic al comunismului are propagandişti neobosiţi, bine organizaţi, răspândiţi pretutindeni, înarmaţi cu arme de luptă de tot felul. Oare societatea, aşezată pe baza legilor naturale ale unei desvoltări treptate; oare statul, dator a respecta şi ajuta evoluţia firească a societăţii, nu vor trebui să răspundă la propaganda revoluţionară a anarhiei cu propaganda raţională a ştiinţei? Şcoala este una din forţele biologice ale conservării culturale. Sugestiile permanente şi concordante ale educaţiei pot zădărnici loviturile spiritului de ură, isvorît adesea din ignoranţă sau din o instrucţie insuficientă. Adevărata cultură este modestă, dar tare: pseudo-cultura este îndrăsneaţă, dar şubredă. Efectul celui tare însă este nul, dacă nu se manifestă. Cel slab poate învinge, dacă e lăsat să lucreze singur. Picătura mică, zice proverbul, găureşte piatra.

Datoria educaţiei şi a statului e indicată.

In cadrul acestui studiu nu poate intra, fireşte, desvoltarea largă a tuturor acestor probleme. Câteva consideraţii preliminare asupra lor le consider indispensabile.

I

CULTURA ŞI EDUCAŢIA „NAŢIONALĂ"

O NECESITATE PERMANENTĂ

1. O chestiune, mai presus de toate, mi se pare prealabilă. Se mai poate vorbi, în lumea nouă, de după răsboi, de necesitatea unei *culturi naţionale proprii*? Naţionalismul nu şi-a trăit traiul, nu a devenit un anachronism, azi când omenirea iea, pare-se, o alcătuire supra-etnică, în acea unitate supra-naţională, care se chiamă „Societatea sau Liga Naţiunilor"? In starea de spirit creată în omenire de victoria Dreptului, care suprimă egoismul etnic, mai este loc pentru o cultură caracterizată prin particularităţile de neam şi deci pentru preocupările educaţiei naţionale?

Răspunsul pare a fi simplu şi aprioristic.

Cine zice „Societate sau ligă a *naţiunilor*" zice, mai întâiu de toate, „naţiuni", presupune adică existenţa acelor individualităţi etnice deosebite cari intră în alcătuirea unităţii colective mai mari, numite *societate* sau *ligă* a naţiunilor.

Și, după toată probabilitatea, prin faptul unirii elementelor etnice omogene, mult timp despărțite în contra voei lor, și prin solidarizarea lor organică în fața altor unități etnice din afară sau din năuntru, sentimentul național, în urma războiului, e destinat mai mult să crească decât să descrească.

Dar această deducție hipotetică are nevoie să fie confirmată de o constatare de fapt a stării reale în care se găsește conștiința popoarelor, în astă privință, în *momentul de față*, de după răsboiu.

O constatare, care echivalează cât o anchetă din cele mai serioase, o găsim în mărturisirea unui om care, mai mult decât toți contimporanii, întrunește, pe lângă pregătirea apercepției sociologice, condiția de a fi cunoscut de aproape spiritul popoarelor și în raporturile lor dinainte de răsboiu, și în ciocnirea lor sângeroasă din timpul răsboiului, și in frecările lor pașnice, dar destul de ascuțite și tenaci, desfășurate în jurul mesei verzi a Conferinței Păcii.

Acest om este însuși fostul președinte al Conferinței Păcii, d-l G. Clemenceau.

Intr'o nespus de prețioasă declarație, făcută cu prilejul ratificării păcii de la Versailles [1]), D-l Clemenceau, a caracterizat starea de spirit, de după răsboiu, a popoarelor occidentale, cari, stând în fruntea evoluției politice culturale, servesc de model și de călăuză omenirii întregi, El a spus:

«J'ai retrouvé chacun tel que je le connaissais avant la guerre, au lendemain de l'armistice, après avoir eu — comment dirai-je — le coup de théâtre qui a changé la situation de l'Allemagne.

«Je ne doute pas que mes contredicteurs, en causant avec moi, se soient plaint *qu'ils me trouvaient Français encore plus qu'ils ne me connaissaient : et, de mon côté, je me suis plaint qu'ils fussent un peu plus exclussivement Britanniques ou Américains que je ne l'aurais pensé*».

Ce rezultă din această constatare, formulată de un om de guvernământ. al cărui curaj intelectual, însoțit de sentimentul răspunderii, a căutat să exprime o convingere întemeiată pe fapte pozitive?

Intensificarea sentimentului național este o realitate pe care trebue contat în lumea nouă de după răsboiu.

---

1) In discursul ținut în Senat, la 12 Oct, 1919.

2. In lupta pentru conservarea existenței etnice, sentimentul național este o forță biologică. El măsoară gradul puterii de resistență și condiționează biruința.

O formă rezumativă a sentimentului național, este aceea care se exprimă în sentimentul de demnitate, de onoare, de mândrie națională; iar nu element constitutiv al lui este *stima* și *respectul de sine*.

Stima de sine dă încrederea în sine. Și mândria etnică e semnul conștiinței de sine a unei națiuni. Amândouă sunt puteri și condiții de biruință în lupta vieții.

Ca să impui altuia respectul, prima condiție e să te stimezi tu însuți. Și pentru aceasta trebue să existe motive obiective serioase, valabile pentru orice conștiință omenească normală.

Popoarele occidentale au, firește, se va zice, de ce să fie mândre de ființa lor etnică: au desvoltat o civilizație proprie. Dar noi, avem de ce să fim mulțumiți de noi? Avem de ce să fim mândri, în trecutul, în prezentul nostru?

In prezent? Situația internațională de după războiu, în orientul Europei, pune România în o lumină deosebită de cinste și distincție. Poziția ei este cu totul alta decât înainte de răsboiu.

In jurul ei nu mai există marile imperii de altă dată.

Rusia țaristă este la pământ, desmembrată și în prada frigurilor anarhiei, provocate de împunsătura otrăvită a exantematicului bolșevist.

Austro-Ungaria a dispărut ca atare. Din ea n'a mai rămas de cât o biată Austrie nemțească, și o mică Ungarie izolată, reduse amândouă la proporțiile firești ale extensiunii lor naționale. Pe ruinele și din sfărâmăturile vechii Austro-Ungarii s'au ridicat ori s'au întregit state noui neatârnate: Cehoslovachia, Jugo-slavia, Polonia.

Marii vrășmași dela răsărit și dela apus s'au scufundat astfel, făcând naufragiu în groaznica furtună a ciocnirii popoarelor. Puterea lor era artificială.

Vrășmașii dela sud, Bulgaria, Turcia, nu mai contează; una e încătușată pentru multă vreme, în fatalitățile căderii; cealaltă redusă la cea mai simplă expresie; amândouă puse în umbra istoriei prin o înfrângere meritată [1]).

---

1) Ridicarea momentană a Turciei, după înfrângerea Grec'lor în Asia Mică, nu contează. Ea nu va trece peste limitele intereselor comune ale civilizației europene occidentale.

Statele noui, abia înjghebate sau abia dezmetecite după ameţeala răsboaielor, Polonia, Cehoslovacia, Jugo-slavia sau statul Sârbo-croat, nu se pot afirma ca factori ai civilizaţiei europene, Abia se ridică pe picioare, încă desorientate. Trebuesc sprijinite şi duse de mână.

Astfel scena istorică a orientului european, golită de marii protogonişti, se găseşte ocupată de figuranţi sau începători.

Intre ei, România singură păşeşte mândră, puternică, sigură pe mersul ei şi pe experienţa ei, conştientă de valoarea şi de drepturile ei, de ţintele şi drumurile ce duc la ele.

Cu un an înainte de războiul mondial, în 1913, România veche, România mică se ridicase, în numele ordinei europene, în numele dreptului şi libertăţii popoarelor, la rolul de sfătuitoare a popoarelor balcanice, şi la nevoe de îndrumătoare practică, înarmată cu sancţiuni, gata să aplice pedepse.

Răsboaele balcanice, dintre Turcia, Grecia, Bulgaria, sfârşindu-se prin intervenirea României, pacea dela Bucureşti a fost, pentru regatul român dintre Carpaţi şi Dunăre, o apoteoză.

Această glorie apare încă pe fruntea României ca nimb de nobleţe şi distincţie, azi, când România se arată, pe vechia scenă a lumii orientale, în o acţiune nouă, din care s'au dat înlături actorii cu renume mondial, ce jucau roluri prime, Rusia şi Austro-Ungaria, şi au apărut în locul lor actori începători, în rolurile ce li s'a scris de istorie pentru marea dramă mondială, vecinic nesfârşită şi vecinic nouă.

Prestigiul României e opera trecutului său, efectul valorii arătate de vechiul mic regat al celor 7—8 milioane de Români liberi, reprezentanţi ai valorii rasei întregi.

Dar mai este azi şi opera momentului nou în istoria neamului românesc, opera Unirii într'un singur stat liber a tuturor Românilor, într'un stat îndoit mai mare decât acela al vechiului regat.

România, crescută fiziceşte, şi-a ridicat prestigiul. Perspectiva în care apare în ochii lumii iea proporţii remarcabile, prin scăderea terminilor de comparaţie din prejur. Chiar dacă ar fi rămas la dimensiile ei de mai înainte, România ar fi crescut în ochii lumii, cum creşte Ciahlăul în spaţiul liber, în care ochiul nu întâlneşte piedica altor înălţimi rivale.

La acest efect de optică,—reductibil, poate, uneori, la o iluzie,—se adaugă o cauză nouă: o creştere reală a României, care

a ţinut parcă să dovedească dela început că mărirea ei fizică e un simbol al măririi ei sufleteşti.

De puterea ei sufletească dăduse dovezi în rezistenţa ei neînfrântă în contra ispitelor anarhiei bolşeviste, cari o năpusteau din toate părţile. Ca în orce rezistenţă pasivă, orcât de eroică ar fi, mărimea etică a putut trece nebăgată în seamă, a putut impresiona mai puţin.

A trebuit ca valoarea şi vigoarea caracterului moral să se manifeste în acţiuni de ofensivă ideală, sub forma de virtute dinamică, de forţă militantă, pentru ca strălucirea ei să uimească lumea, şi la apoteoza trecutului să se adauge încoronarea prezentului. Dărâmarea întăriturilor bolşevismului maghiar, care neliniştea civilizaţia europeană, prin îndrăzneţele perspective ale unirii cu anarhia rusă, şi intrarea armatei române ca armată de ordine, dorită şi chemată de partea sănătoasă chiar a naţiunei maghiare, în Buda-Pesta, capitala haosului învecinat, a consacrat în istoria universală contiporană importanţa covârşitoare a României Noui, a României Mari, în orientul Europei.

Presa mondială aducea României omagiul cuvenit când mărturisia că România, învingând valurile bolşevismului, a salvat civilizaţia europeană.

România a repetat azi serviciul ce l'a adus omenirii atunci când înfrunta valurile invaziei turceşti, şi când îşi atrăgea epitetul de atlet al Creştinătăţii, în persoana lui Ştefan cel Mare.

Locul ce e ursită să ocupe în rostul vieţii europene, ca energie vitală în mersul istoric al lumii, iese din zi în zi la iveală.

Din iniţiativa şi prin stăruinţa ei s'a înjghebat, în mijlocul Europei, acea valoroasă „Mică Antantă", menită a ocroti desvoltarea firească a popoarelor în contra lăcomiei sălbatice a duşmanilor păcii şi libertăţii.

Iar în marea Conferinţă internaţională dela Geneva, România a fost purtătoarea de cuvânt a popoarelor Jugo-Slaviei şi Cehostovaciei, şi cuvântul ei a fost ascultat cu o atenţie care a avut, în genere, efecte binefăcătoare asupra treburilor publice europene.

Nu vreau să trec sub tăcere un punct, care s-a încercat de unii să-l înfăţişeze ca *punct negru* în purtarea Romăriei intrate de bună voie în marele răsboiu mondial, destinat de soartă să fie răsboiul ei pentru întregirea neamului românesc.

Umbra ce ar putea să arunce acea învinuire asupra numelui şi cinstei patriei noastre, şi scăderea ce ar putea aduce încrederii în caracterul ei moral, ne îndreptăţeşte a căuta să facem lumină, atât pentru conştiinţa noastră cât şi pentru aceea a urmaşilor.

E vorba de aşa zisa *Pace* făcută la Bucureşti, în 1918, cu duşmanul nostru şi al Aliaţilor noştri în contra angajamentului luat în comun de a nu face nimeni *pace separată.*

Ar fi o crimă să lăsăm a creşte generaţiile tinere sub impresia deprimantă că România şi-a călcat angajamentul.

Laşitatea aceasta n'a făcut-o România.

Fapta ei nu se poate asemăna cu acea a Rusiei de la Brest-Litovsc.

Rusia n'a mai vrut să se lupte, deşi ar fi putut.

România n'a mai putut să lupte, deşi ar fi voit.

Şi n'a mai putut, fiindcă n'a mai fost posibil să fie ajutată de aliaţii din Occident, şi fiindcă a fost trădată de aliatul din Răsărit, singurul care ar fi putut-o ajuta, fiindu-i vecin.

România a fost, cum s'a exprimat lapidar Preşedintele Republicei Franceze, d-l *Poincaré,* în discursul de deschidere a Conferinţei Păcii: *„abandonnée et trahie“.*

A fost aruncată de un tovarăş de luptă puternic în braţele duşmanului, care a ţinut-o legată, ca s'o împiedice de a se mişca.

Pretinsul „tratat de pace“ n'a făcut să înceteze starea virtuală de răsboiu, care a silit pe duşman *să-şi immobilizeze 6* divizii.

Şi la cea dintâi slăbire a presiunii lanţurilor, sub loviturile date tiraniei germane de aliaţii din Apus, România s'a ridicat din nou gata de luptă şi şi-a reluat locul pe frontul mondial, de astă dată singură în răsărit, ba chiar în luptă şi cu fostul ei aliat, trădător.

Tratatul de pace nici formal nu era existent. Regele nu-l iscălise. Dacă, sub baioneta nemţească s'a găsit un parlament de spirite slabe şi rătăcite cari să-l voteze, votul lui era tot aşa de străin de voinţa şi de sentimentul ţării, cum au fost totdeauna pornirile sterile ale agitaţiei nemţofililor şi ale agenţilor conrupţiei germane, în tot timpul neutralităţii şi al răsboiului.

Un parlament nul şi neexistent din fire, înainte de a fi fost declarat astfel în formă, nu poate angaja voinţa şi răspunderea istorică a neamului românesc.

România rămâne curată şi cinstită în idealul ei, în jertfele ei, în faptele ei.

A luptat până în ultimul moment; pacea n'a voit'o, decât odată cu aliaţii cu cari a intrat în răsboiu pentru Dreptate.

Dreptatea s'a făcut, Aliaţii, cari n'au recunoscut, din capul locului, „pacea“ dela Bucureşti, considerând-o ca o pace impusă de vrăjmaşi, nu consimţită de poporul român, au făcut să se isvodească visul istoric al neamului, şi au dat României cinstea cuvenită.

Insuşiri caracteristice ale naţiunii române, ca directive în formularea idealului

Principiul şi dreptul educaţiei naţionale, scoase din sentimentul demnităţii şi valorii personale etnice, nu e suficient să se întemeieze pe opinia altora despre noi. Nu în ochi străini, cari pot privi lucrurile prin prisma egoismului propriu, este esclusiv indicat omului a-şi vedea oglindită personalitatea morală.

Aceasta cel mult poate servi la o confirmare a unei realităţi năuntrice, constatate prin analiza critică a însuşirilor inerente naturei noastre, însuşiri de un caracter permanent, învederat statornic prin acte şi manifestări în decursul vremurilor, şi în împrejurări diferite.

Orce educaţie naţională are de scop ridicarea morală a unui popor, deszoltarea însuşirilor lui superioare, pentru afirmarea lor în lume cu mai multă strălucire şi statornicie.

Asta presupune nu numai existenţa acelor însuşiri înalte cari îl caracterizează şi cari pot figura între podoabele nobile ale omenirii, dar şi cunoaşterea lor. „Cunoaşte-te pe tine însuţi" al lui Socrate este prima condiţie a perfectibilităţii.

Pentru poporul român, ea este şi o cauză de încredere în sine. El nu va perde nimic, ci va câştiga totul cunoscându-se bine pe sine însuşi. Iar încrederea în sine este, la rândul său, condiţia isbândei, în ordinea morală ca şi în cea fizică.

De aceea credem necesar a aduce la cunoştinţa generaţiilor tinere calităţile distinse ale poporului român, spre a servi de bază în formarea caracterului lor moral, care se identifică astfel cu însuşi caracterul naţional.

Simţul politic.—O formă a simţului moral este şi *instinctul politic* al poporului român.

Bunul simţ, omenia, simţul dreptăţii şi al echilibrului forţelor sociale, trebuinţa morală a reciprocităţii, formulată aşa de simplu de Cristos: „nu face altuia, ce nu vrei să-ţi facă ţie altul", şi „fă altuia, ce ai vrea să-ţi facă şi ţie altul",—alcătuesc cea mai sigură garanţie a justiţiei, care susţine temelia statelor; *„Justitia fundamentum regnorum"*.

Cumpănirea dreaptă a întâmplărilor din năuntrul ţării sau din afară, pătrunderea repede şi exactă în efectele lor naturale şi

în urmările lor asupra vieţii şi fericirii omeneşti, fac din intuiţia şi purtarea poporului român o călăuză sigură în vălmăşagul schimbărilor ameţitoare ce vântură omenirea în timpul din urmă.

Instinctul lui politic, care a făcut admiraţia unor etnologi şi istorici străini, s'a confirmat în trecut ca şi în prezent.

In trecut, prin modul cum a ştiut, dintre toate popoarele orientului puse în calea năvălirii turceşti, să-şi păstreze, prin vitejie şi cuminţenie, prin forţa pusă în serviciul dreptului şi demnităţii naţionale, neatârnarea politică, pe când valurile musulmane prefăceau în provincii turceşti, în paşalâcuri, toate ţinuturile din sudul Dunării şi din nordul ei, spre apus, Ungaria întreagă până la Viena, şi pe când toată Europa tremura de groază în faţa Semilunei.

In prezent, acelaş instinct politic s'a adeverit şi mai strălucit în faţa invaziei cumplite a *Anarhiei* bolşevice; anarhie care a făcut să se prăbuşească în ruine o colosală împărăţie vecină şi şi-a plimbat torţa incendiară dejur împrejurul hotarelor neamului românesc; anarhie care, prefăcând Ungaria într'un focar de răsturnare haotică, se pregătia să-şi unească flăcările cu ale Rusiei aflate în plin incediu, şi poate cu ale Bulgariei, pe d'asupra României, singurul zid de apărare ce mai ţinea în loc valul distrucţiei şi-l despărţia de restul Europei înfiorate de perspectiva unui cataclism mai îngrozitor decât războiul abia sfârşit.

Războiul mondial ce se sfârşia însemnase cel puţin lupta între *două principii de organizare a lumii:* principiul organizării pe baza constrângerii, a forţei şi a dominaţiei germane de o parte, şi principiul naţional al ordinei pe baza liberei determinări şi desvoltări a popoarelor, de alta.

Lupta ce se începea acum era *între orce principiu de organizaţie şi desorganizaţia deşăvârşită.*

Dacă ar fi învins Germania, era să piardă omenirea toate achiziţiile morale şi politice dobândite prin marea revoluţie franceză dela sfârşitul secolului al 18-lea şi prin cea engleză, paşnică dar rodnică, din sec. al 17-lea. Ne-am fi întors dela libertate la autocraţie.[1]

Evoluţia ar fi făcut un pas mare înapoi, dar regresiunea s'ar fi oprit pe o treaptă a desvoltării istorice, treaptă inferioară, medievală, dar aflătoare, în orce caz, tot pe scara ascendentă a e-

voluţiei, cu speranţa unei reluări a drumului spre forme mai înalte de organizaţie.

Dacă învingea bolşevismul, această speranţă era perdută. Omenirea ar fi ieşit din sfera desvoltării istorice, ar fi fost aruncată în faza primitivă preistorică, a ferocităţii animalice, care-şi face o glorie din sfărâmarea orcărui semn destinctiv dintre om şi dobitoace, care vrea să facă tablă rasă de tot ce a produs evoluţia şi istoria, morala, religia, cultura şi civilizaţia. şi să lase drum liber bestiei în toată goliciunea hidoasă a instinctelor rele, instincte mereu reprimate şi înfrânate de reformatori şi legiuitori, spre a face posibilă vieaţa în comun a oamenilor, în societate.

Simţul politic al poporului român a evitat acest cataclism mondial.

Şi unde se vede clar linia dreaptă a judecăţii şi conducerii sale în lume, după un criteriu propriu, care se presintă cu preciziunea şi hotărârea funcţiunii unui instinct, este în atitudinea ce a avut faţă de fenomenul bolnăvicios al bolşevismului, sub orce formă s'ar fi arătat şi or de unde ar fi venit.

Că era uşor să-l respingă cu desgust când l'a văzut venind dela poporul rus, pentru noi ni se pare aproape natural şi lesne de înţeles, dacă ne gândim la părerea ce are Românul de Ruşi, în genere, şi cum îi judecă în porecla ce le dă. Nu e vorba aci, fireşte, de exprimarea politică a unui raport protocolar.

Dispreţul adânc ce transpiră în epitetul cunoscut e un fapt psihologic, care poate explica de ce nu te simţi îndemnat a te lua după modelul venit dela cel care ţi se pare că merită acest titlu.

Cu totul altfel se întâmplă când vezi anumite manifestări la oameni pe cari eşti deprins a-i stima şi a-i admira. Iţi trebue mult simţ critic şi spirit de autonomie morală şi o maturitate a caracterului, ca să rezişti unei porniri naturale de a imita aceea ce vezi la o persoană pe care ţi-o crezi superioară şi care pe deasupra ţi-e şi dragă.

Când un regiment francez, în contact cu molima bolşevistă, a dat semne de contagiune, soldaţii români spuneau comandanţilor lor, clătenând din cap cu părere de rău:

— Mi se pare, d-le căpitan, că o să-i ducem şi pe ăştia cu baioneta, ca pe Ruşi.

O dovadă mai elocventă de justa delimitare a sferelor morale

într'un suflet bine echilibrat, care știe ce poate fi îngăduit și ce nu, e greu de găsit

Sfera toleranței Românului e, de altfel, destul de largă. Are însă și ea hotare bine trase ; și, când trebue, bine păzite.

Toleranța.—O manifestare a simțului politic, care are înfățișarea mai fățiș derivată din simțul moral, este acea trăsătură caracteristică pe care o găsim statornic în raporturile poporului român cu alte neamuri : *toleranța.*

Amândouă aceste trăsături se găsesc așa de adânc sădite în constituția psihică a poporului, încât alcătuesc elementele constitutive ale genesei lui etnice, sunt date înnăscute ale eredității.

Toleranța pentru firea deosebită a altor nații nu se găsește la nici unul din popoarele inconjuratoare,—pentru a nu vorbi decât de vecini—în gradul, în care se vede funcționând la Români.

Ferocitatea tenace cu care Ungurii, Bulgarii, Sârbii chiar au căutat să desnaționalizeze elementele etnice aflătoare pe teritoriul lor, e absolut necunoscută conștiinței îngăduitoare românești. Nici Rușii n'au fost mai toleranți, judecând după rezultatele constatate în Basarabia. Probele le avem, azi, sub ochii noștri chiar aici, în acei iubiți reprezentanți ai tinerimii universitare, cari vin în sălile de cursuri cu sufletele însetate de cultură românească și simt nevoia de a lupta cu efectele trecutei stăpâniri rusești, care le au făcut mai mult decât grea înțelegerea limbii lor naționale.

Cât de cumplit, apoi, apasă jugul sârbesc din Timoc, ne putem închipui din următorul obiceiu popular, născut la țăranii din Timoc, și povestit cu ciudă de un învățat sârb :

Românilor, la moarte, li se pune în sicriu un băț, ca să se apere de Sârbi pe lumea cealaltă !

Furia desnaționalizării constatată la Unguri, Slavi, Bulgari, nu-și găsește perechea decât la Germani.

Dacă se lasă la o parte popoarele occidentale, în toată Europa centrală și orientală o singură țară, România, face excepție la regula barbară a tiraniei etnice, a pornirii inumane de exterminare a neamurilor străine supuse or numai direct invecinate.

Cum se explică această trăsătură comună României cu Occidentul anglo-franco-italian ?

Deși lipsite de contact imediat, ce a făcut ca aceste suflete etnice depărtate să se asemene atât de mult în atitudinea lor morală ?

Unitatea originii culturale, care a făcut unitatea etică a sufletelor.

Geniul culturei latine, care, plecând din Italia s'a imprimat în sufletul Galiei şi al Britaniei, a răsărit şi pe toată întinderea Daciei traiane, „Deciae felicis", adus de legionarii romani, şi împlântat în sufletul tuturor locuitorilor, fie ei daci sau ne-daci.

„Toleranţa" caracteristică poporului român—o caracteristică comună cu a popoarelor occidentale de cultură latină—mi-o explic ca desvoltarea unui germen sufletesc, moştenit din acea *humanitas* de ordin mai mult politic decât etic—care a luat fiinţă, pentru întâia oară în cunoştinţa omenească la Romani, cârmuitorii lumii.

Romanii n'au supus popoarele ca să le prade, ca barbarii; sau ca să le extermine, ca Asiaticii; sau ca să le desnaţionalizeze, ca Germanii, Ungurii, Slavii. Ei le supuneau ca să le cârmuiască în ordine şi legalitate, lăsându-le să se desvolte după firea lor, la adăpostul seagului roman, în o „pace română" civilizatoare, pace păzită de puterea armatelor biruitoare, şi dându-le, ca premiu de cuminţenie, suprema onoare a cetăţeniei romane, dreptul de a fi *civis romanus*.

Tactul de a mânui şi stăpâni sufletele, arta de a cârmui popoarele nu mai Romanii au avut-o.

Nu li se cerea popoarelor învinse decât recunoaşterea autorităţii şi legii romane. Celor supuşi acestor condiţii li se îngăduia existenţa întreagă, sub scutul ordinei şi forţei romane: cu limba lor, cu obiceiul lor, cu religia lor, ba chiar, în anumite limite, cu administraţia lor. Limitele erau acelea puse de legile statului roman.

Această admitere şi îngăduinţă a individualităţilor etnice particulare, această „humanitas" romana, este un punct nou de conştiinţă omenească peste însuşirile câştigate de civilizaţia elină, care, cu toată superioritatea ei artistică, filosofică, etc., nu ajunsese a-şi învinge dispreţul pentru chipul şi înfăţişarea altor neamuri, numite în bloc *barbari*, din mândria unei conştiinţe juste a superiorităţii sale culturale şi din o naivă idolatrizare exclusivă a limbei proprii.

Peste această *humanitas* romană, de ordin mai mult politic, nu s'a ridicat decât concepţia de ordin etic a frăţiei umane, adusă în lume de Creştinism.

Creştinismul a pătruns în sufletul românesc mult mai demult decât la celelalte popoare din orientul şi din centrru Europei, pentru a nu vorbi decât de acestea.

In toleranța românească intră astfel *humanitas* romană, străbătută de conștiința frăției omenești a Creștinismului.

Alte însușiri.—Nu voesc și nici nu pot să epuizez caracterizarea sufletului românesc, în toate trăsăturile lui esențiale. Mai adaug câteva. Intâiu una, care e proverbială: *ospitalitatea*. Nimeni nu bate în zadar la ușa Românului. Casa lui e deschisă și bucuroasă să te adăpostească, străine trecător, fără să te întrebe cine și de unde ești. Masa lui, când mai bogată când mai frugală, e totdeauna gata să te ospăteze.

Altă trăsătură, înrudită cu toate de mai sus, dar meritând să fie pomenită deosebit: *mila*.

Mila Românului e mare.

Ertător și milos s'a arătat el și în crâncenul război din urmă. Scene de o înălțime morală uimitoare s'au văzut în toiul luptelor: soldați români dând să bea, din plosca lor, apă vrășmașului învins și legându-i rănile, cu o blândețe care a luat locul în mod isbitor avântului de leu întărtat cu care se repezise asupra lui. Românul nu se luptă decât ca să înfrunte forța asupritoare. Pe cel culcat la pământ îl ajută să se ridice.

Generositatea e legată cu cavalerismul, dar nu exclude *îndârjita apărare a dreptului* propriu, în potriva celui ce vrea să ți-l răpească; după cum nici modestia și omenia blajină, care nu vrea să jignească susceptibilitățile altuia, nu exclude mândria personală, care impune altuia respectul datorit, după dreaptă reciprocitate.

Alecsandri și Eminescu au formulat aceste atitudini sufletești, unul când a caracterizat „ginta latină“, celalt când a zugrăvit pe Mircea în fața lui Baiazed.

Latina gintă are parte
De ale pământului comori
Și mult voios ea le împarte
Cu celelalte a ei surori,
Dar e teribilă, 'n mînie
Când brațul ei liberator
Isbește 'n cruda tiranie
Și luptă pentru al ei onor.

Scena întâlnirii lui Mircea cu Baized trebue cetită în între-

gime, ca să se vadă cum se ridică treptat sufletul bătrânului Voevod dela smerenia simplă a omului, care vrea să se facă nebăgat în seamă, până la uriaşa înălţare a eroului, care pune totul în cumpănă înfruntând moartea, ca să-şi apere cinstea.

Toate aceste însuşiri sunt produsul unei evoluţii morale înaintate şi nu sunt puse în serviciul egoismului, fie individual sau naţional. Sunt forţe biologice generale, folositoare conservării omenirii şi desvoltării ei armonice.

De aceea păstrarea şi accentuarea lor stă în acord cu însăşi intenţia immanentă a naturei, care nu se poate realiza însă decât prin voinţa omenească.

Adusă clar la conştiinţă, această lege se transformă într'un imperativ categoric al educaţiei.

Trebue să păstrezi şi să desvolţi în sufletul generaţiilor tinere însuşirile caracteristice ale neamului, cari alcătuesc podoaba lui morală, pentrucă sunt, în acelaş timp, condiţii de înaintare ale omenirii spre forme de viaţă armonică superioară.

Datoria conservării propriei tale fiinţe etnice devine astfel, pentru naţiunea ta, o datorie către omenirea întreagă.

II

ORIENTAREA IN RARPORTURILE INTERNE

Prima întrebare cu caracter de prealabilitate :—dacă mai poate fi vorba azi de educaţie naţională,—a primit un răspuns afirmativ şi indicaţia înţelesului nou, precum şi a direcţiei în care se poate găsi modalitatea de îndeplinire.

România Nouă, în forma, cuprinsul şi extensiunea ei, aduce probleme şi preocupări noui, unele privitoare la raporturile ei interne, altele privitoare la relaţiile ei internaţionale.

Intre preocupările interne, cele mai de căpetenie, cari ating directivele culturale, sunt două : consolidarea unirii *prin unificare sufletească* şi aşa zisa chestie a *minorităţilor etnice.*

UNIFICAREA SUFLETEASCĂ NAŢIONALĂ

Consolidarea unirii.—Intregirea naţională adaugă la mentali-

tatea română din fostul regat, pe aceea a Românilor din ţinuturile eliberate.

Aceste ţinuturi au fost eliberate de sub diferite juguri străine şi vin cu anumite habitudini sufleteşti câştigate din contactul îndelungat cu deosebite culturi sau concepţii de lume şi de viaţă: Bucovina, nemţească (austriacă): Transilvania, germano-maghiară; Basarabia, rusească.

Influenţele mediului istoric străin n'au modificat fondul adânc sufletesc naţional.

Toate provinciile desrobite s-au simţit *una* cu România, a cărei liberă existenţă de stat etnic era pentru ele toate un simbol, şi un centru de atracţie şi de cristalizare cultural politică.

De aceea, la prima slăbire a lanţurilor, ele au sburat în braţele libere ale sorei lor mai mari.

Ce deosebire dintre această unire cu aceea forţată a Croaţilor cu Serbia!

Totuşi, unirea trebue intensificată în conştiinţă, prin accentuarea unor idei şi stări de suflet cu tendinţă de coeziune şi solidaritate, şi prin înlăturarea altora cu tendinţă contrară, rămăşiţe trecătoare ale trecutului sau produse vremelnice ale clipei istorice.

Operaţia poate provoca strigătele de durere ale naşterii unui stat nou.

Fiecare negaţie a unei stări de conştiinţă protrivnică scopului unificării desavârşite, are în faţa sa afirmarea unei idei, care se ridică s'o înlocuiască, urmând îndemnul firesc al instinctutul de conservare naţională şi planul concepţiei adânci a destinului istoric.

Dacă trecutul a făcut sufletul etnic românesc să stea, în unele ţinuturi mai mult, în altele mai puţin, sub apăsarea geniului străin al altor neamuri, o primă condiţie de a recăpăta omogeneitatea spirituală este de a căuta să se înlăture unele depresiuni mintale datorite jugului îndelungat al culturilor suprapuse şi impuse spiritului naţional latin.

Şi pentru că *sublata causa tollitur efectus*, să se caute, ca o măsura preventivă de higienă sufletească naţională, să se îndepărteze cauza, reducând posibilitatea influenţei mai departe a spiritului cultutei străine, de care e vorba.

La această condiţie negativă, se adaugă in mod firesc alta positivă: îndreptarea minţilor spre orizontul luminos al cul-

turei isvorîte din geniul original al rasei noastre, spre cea mai frumoasă şi mai veche cultură omenească, spre cultura latină, cu o eflorescenţă aşa de strălucită şi de variată, în ramificaţiile ei neolatine şi în reflexele ei anglo-saxone.

Provinciile surori, cari s'au smlus din lanţurile altor genii şi-au fugit „acasă", e natural să găsească mai cu greu calea nouei renaşteri sufleşti a latinităţii. Sora lor mai mare, România, liberă în mişcările şi în desvoltarea ei firească mai demult, a putut stabili mai din vreme contactul cu civilizaţia rasei. Mână în mână, „unite în cuget şi simţiri", cum le-a cerut în vremuri triste poetul, vor merge împreună către aceaşi lumină, care va fi şi isvorul de întărire şi isvorul de unire, prin aceeaşi hrană spirituală.

Conştiinţa unităţii lor de origine şi de natură a dat Românilor de pretutindeni, în valurile vremii, puterea de rezistenţă ce vine din gândul că nu eşti singur şi slab în lume şi speranţa unei uniri cu fraţii, care face tăria.

Conştiinţa descendenţii din acelaş neam de oameni, cari au stăpânit şi luminat lumea, a dat sufletului românesc sentimentul mândriei şi al demnităţii în ceasurile cele mai desperate, precum şi credinţa mântuitoare în reîntoarcerea lumii la rostul ei adevărat.

Aceleaşi stări de conştiinţă vor fi sfătuitoarele înţelepte ale prezentului şi vor rămânea providenţa neamului românesc.

Unul şi acelaş popor strâns tot la un loc, liber şi stăpân pe sine, în unul şi acelaş stat naţional, iată punctul de plecare.

El merge acum pe acelaş drum către aceaşi ţintă.

Toate interesele diferitelor ţinuturi s'au contopit în unul şi acelaş interes mare, total, românesc, obştesc.

Acest fapt duce la altă condiţie a unificării sufleteşti şi a consolidării unirii.

Şi ea se prezintă cu o laturе negativă şi cu una positivă.

Este un adevăr de biologie etnică aşa de necontestabil încât pare axiomatic: unirea părţilor, odată despărţite, într'un tot solidar al unui singur stat naţional, exclude principial orce ideie de *privilegii localnice* sau provinciale. Nu se poate zice: Transilvănenii să-şi vază de Transilvania, Bucovinenii de Bucovina, Basarabenii de Basarabia, cum nu se zice: Muntenia a Muntenilor, Moldova a Moldovenilor.

Particularismul mentalităţii regionaliste va trebui să dispară,

Valorile naţionale să fie recunoscute ca atari pe toată întinderea geografică a naţiei, în diferitele ramuri de manifestare ale geniului naţional.

Nevoia conservării naţionale, în lupta neamului pentru afirmarea în lume cere aceasta.

Aşa s'a dovedit de fapt când am fost puşi în faţa problemelor iscălirii Păcii. Raporturi încordate, de o gravitate extremă, au determinat în mod necesar şi firesc, selectarea şi înjghebarea la colaborare armonică a valorilor politice luate din tot neamul românesc, după calităţile cerute de momentul istoric.

Acelaş principiu să se respecte în toate cazurile de serviciu public, de orce ordine, chiar dacă nu iese în evidenţă totdauna caracterul „biologic naţional“ ai situaţiei, ca în cazul luptei integrale dela neam la neam sau în acela al raporturilor neamului cu lumea din afară.

In marginele cadrului tras de gândul şi dorul comun al armonizării sufleteşti complecte, se cere:

Ingăduirea particularităţilor locale vremelnice.

Basarabenii, bunăoară, spre a pomeni un singur exemplu, au luat din contractul exclusiv cu fiinţa poporului rus, ceva din înfăţişarea acestuia, ceva din manierile lui, din greutăţile şi modul lui de a vorbi limba românească, cu un accent şi o pronunţare particulară.

Să nu confundăm aparenţele cu fondul intern. Să-i luăm şi să-i îmbrăţişăm pe fraţii noştri, aşa cum ne vin fugiţi din închisoarea şi captivitatea străinului. Treptat-treptat unitatea lăuntrică de gândire şi de simţire va aduce pe acea din afară.

Oamenii cari trăesc mult timp împreună, în apropiere continuă, iau unul dela altul mişcări, trăsături, obiceiuri. Sfârşesc prin a se asemăna. Aceaşi lege care ni i-a diferenţiat în arătările lor din afară, ni-i va identifica. Să-i ţinem mereu aproape de noi, să să stăm mereu în contact cu ei: noi la ei, ei la noi.

Ceeace însă ne poate fi permis a considera ca inadmisibil şi de nesuferit, este tot ce aminteşte, în mod bătător la ochi, timpul de înstrăinare şi de robie a Basarabiei sub Ruşi, cum ar fi bunăoară purtarea, fără raţiune, a şepcii ruseşti sau întrebuinţarea, din neglijenţă sau intenţie, a limbii ruseşti.

„Mutatis mutandis“ şi în alte proporţii diferite, aceaşi atitudine sufletească de îngăduinţă reciprocă faţă cu unele particulari-

tăţi, datorite împrejurărilor locale de vieaţă, trebuie să fie norma raporturilor între fraţii de pretutindeni.

De altfel, bunul simţ tradiţional românesc şi simţul elementarei omenii, fără a mai vorbi de acela al instinctului conservării şi demnitaţii, va dicta, după timp şi cazuri, regula dreptei purtări, sub inspiraţia dorinţei sincere de unificare sufletească armonică.

ACORDUL MINORITĂŢILOR ETNICE.

Problema se prezintă cu alte complicaţii mai serioase, când e' vorba de raportul dintre Români, luaţi în total, ca majoritate dominantă a ţării, şi străinii cari alcătuesc minorităţile etnice.

Idealul ar fi, natural, ca *unitatea sufletească cea mai desăvârşită* să domnească pe toată întinderea unui stat. Gradul în care domneşte unirea şi solidaritatea măsoară tăria acelui stat, nu numai în raporturile lui cu alte state, dar şi în vieaţa lui internă. Forţele publice şi particulare s'ar întrebuinţa în producţie şi creaţie pe toate terenurile, pe cel economic, artistic, ştiinţific, cultural.

Ca unitatea sufletească să fie desăvârşită, ar trebui să nu existe *divergenţe profunde de interese şi de ideal.*

La conlocuitorii unei anumite ţări, s'ar putea închipui, la urma urmei, existenţa necesară a unei comunităţi de interese. Toţi vor să fie apăraţi, să trăiască în ordine şi linişte, să-şi aibă vieaţa asigurată şi garantată, să poată dispune de înlesniri materiale datorite convieţuirii într'un stat cultural, cu bune căi de comunicaţie, cu bogată vieaţă economică, cu negoţ şi industrie îndestulătoare.

Simbioza fizică însă nu presupune pe cea morală.

Divergenţe de ideal pot sta alături şi simultan cu identitatea de interese materiale.

In ultima analiză, ceeace se relevă ca element de bază permanentă al conştiinţei naţionale, este *solidaritatea sufletească a amintirilor trecutului.*

Factorul istoric constitue firul care leagă generaţie de generaţie în linia timpului, alcătuind unitatea conştiinţei etnice. Fiinţe etnice deosebite unele de altele pot trăi legate mai multe la un loc în o unitate solidară, pe baza materială a spaţiului. Dar de aci, urmărindu-le în ordinea spirituală, le vezi despărţindu-se, pe linia timpului, apucând pe drumuri ce le duc pe fiecare în ţara ideală a

visului şi dorului, a căminului părintesc sau a mormintelor strămoşilor, a gloriei şi a suferinţelor neamului.

Desnaţionalizarea silită este o iluzie. *Uitarea* nu este un act voluntar direct sau impus din afară, dar este un fenomen psihologic supus la anumite legi şi condiţii. Poţi voluntar să cauţi a îndeplini acele condiţii, şi deci indirect să ajungi, prin voinţă, la ruperea firului tradiţional care te leagă cu trecutul unui neam şi să-ţi legi sufletul de firul amintirilor istorice ale altui popor.

Atunci ai căpătat alt suflet etnic.

E indiferent atunci cum eşti îmbrăcat, cum te închini şi chiar cum vorbeşti. Totul atârnă de ce simţi, de ce trecut eşti mândru, de mormântul pe care depui flori de admiraţie şi lacrămi de pietate. Acolo ţi-e ţara, aceea ţi-e patria pentru care vrei să trăeşti, şi ai vrea să mori.

Cu această condiţie, ar fi posibilă unitatea sufletească perfectă a României mari, cu toată diversitatea aparentă a minorităţilor etnice.

Dar e realizabilă ?

Sunt două feluri de străini conlocuitori :

1. Unii cari au, în afară de hotarele statului român, o naţiune ce a dat naştere unui stat de sine stătător.

2. Alţii cari nu au nicăiri un stat etnic propriu.

In prima categorie sunt: Nemţii, fie Austriaci fie Germani, Ungurii, Sârbii, Bulgarii, Rusii sau Ucranienii.

In a doua categorie sunt Evreii.

Cei dintâiu aparţin unor naţiuni vecine cu cari avem relaţii, când amicale, când încordate, uneori duşmănoase, după împrejurări. Şi e firesc ca în sufletul lor să se nască, prin simpatie etnică, starea de spirit a statului de a cărui naţionalitate se ţin.

Gradul acestei solidarităţi, care leagă pe conlocuitorii unei ţări cu sufletul altui neam, în afară şi peste hotarele ei naturale, poate da naştere, fireşte, la tulburări şi nelinişte internă, proporţional cu gradul, manifestat or nu, al acelei solidarităţi.

Acest grad poate varia dela popor la popor şi la acelaşi popor după împrejurări.

Un popor de un naţionalism romantic ca cel german, sau fanatic ca cel maghiar, or sălbatec ca cel bulgar, poate da mult

de lucru cârmuitoarilor pentru armonizarea unităţii sufleteşti a ţării într'un moment de conflict cu unul din statele respective.

Totuşi, nu este exclusă posibilitatea unei cultivări a raporturilor şi legăturilor de tot felul dintre ţară şi minorităţi, într'un chip care să atenueze mult sbuciumul desacordului, şi, eventual, chiar să-l suprime aproape de tot.

Punctul negru, ca să zic aşa, al acestei chestiuni este temerea ca nu cumva *egoismul etnic* al unui stat oarecare — egoism care nu s'a lecuit odată cu chibzuirea înfiinţării sau chiar cu realizarea „Ligei Naţiunilor" — să nu se servească de conaţionalii ce alcătuesc aiurea o minoritate etnică, spre a provoca conflicte internaţionale.

Temerea este şi aici începutul înţelepciuni.

Şi temerea nu este numai de partea majorităţii faţă de forţa Ligei, ci şi din partea minorităţii etnice faţă de majoritatea în mijlocul căreia e nevoită să trăiască.

Uneltiri duşmănoase în contra ţării pot atrage consecinţe funeste pentru vinovaţi.

De altfel, atidudinea obişnuită a majorităţii româneşi în timpuri normale nu va fi niciodată cauză de conflict.

Poporul român a fost îngăduitor faţă de străinii din ţara lui, dacă erau oameni de omenie. N'a căutat niciodată să le facă traiul imposibil. Nu i-a tulburat în obiceiurile, în legea, în credinţele lor. Pe nicăiri nu s'au perindat atâtea neamuri de oameni, din timpul invaziei barbarilor până azi. I-a considerat ca o fatalitate trecătoare: *Apa trece, pietrele rămân*. S'a învăţat să vadă, sub atâtea forme variate esterioare, ceeace este comun şi permanent, *omul*. Şi când a fost nevoit să conlocuiască vreme mai îndelungată cu unii din ei, ca s. e. cu Slavii în trecut, a ştiut să se împace cu ei destul de bine. Românul ştie să distingă particularităţile fiecărui neam, şi să le accepte aşa cum sunt, rezervându-şi doar dreptul de a-şi râde câteodată de ciudăţeniile lor. Dar asta, numai aşa, spre a face haz şi a petrece. Satira este doar de origine romană. In anecdote, în poveşti populare apare adesea *Rusul*, *Evreul*, *Neamţul*, *Ţiganul*, *Urgurul*, *Sârbul* sau *Bulgarul*, în situaţii caracteristice, de un comic iresistibil, plăsmuit de imaginaţia plină de humor a poporului român.

Asta nu excludea bunele raporturi, în treburi şi afaceri, cu

toţi aceşti străini. Mulţumit poate că i-a dat ocazie să se amuzeze, asta pare că-l dispune şi mai mult la generozitate. Tachinăria nu exclude prietenia. *Qui s'aime se taquine.*

Cât de puţin ne cunoaşte Occidentul care îşi închipue că trebue să intervină el ca să apere fiinţa etnică a minorităţilor din România !...

Pe când în Ungaria se schingiuiau Românii, ca să-i facă să-şi părăsească limba şi naţia, la noi trăiau liniştiţi, aproape nebăgaţi în seamă, în voia lor, *Ciangăii,* în ţinutul Romanului şi Bacăului.

De *progromuri* în contra Evreilor la noi nu s'a auzit. Inainte de a se gândi Conferinţa Păcii să ceară a li se respecta legea, nimeni n'a silit pe Evrei să nu-şi închidă prăvăliile Sâmbăta, şi să nu lase târgul pustiu, mai ales în Moldova, unde Românii sunt deprinşi a se aproviziona de Vineri pentru trebuinţele veţii, ştiind că *Sâmbăta e sărbătoare ovreiască.*

Dar, fireşte, nimeni nu s'a gândit, nici chiar Evrei, să nu să pună Sâmbătă zi de vot, pentru simplul cuvânt că nici cei mai credincioşi Români nu s'au gândit că e păcat înaintea lui D-zeu să se ducă creştinul Duminica la vot. Camerile ţin adesea şedinţă în zile de sărbătoare şi Duminica. Vieaţa bisericească n'a mers niciodată cu pretenţiile ei până acolo, încât să impieteze asupra vieţii statului.

Bunăvoinţa îngăduitoare din trecut a bunului simţ va continua şi mai departe în raporturile dintre Români şi străini.

In *rezoluţia de proclamare a Uniunii Ardealului cu România,* în marea zi de 18 Noembre (1 Dec. 1918), s'a pus principiul respectării libertăţii naţionale a tuturor popoarelor conlocuitoare, într'un sens foarte larg. Ea corespunde stării psihologice de fapt a poporului român din toate timpurile.

O singură limită naturală se pune aplicării acestui principiu : trebuinţa vitală elementară de a se evita, din partea minorităţilor etnice, atitudini, cerinţe şi manifestări cari, prin natura lor, au tendinţa la afirmarea şi crearea unui stat în stat.

Raportul normal între doi factori sociali nu se poate reglementa unilateral, dând reguli de conduită *numai unui factor,* ci la amândoi.

Şi minorităţilor li se impune, fireşte, o anumită datorie, dic-

tată de norma convieţuirii cu naţiunea alcătuitoare a statului etnic constituit şi suveran căruia aparţin.

Deosebit şi mai presus de obligaţiile derivate din legile scrise ale statului, a căror observare este semnul vizibil al admiterii şi respectării fiinţei lui, chestia raportului minorităţilor către statul şi naţiunea română este în fond o *chestie morală.*

Respectul de sine al demnităţii omeneşti elementare impune fiecăruia sincera analiză a conştiinţei sale, atunci când se hotărăşte a rămânea — de voe or de nevoie, indiferent — oaspele unei ţări, unui popor: dacă rămâne ca prieten sau ca duşman, cu gânduri paşnice sau cu planuri ascunse de a face rău.

Un om cinstit şi cuminte, care cere şi primeşte a fi îngăduit să locuiască în statul altei naţiuni libere decât în statul naţiunii sale proprii, înţelege de mai înainte că pacea şi condiţiile vieţii interne ale ţării de gazdă îi impun unele restricţii în manifestările sale naţionale cari, dacă ar trăi în propriul său stat etnic, n'ar fi absolut necesare, poate, pentru pacea şi liniştea dintre popoare.

Bucurându-se de libera determinare a voinţei sale individuale, el va alege între o fatal limitată expansiune a fondului său naţional, sau o desăvârşită exteriorizare, fără reticenţe şi restricţii.

In cazul dintâiu, va rămânea să trăiască în statul altei naţiuni, pe care şi-l alege ca al său, cu toate urmările logice şi morale legate de această alegere.

In cazul al doilea, va merge să se aşeze şi să trăiască, în absolută libertate naţională, acolo unde naţiunea sa şi-a alcătuit o formă politică de stat propriu.

Intre întrebările ce-şi va pune, în cazul dintâiu, propriei lui conştiinţe, una de căpetenie va fi: ce va face el în cazul unui conflict eventual, care s'ar isca direct or indirect, între poporul căruia aparţine prin origine şi naţiunea în care a preferit să trăiască?

De partea cui se va da? Pe ce front de luptă va trece, luptă ce poate fi crâncenă, pe vieaţă şi pe moarte?

Pentru timpuri de linişte relativă, obişnuită, întrebarea se formulează mai puţin tragic, iar răspunsul e dictat de gradul solidarităţii lui cu vieaţa morală şi materială a poporului şi statului în care trăeşte.

E firesc să se nască între conlocuitorii unei ţări, — indiferent de originea lor diferită, şi de alte deosebiri, ca credinţele religi-

oase, — un sentiment comun de interes material şi de onoare comună, o personalitate comună, făurită din impresii şi aspiraţii comune, şi un simţ de dreptate şi de convenienţă, un criteriu de judecată la fel pentru toţi.

Când nici atâta solidaritate politică şi nici atâta unitate sufletească nu se înfiripează în cugetul celor ce alcătuesc minorităţile etnice, convieţuirea devine un prilej de vecinică suferinţă şi pentru ei şi pentru naţiunea statului în care se agită.

Si atunci suferinţa este resultatul firesc al unei situaţii morale false.

EVREII.

O reflexiune specială trebue acordată populaţiei evreeşti, destul de numeroase, mai ales în urma Unirii cu Transilvania, Basarabia şi Bucovina, cari au adus, — în special cele două provinţii din urmă, — un contigent remarcabil de evrei în cetăţenia română.

Evreii nu au un stat etnic propriu al lor, în afară de hotarele ţării străine în care locuesc.

Unii din ei vor să-l înfiinţeze acolo unde a fost odată, în Palestina, cu ajutorul binevoitor al tuturor naţiunilor mari şi mici, cari înţeleg importanţa internaţională a chestiei şi apreciază mobilul ideal al demnităţii naţionale, ce inspiră Evreilor această dorinţă.

Aceştia sunt *Sioniştii.*

Alţii nu vor înfiinţarea unui stat evreesc à parte. Il cred imposibil, irealisabil.

Sioniştii, consecvenţi cu ei înşişi, vor renaşterea naţionalităţii evreeşti în toate particularităţile ei distinctive, accentuarea modului deosebit de a fi, de a concepe lumea şi vieaţa, bazându-se pe dispoziţiile etnice înnăscute şi pe tradiţia istorică a poporului evreu. Şi vor ca această fire caracteristică a rasei să-şi găsească *libera afirmare şi desvoltare în o ţară proprie, într'un stat etnic de sine stătător.*

Faţă cu această manifestare politică a naţionalităţii israelite, nu putem avea decât respect. Ca orcărui popor, dorim şi poporului evreesc îndeplinirea visului de dreptate: să poată *dispune singur de soarta lui*, în o ţară *a lui*, adunat la un loc într'un singur stat.

Cei cari nu vor reinfiinţarea unui stat evreesc în Palestina sau aiurea, îşi zic: Ne-având şi neputând avea aiurea un stat al nostru propriu, evreimea renunţă la o vieaţă politică propriu evreiască, deosebită şi în afară de aceea a ţării în mijlocul căreia trăeşte şi cu care voeşte să se confunde, din toate punctele de vedere, păstrându-şi ca *deosebire numai religia*.

Evreii ar deveni astfel *cetăţeni români de religie mozaică*, fără nici-o legetură distinctivă între ei decât felul credinţei religioase, care ar fi chestie particulară individuală sau de familie, nu de stat.

Iată cum se exprimă, în astă privinţă, senatorul Hecht, reprezentantul „minorităţii" evreeşti din primul Senat al României Mari: „Tratatul pentru protecţiunea minorităţilor nu priveşte pe Evrei. Ei nu vor să constitue o *minoritate naţională*, în afară de familia românească, care să-i închidă din nou în izolarea *„ghetto"*-ului. Ei vor să fie români, păstrându-şi religia"[1]).

Tendinţa acestei cugetări şi atitudini este de a ajunge la o *desăvârşită identificare de suflet şi manifestare* a elementnlui evreesc cu massa naţiuni române, în afară de religie şi biserică, aşa cum se vede cazul în ţări ca Franţa, Anglia, etc.

Nici altă limbă, nici alte obiceiuri decât cele româneşti.

Şi faţă de acest fel de a fi şi de a voi al elementului etnic evreesc nu putem avea decât sentimente binevoitare, întru cât pornirea lor de asimilare este *sinceră* şi *consecventă*.

Ne place a spera dela mulţi Evrei, ceeace s'a văzut la unii din ei, — ca ultimă consecvenţă a pornirii lor de identificare, — hotărirea de a înlătura şi ultima formă de deosebire, atunci când conştiinţa lor de cetăţeni români, ba mai mult, de Români, ar constata că în religia mozaică s'ar găsi unele prescripţii de ordin mai mult terestru decât divin, mai mult politic decât metafizic religios, care ar putea fi o piedică în calea voinţei lor de perfectă identificare cu mediul social cultural al ţării din care vor din toată inima să-şi facă o patrie, în înaltul înţeles etic al cuvântului.

Dar aceasta nu poate fi decât un rezultat al evoluţiei conştiinţei lor morale, venite din o necesitate internă, nu din afară.

Aceste *două atitudini*, clare şi hotărite: sionismul politic,

---

1) *Viitorul* dela 1–2 Dec. acel an.

care tinde a-şi crea un stat evreesc propriu în Palestina, şi renunţarea făţişă la vieaţa etnică, posibilă numai în statul propriu evreesc — cu tendinţa de asimilare şi confundare desăvârşită în vieaţa politică culturală a poporului român — sunt *singurele atitudini raţionale* ale elementului israelit.

Intre ele se pot închipui şi găsi multe *forme neprecise, şovăitoare, inconsecvente, capricioase.* Dintre ele se desluşeşte una tipică, purtând în ea caracterul absurdităţii care îi pecetlueşte soarta în evoluţia firească, înceată poate dar sigură, a societăţilor omeneşti, spre o vieaţă de armonie dreaptă şi raţională.

Să nu vrei *nici stat propriu etnic*, ca toate neamurile pământului cari vor să-şi păstreze individualitatea etnică, şi să nu vrei nici să pierzi ceva din această individualitate, care, în mod normal şi paşnic nu se poate păstra şi desvolta decât în o alcătuire politică de stat.

Ci să preferi a duce vieaţă deosebită, proprie, închisă în forme arhaice de gândire şi de tendinţe particulariste, căutând, ca unitate socială colectivă, să te deosebeşti de mediul ţării, în care vrei să trăieşti parazitar, prin tot ce poate da aparenţa unui popor deosebit, cu apucături şj cu suflet deosebit, cu tradiţii şi ideal deosebit, şi căutând a accentua această deosebire *chiar prin păstrarea şi cultivarea unei limbi deosebite, care nu este măcar limba neamului tău*, ceeace ar fi o scuză, ci o limbă împrumutată dela alt popor şi încă dela un popor a cărui amintire în sufletul românesc nu va putea, de aci înainte, să deştepte alt sentiment decât acela de groază.

Această atitudine care, din punct de vedere logic, e plină de contraziceri, iar din punct de vedere etic formulează pretenţia nedreaptă de a tulbura libera desvoltare a altui popor, conţine, din punct de vedere psihologic, germenul unei provocări permanente.

Raţiunea omenească nepervertită n'o acceptă.

Dintre cele două concepţii raţionale, sionismul, aşa de venerabil nu stă în puterea noasrră să se realizeze; impune însă Evreilor datoria morală elementară de a căuta drumul patriei lor sufleteşti, patriei lor adevărate, patriei lor ideale, drumul Palestinei şi deci a nu cere să devină *cetăţeni* ai unei ţări din care nu au gândul nici putinţa de a-şi face, în mod sincer, o patrie iubită.

Intr'un suflet cinstit nu încap două patrii. Una din ele e sacrificată celeilalte.

Din punct de vedere practic, ca soluţie realizabilă pare a se impune atitudinea formulată de senatorul evreu Hecht.

Consecvent cu acest ideal de vieaţă, intelectualitatea evreiască ar trebui să îndrumeze conştient educaţia tinerelor generaţii, ursite a rămânea să trăiască în România, ca în patria lor, singură şi adevărată.

Consecvent cu acest ideal de viaţă, ea ar trebui să se ferească de acele manifestări cari o pun în postura de separatism suftesc şi o închid într'un „ghetto", de un fel sau altul.

In faţa faptelor.

....'Actualitatea ne sileşte să insistăm.

Logica principiilor se desfăşoară limpede, liniştit şi lin, în limita unor suposiţii convenabile.

Realitatea însă iese câteodată violent din cadrul raţiunilor abstracte, adesea hipotetice dacă nu convenţionale şi arbitrare, şi păşeşte sgomotos pe scena faptelor concrete a vieţei şi istoriei.

După ce-au fost aşezate pe hârtie principiile expuse la locul lor mai sus, în lumina senină a deducţiilor raţionale, aşa cum au fost cugetate din anul constituiri României Noui şi aşa cum au fost formulate până azi de autorul acestor pagini, în diferite ocazii, iată că, în momentul publicării lor, deodată realitatea vie a faptelor sociale concrete se mişcă, prinde glas, îşi pronunţă cerinţele, îşi manifestă fiinţa.

Observatorul teoretician devine atent, ca să constate şi să noteze faptele, pentru căutarea adevărului şi explicarea realităţii.

Indrumătorul, cu un sentiment de datorie şi mai accentuat, din cauza răspunderii sale practice, urgente, imediate, se opreşte ca să-şi orienteze cât mai repede şi mai precis mersul spre ţinta ultimă a menirii sale publice.

Când scriu aceste rânduri, suntem în plină mişcare a problemei evreieşti.

Problema s'a pus aşa de brusc şi de violent încât se potri-

veşte mai bine să zici că a *izbucnit*. Ca o boală gravă care se declară cu prilejul unei mici răceli.

Incidentul ne-însemnat, în aparenţă. care a deslănţuit mişcarea, a fost... un cadavru. Un cadavru de ovreiu, furat de studenţi ovrei din sala de disecţie a Universităţii din Cluj.

Sentimentul demnităţii româneşti atins prin fanatismul unui gest care accentua un privilegiu de neam şi de rasă în faţa sacrificiului comun cerut de ştinţă pe altarul adevărului folositor omenirii. a răscolit întreaga fiinţă morală a tinerimii, a făcut-o să privească mai de aproape şi din toate punctele de vedere raportul etnic dintre Români şi Evrei, mai întâi în cadrul mărginit al templelor culturei naţionale. Şi de aici, după ce s'a constatat — cea ce nu se ştia! .— că proporţia elementului semit faţă cu cel românesc nu este cea firească unei minorităţi etnice faţă de majoritatea elementului de baştină, ci adesea din contră este tocmai proporţia nenaturală *a unei majorităţi a minorităţii etnice străine faţă de minoritatea majorităţii etnice de baştină*; după ce s'a constatat că, la Iaşi, bunăoară, sunt, în unele facultăţi, ca cele de medicină şi de farmacie, 80% şi 90% studenţi evrei, şi în liceu 60, 70 şi 80% elevi evrei, problema s-a generalizat. S'a pus întrebarea: dacă acest raport perzistă, care va fi soarta culturei naţionale româneşti? Care va fi stratul dominant al ţării? Ce va deveni sufletul şi caracterul neamului care constitue raţiunea de a fi a *statului românesc*?

Care va fi în faţa istoriei, în faţa lumii şi a posterităţii priveliştea Românii Noui şi Mari, priveliştea unui popor abia unit în stat liber, care îşi pune capul sub jug străin, în propria lui ţară, după ce abia a scăpat de jugul străinilor de peste hotare?

Intrebarea, emoţionantă prin ea însăşi, devenia iritantă pentru că nu se vedea soluţia prin mijloace sigure de prefacere evolutivă. S'a tins deodată la aşezarea lucrurilor în raporturile lor naturale. S'a cerut *numerus clausus*.

Rezultatul?

In momentul acesta avem Universităţile închise, şi toată România agitată de o chestiune culturală, socială, politică.

Fără a schimba nimic din principiile generală formulate mai sus, revenim asupra lor, spre a le precisa în lumina faptelor.

Faptele aruncă lumină asupra principiilor, numai dacă, după

constatarea lor obiectivă, sunt privite ele însele în lumina înțelesului lor rațional.

O problemă, de orce fel, rămâne insolubilă, dacă nu i se conosc *datele;* sau se desleagă insuficient și rău, dacă nu se ține seamă de toate datele, sau dacă se omit cele mai de seamă.

Și problema ovreiască nu este *aceiași* în toate țările. In fiecare țară se prezintă cu date noui, care îi hotărăsc altfel soluițiunea.

La noi datele esențiale ale problemei ovreiești, cari — *toutes choses égales d'ailleurs* — o complică și o agravează, sunt:

1. *Numărul excesiv de mare al Evreilor,* mai mare, față de populația țării, decât în orice altă țară din lume.

După o statistică mai nouă, iată cum s'ar prezinta raportul Evreilor cu populația în diferitele state ale Europei:

Suedia	1	ovreiu	la	. . . .	7500	locuitori
Spania	„	„	„	. . . . .	6200	„
Anglia	„	„	„	. . . . .	800	„
Franția	„	„	„	. . . . .	450	„
Belgia	„	„	„	. . . . .	420	„
Serbia	„	„	„	. . . . .	120	„
Italia	„	„	„	. . . . .	80	„
Bulgaria	„	„	„	. . . . .	78	„
Rusia	„	„	„	. . . . .	76	„
Germania	„	„	„	. . . . .	63	„
Austria	„	„	„	. . . . .	23	„
Turcia	„	„	„	. . . . .	21	„
Ungaria	„	„	„	. . . . .	16	„
Polonia	„	„	„	. . . . .	13	„
România	„	„	„	. . . . .	7	„

Chiar presupunând că țifra raportului din România n'ar fi tocmai așa de jos fată cu cea din Polonia, mângâierea n'ar avea o însemnătate serioasă.

Pe de altă parte, numărul ovreilor cari zilnic trec granițele în România, din toate părțile, mai ales din Rusia și Ucrania, unii primiți de milă, alții strecurați prin fraudă și conrupțiune, alții furișați prin surprindere, este după mărturisirea celor ce cunosc lucrurile de aproape, așa de mare în cât cifra raportului din statistică, privitoare la România, este, mai mult decât probabilă. Iar

dacă nu se va opri imediat și cu desăvârșire *invasia*, situația oglindită în acea statistică va putea fi în curând chiar inferioară realității.

2. *Imposibilitatea asimilării elementului evreesc cu elementul de baștină românesc*, este a doua condiție a problemei.

Una din cauzele acestei imposibilități se găsește în prima dată, notată: **Numărul.**

Numai simpla schimbare de raporturi numerice dintre elementul etnic dominant, care alcătuește caracterul propriu al unui stat național, și elementul etnic străin introdus în organismul lui, schimbă fundamental datele problemei și deci modalitatea soluționării ei, dela un popor la altul, dela un stat la altul. Unificarea relativă și armonia necesară convietuirii altfel se va realiza, când *un* străin intră în legături de viață cu 450 sau cu 800 de locuitori ai națiunii autohtone. Și altfel se speră că se va putea realiza aceeași condiție de convietuire armonică și de unificare socială, când *un străin* are raporturi de vieață numai cu 7 locuitori ai națiunii ce alcătuește statul etnic autohton, în care a intrat și în care trăește în *masă compactă*.

Franța cu cei 450 de membri ai săi față de *un* evreu și mai ales Anglia, cu cei 800 de conaționali față de *un* evreu, sunt țări cari nu pot să înțeleagă și să judece, din proprie experiență actuală, o țară în care stau numai 7 conaționali față de același element etnic străin—chiar dacă celelalte condiții de cultură, de organizație economică, politică, etc. ar fi aceleași.

Și aceste condiții *nu sunt aceleași* la poporul francez și cel englez deoparte, și la cel român de alta! Cele dintâiu, având un suflet întărit de o veche cultură națională, cultura crescută de secole din propriul geniu etnic, trăesc în forme de organizare politică, socială, economică bine închegate într'un stat consolidat de veacuri. România, la începuturile șovăelnice ale unei culturii proprii naționale, departe de a-și avea un stat etnic constituit de *veacuri*, abia azi stă in fața problemei acestei constituiri, abia azi a isbutit să-și vază națiunea întregită, abia azi se agită zilnic cu chestia nedeslegată încă a *unificării*, abia azi își chibzuește — și nu e lăsată să-și mediteze în tihnă — propria organizare a statului etnic, în o *constituție* națională.

Abia azi!

Ce-au făcut alte popoare în momentul când erau preocupate de chestia propriei organizări, încă nedesăvârşite, a statului lor naţional? Şi, fireşte, punem întrebarea, uitându-ne la popoarele ce stau în fruntea civilizaţiei europene şi dela cari suntem îndemnaţi să luăm pildă.

Ce a făcut, bunioară, Anglia? Ne-o spune istoria. Scriitorul sociolog şi istoric **Houston St. Chamberlain**, englez de origină dar cunoscut, în o bună parte a activităţii sale publicistice, prin apriga sa propagandă pentru ideia culturei şi dominaţiunei pangermaniste, a remarcat faptul, amintit, de altfel, şi de **Salomon Reinach**, învăţatul arheolog şi filolog farncez, de origine evreiască, din ale cărui scrieri nu lipseşte sentimentul solidarităţii de rasă.

Anglia o expulzat, la începutul organizării statului său modern, pe toţi evreii de pe teritoriul său (la 1290). A închis pentru ei graniţele, timp de secole. Şi nu le-a deschis decât după constituirea şi consolidarea statului etnic din toate punctele de vedere: social, economic, comercial, industrial, politic, religios. Atunci a deschis porţile cetăţeniei engleze; şi nici atunci nu le-a lăsat larg deschise decât dela 1860 încoà. Nu mai era nici o primejdie de perturbarea funcţionării normale a statului englez. Scopurile şi mijloacele vieţei lui publice erau şi sunt fixate. Nu intră nimeni în el decât asimilându-se, şi cine pătrunde în el e forţat, în mod natural, să-l servească.

Şi totuşi. acest organism politic viguros nu are de luptat decât cu *un* element semit repartizat la 800 englezi, din o masă etnică împrăştiată, fără mare unitate compactă, în populaţia de baştină.

De aceia în Anglia chestia evreiască *nu există*. Şi de aceia Anglia nu e competentă să o înţeleagă şi să o deslege aiurea. Şi nici nu concepe *că* şi *cum* poate să existe în alte ţări o astfel de problemă.

Memoria experienţei istorice? E în cărţi, nu în capetele diplomaţilor.

Ceva mai competente a înţelege chestia semită dela noi sunt popoarele la cari proporţia populaţiei evreşti faţă de populaţia autohtonă se apropie, întru câtva, de a noastră: Germania, Austria, Ungaria. Nu mai vorbim de Polonia şi de Rusia.

Experienţa. acestora? E cunoscută. Nu insistăm.

Dar procedarea Angliei, al cărui geniu politic şi instinct pu-

-ternic de conservare nimeni nu-l va contesta, nu a fost unica în felul ei în istoria popoarelor europene civilizate.

Acelaş lucru l-a făcut *Franța*, în 1306. Ba încă, fiindu-i mai greu Franței continentale decât Angliei insulare să-şi închiză hermetic frontierele, ea s'a văzut nevoită să repete, la interval de 90 de ani, măsura de higienă preventivă a statului național în formație, expulzând *încă odată*, la 1395, pe Evrei [1]).

Nu mai vorbim de celelalte țări, dela cari nu ne gândim să luăm pildă.

Ne uităm însă întrebător în ochii acestor două fruntaşe ale civilizației europene, cari au dat cea mai strălucită dovadă că au simțit în vieața lor istorică, pericolul semit şi au arătat lumii, prin exemplul lor elocvent, la ce mijloace efective de profilaxie socială recurge un popor care vrea să-şi conserve ființa sa națională în clipa delicată a organizării sale politice.

De ce nu vor ele, de ce nu vrea în special Anglia, care dispune de atâtea mijloace de asimilare şi are aşa de puțini Evrei, de ce nu vrea să cheme în sânul său pe bietul popor israelit, şi să-l primească în proporția de un evreu la şapte Englezi, iar nouă să ne cedeze situația raportului său statistic de un evreu la 800 de Români? Ce dreaptă şi umanitară soluție ar găsi astfel chestia semită, şi pentru Evrei şi pentru Români!

Şi nu ne gândim aci la ne-ajunsul ce ar rezulta din amestecul a două popoare de origină şi natură aşa de deosebite. Am putea admite, spre mângâierea noastră, că puritatea rasei nu e un avantaj incontestabil, ci, din contra, că amestecul măreşte potențialitățile de vitalitate şi de agerime, de putere şi de aptitudini la popoare. Am putea să dăm crezare acelor reprezentanți ai etnologiei istorice, cari caută să arate, că popoarele cele mai consolidate ca unitate de caracter național, nu prezintă, din punt de vedere antropologic, o unitate de origine şi de derivație etnologică.

Jean Finot, între alții, urmăreşte această teză şi vrea s'o dovedească la diferite popoare: la Germani, Francezi, Italieni, Evrei [2])

---

1) **Salomon Reinach**, *Orpheus*, Histoire générale des religions, 1914, pag. *304*.

2) În *Les préjugés des races* şi în *L'agonie et la mort des races*.

La formaţia Germanilor ar fi contribuit Polonezii, Obotriţii, Venzii şi alte populaţii *slave*, şi citează pe Nietzsche, polonez el însuşi, de origine, care susţinea că Germania de astăzi nu e decât o staţiune avansată a lumii slave. Fără a excepta de la această afirmaţie pe Prusieni, cari par a personifica însăşi rasa teutonică.

Poporul francez de azi ar fi produsul a nu mai puţin 60 de populaţii şi rase diferite cari au locuit şi străbătut Franţa, şi, ca curiozitate, enumăr o parte din elementele constitutive pe cari Finot afirmă că le poate descoperi în alcătuirea sângelui francez; începând din antichitate: Aquitani, Siluri, Iberi, Brasci, Vasconi, Sueţi, Sardoni, Biturigi, Arveni, Pictoni, Argenisi, Veneţi, Vandali, Alani, Agatiri, Ruten, Polonezi, Venezi, Belgi, Cimbri, Visigoţi, Franci, Burgunzi, Saxoni, Alemani, Suevi, Fenicieni, Sarasini, Ovrei, Etrusci, Pelasgi, Avari, Cumani, etc. etc.

Şi etnologul francez conchide:

„Francezul din zilele noastre este produsul unui amestec etnic, foarte disparat şi foarte complex. In sângele său curge în acelaş timp acela al mai tuturor popoarelor şi raselor cari au avut de jucat sau joacă un rol oarecare în civilizaţia umană. Aceasta nu a împiedicat Franţa de a se aşeza printre cele dintâi popoare ale pământului, şi de a deveni una din naţiunile cele mai strălucite, cele mai admirate şi cele mai iubite".

Ce aduce unitatea în această diversitate a elementelor etnologice componente?

Sufletul dominant.

Acelaş mod de a simţi, de a înţelege lumea, acelaş mod de a privi datoriile către patrie şi omenire—„la façon d'envisager identiquement les devoirs envers la patrie et l'humanité". Aceiaşi emotivitate. Aceleaşi aspiraţii în lume. Acelaş ideal.

Chiar unitatea raselor se datoreşte nu identităţii materiale de condiţii craniologice sau de sânge, ci unităţii sufleteşti de tendinţă şi de simţire.

Rasa latină, compusă din atâtea popoare cu formaţie istorică atât de diferită, ce o face să fie *o rasă*, *o ginte* aparte, cu trăsături psihice caracteristice, în liniile lor mari şi profunde?

Unitatea de suflet, de simţire, de cultură.

„Qu'importent les liens de leurs naissance! exclamă Finot. N'ont ils pas tous fait le pélérinage d'Athènes, de Rome, de Paris? Ils ont vénéré *ensemble* plusieurs dieux et les immortels leur ont donné maints *traits spirituels en commun*".

Și, ca să revenim la chestiune, acelaș principiu se aplică şi la formaţiunea poporului evreu. Nici ei n'ar putea să-și justifice în fața istoriei etnologice, pretenţia de a fi o rasă pură, fără amestec de sânge cu alte popoare. Filisteni, Chananeeni, Arabi, Hitiţi, Chazari (Turci, trecuţi la judaism), şi alte neamuri, cu cari au trăit sau pe unde au trecut, intră în compoziţia „poporului lui D-zeu".

Toate acestea s-au contopit într'un singur „spirit" etnic, au luat pecetia caracteristică a aceleiaşi înfăţişări culturale. Au fost absorbite şi asimilate într'o unitate de suflet, care ne dă azi spectacolul unei solidarităţi uimitoare.

Va să zică, am putea, la urma urmelor, în fața necesității fatale, să ne împăcăm cu ideia că neamul românesc nu-și va pierde unitatea conştiinţei şi spiritului său etnic, absorbind în ființa sa naţională elemente noui etnice, şi prefăcându-le în substanţă etnică proprie, aşa cum Francezii au transformat în Francezi toate populaţiile disparate ce-i alcătuesc; aşa cum Evreii au prefăcut în Evrei pe acei Arabi, Turci, Filisteni etc. intraţi în composiţia lor etnică.

Problema *asimilării* îşi precizează astfel prin fapte condiţiile ei teoretice.

Asimilarea presupune schimbarea modului de a fi a elementelor ce se asimilează; presupune desfacerea lor din o agregaţie şi asociaţie dată; presupune lepădarea unor particularităţi şi proprietăţi anumite, şi însuşirea altor particularităţi şi proprietăţi noui; presupune intrarea lor în noi combinaţii şi asociaţii, părăsind vechile afinităţi pentru afinităţi noui, spre a putea alcătui unităţi noui, substanţe noui, coheziuni noui.

Astfel se schimbă în corpul omenesc viu, alimentele ce pătrund în el sub formă de pâine, de fructe, de legume, etc., şi devin substanţe hrănitoare numai după ce se prefac în sânge, în nervi, în muşchi. Şi cum pâinea ce stă pe masă nu mai seamănă de loc cu elementele celulelor de muşchi şi nervi în cari s-a transformat, tot aşa nu mai seamănă de loc cu ce-a fost înainte un Turc ori un Arab, după ce a intrat în organismul poporului evreesc şi s'a prefăcut în Evreu.

Şi tot aşa ar trebui să se întâmple şi cu Evreii cari, intrând în organismul poporului român, vor să devie Români.

Ar trebui. Dar nu se poate.

La marea greutate a asimilării Evreilor, *din cauza numărului lor exorbitant*, greutate care merge până la *imposibilitate*, se adaogă una peremtorie:

Afară de puţine excepţii onorabile, *Evreii nu vor*, şi *nu pot să vroiască* a se asimila.

Nu vor. Aceasta se vede, mai ales după răsboiu, din recrudescenţa crescătoare a *sentimentului naţional evreesc*. Reviste evreeşti, jurnale evreeşti, societăţi culturale evreeşti — Hakoah, Kadimah, Macabei — Teatre evreeşti, în *idiş*; partide şi „Uniuni" politice evreeşti. Imn naţional palestinian; bicolor naţional palestinian, exhibit ostentativ cu aer sfidător de iredentism; ironii şi protestări la vederea tricolorului pe pieptul unui român, considerându-l ca o provocare...

Sionismul în toată vigoarea şi splendoarea lui.

Dar nu „Sionismul" propriu zis, al regenerării unei naţii pentru reconstituirea unei ţări proprii, în vechiul pământ al patriei istorice, în Palestina.

Nu. Ci Sionismul *pe loc*.

„Teritorialismul", drept vorbind.

Adică — o utopie — Palestina în România. O ţară în altă ţară. Să zicem oare şi un stat, în alt stat? Tendinţa logică a naturei lucrurilor impune minţii această concluzie.

Să se compare, în astă privinţă, atitudinea Evreilor în România cu aceea a unei alte naţionalităţi străine, care şi-a găsit adăpost pe pământul românesc, anume cu atitudinea *Armenilor*. Cine a auzit la noi de vre-o „Uniune a Armenilor pământeni?" Armenii pământeni nu fac *uniune* aparte. Au intrat în masa poporului românesc. Au devenit Români. Originea lor e un incident de biografie individuală, fără importanţă pentru viaţa lor colectivă politică.

„Teritorialismul" pentru Evrei este, de fapt, acea tendinţă la care se gândia *Vasile Conta* când zicea: „Să nu credeţi că Palestina e numai-decât aceea din Asia. După credinţa lor Palestina este ţara aceea unde Mesia, care are să vie, va stabili o împărăţie jidovească. Acea Palestină, împărăţie jidovească, va putea fi stabilită şi la noi". [1])

Şi concluzia e fatală. Evreii nu numai că *nu vor*, în mod

1) *Discursul* ţinut în şedinţele *Adunării Deputaţilor* la 4 şi 5 Septembrie 1879. *Opere complecte*, editate de Octav Minar. *Pag.* 648.

conştient şi intenţionat, ca Sioniştii naţionalişti, să se asimileze cu cu Românii, dar nici *nu pot să voiască* a se asimila. Inconştient, ca o putere naturală supra-omenească, *ceva* îi ţine legaţi în o comunitate solidară, compactă, indisolubilă, în o patrie intangibilă, ideală. E legea lor, sau religia. O religie, care nu regulează numai raporturile metafizice dintre om şi Dumnezeu, ci pe acelea dintre om şi om in societatea politică. O religie dublată de o constituţie de stat — fundamentul statului *teocratic*, singura rămăşiţă a religiilor ce alcătuiau statele teocratice ale antichităţii dispărute de veacuri în trecutul depărtat.

E o religie care nu a evoluat şi care jenează mişcarea spirituală a elementelor mai culte ale neamului lui Israel. Comparând-o cu faza spirituală superioară la care s-a ridicat Creştinismul, Solomon Reinach, bunioară, constată, şi o mărturiseşte singur, că „astăzi chiar, cea mai mare parte din cele unsprezece milioane de Israeliţi sunt, în astă privinţă, rămaşi mai îndărăt decât Creştinii". Şi unele din neajunsurile pe cari le semnalează el pe seama mozaismului, rămas îndărăt de mersul civilizaţiei omeneşti, este că obligă pe credincioşi „să respecte cu rigoare sabatul şi unele interziceri alimentare absurde".

„La religion juive, închee Salomon Reinach n'est vraiment, peu gênante que pour ceux qui se réclament d'elle sans la pratiquer".

E drept că religia Evreilor se prezintă foarte rar cu unele aspecte diferite după mediul ţării unde se găseşte şi, întru câtva, şi după epoce. A variat foarte puţin. Dar încercări de adaptări la starea generală a culturei timpului modern n'au lipsit. Cele mai însemnate au fost aceea a filosofului Moise Maimonide (1135-1204), cu totul fără efect, şi aceea, mai nouă, a altui filosof evreu, Moise Mendelssohn (1719-1786), care a contribuit la o momentană apropiere a poporului evreu de lumea creştină, „încercând a *moderniza* pe coreligionarii săi, şi a-i reconcilia cu civilizaţia care îi înconjura[1]).

Pe ici pe colo în occident, la Paris, prin Germania, s-au putut ridica unele sinagoge mai liberale.

Dar în partea aceasta a Europei orientale, la noi şi în ţările apropiate, Galiţia, Polonia, domneşte ortodoxia cea mai habotnică, şi cea mai tiranică, la care se mai adaugă şi superstiţii taumatur-

1). *Salomon Reinach*, op. cit., pag. 307.—Cuvântul a *moderniza* e subliniat de autorul citatului.

gice. Bigotismul fanatic al religiei mozaice din aceste regiuni ale Europei răsăritene, constitue, ca să citez tot pe Reinach care nu poate fi bănuit de antisemitism: *„comunităţi ostile spiritului modern*, în cari cultul, sgomotos şi dezordonat, iea înfăţişarea unui *delir religios“*. [1])

Fanatismul acesta religios, cu o credinţă şi cu un cult anticat şi exotic, cu prescripţii şi practice anahronistice, în desacord făţiş cu spiritul modern al omenirii civilizate, sub toate aspectele — şi politic. şi moral, şi religios — îi izolează pe Evrei de restul lumii înconjurătoare şi îi împedică de a se schimba, de a se aproapia de mediul social-etnic în care trăesc, şi de a se asimila cu el.

Relevez şi subliniez din autorul citat până aci o propoziţie, de o însemnătate excepţională, pe care o supun meditaţiei tuturor celor ce se ocupă de soluţionarea problemei semite la noi, sau aiurea. Vorbind de habotnicismul religios al poporului evreu, Salomon Reinach spune aceste memorabile cuvinte: *„L'émancipation intérieure du judaïsme sera pour lui le plus pressant des devoirs....“* Adaosul „dès que son émanicipation politique et sociale, encore imparfaite, aura été complétée par l'opinion et les lois“, e mai mult decât de prisos; răstoarnă condiţiile naturale ale fenomenului social.

Emaniciparea internă a judaismului, modernizarea lui şi adoptarea la concepţiile şi simţirile mediului înconjurător trebue să preceadă. Cealaltă emanicipare, politică şi socială, nu ca simplă formalitate legală, ci reală, bazată pe opinie şi sentiment public, nu poate fi decât o *urmare* a acelei dintâi.

Da, datoria „emanicipării interne a jndaismului“ e cheia problemei semite. Cât timp această datorie nu va fi înţeleasă şi îndeplinit, totul va fi în zadar. Fuziunea de asimilare, care să facă posibilă convieţuirea paşnică şi armonică, nu se va putea realiza.

Ce să mai zici, din punct de vedere moral, de o religie, care, rămasă îndărăt de evoluţia conştiinţei umane, propovăduşete ura? Ce să mai zici de acel tradiţional „ochiu pentru ochiu şi dinte pentru dinte?“ Cum să pui în cadrul înfrăţirii omeneşti acea concepţie egoistă a exclusivismului unui popor considerat ca singurul popor ales al unui Dumnezeu, care nu e D-zeul întregii omeniri, ci numai al „poporului lui Dumnezeu?“

---

1). Ibid. pag. 310,

Nu-mi vine să cred, — atât mi se pare de enorm și nu am putința să mă conving prin mine însu-mi — că în codul religiei mozaice să află acea înfiorătoare propoziție, așa de des citată: „Pe or-ce bun creștin, ucide-l“.

Dar dacă astfel de urme de străveche barbarie s'ar adeveri în cărțile religioase ale sinagogelor, înțelesul *modernizării* cerute de Reinach ar căpăta o preciziune teribilă, care ar îndreptăți statele creștine să-și revizuiască principile *libertății* și *toleranței religioase.*

Așa cum este ca, veche și învechită, *legea* Evreilor îi ține strâns legați între ei în o comunitate proprie, în o societate politico-religioasă, indifirent de locul unde se găsesc. Uniți separatist nu numai în hotarele țării ce locuesc, dar și peste acest hotare, în o uniune evrească naționalistă — și totuși internațională și supra-națională — poporul ovreesc formează un bloc etnic și social, politic, religios pe deasupra și printre celelalte state proprii. *Alianța israilită internațională*, înființată în 1860, e un fapt.

Acest bloc izolat, impenetrabil și indisolubil, trăește închis în granițe invizibile, având iluzia — ba mai mult decât iluzia — unui *stat național propriu.*

Și uneori iluzia, cu puterea ei de sugestie, caută o bază de realizare în afară. Nu s'a încercat populația israelită a unei localități din Moldova, pe pe lângă Iași, să pună la intrarea comunei, locuită în majoritate de Evrei, stâlpi cu indicațiile legii lui Moise? Nu s'au trezit deunăzi în Iași doi rabini umblând dela o școală la alta, ca să ceară să nu se țină examene sâmbăta?

Mi se citează cazul mai multor localități din județul Botoșani: Sulița, Stefănești, Bucegea, Frumușica, Burdujeni, Hârlău, în cari, deamult și în mod constant, Evreii pun țăruși legați cu sârmă sau sfoară la întrarea în comună, ca semn cu înțelesuri anumite dictate de legea mozaică pentru poporul evreu ce locuiește acolo[1]).

Aceste începuturi de afirmare a vieții proprii naționale

---

1) Cazul mi-a fost adus la cunoștință de D-l N. D. Labușcă, licențiat in litere. Doctor in drept, profesor suplinitor la „Seminarul pedagojic universitar“ din Iași, care cunoaște aceste împrejurări încă din copilărie, când, împreună cu alți tovarăși de aceași vârstă, se străduia, mai in joacă, mai in serios, să rupă firele de legatură dintre stâlpi și să dea și stâlpii jos. Ovreii ridicau stâlpii din nou, și ii legau din nou cu sârmă. Și tot așa înainte. Și acelaș lucru pretutindeni, unde Evreii sunt în număr.

sub formă liberă de manifestare ca într'un stat propriu evreesc politic şi cultural se arată şi în şcolile publice ale statului român, acolo unde populaţia şcolară o formează în majoritate Evreii. Mi s-au adus la cunoştinţa cazuri simptomatice. La *Liceul Naţional* din Iaşi — *naţional românesc*, chipurile ! — un elev evreu la ora de caligrafie îşi făcea, fără jenă, în caetul de clasă, exerciţii de scriere ebraică, cu litere evreeşti, înşirate dela dreapta la stânga. Singura desvinovăţire a lui a fost că n-a scris nimic necuviincios.

— Pot să vă citesc ce am scris, D-le Profesor. Am scris: *Zeit ist Geld,*

La un alt liceu din Moldova, în cursul superior, la întrebarea unui profesor: Care e după părerea clasei drama cea mai însemnată din literatura română? Unul din majoritatea elevilor evrei ai clasei a răspuns: *Manase.* Şi fiind că dascălul nu era de aceaşi părere — preferia o piesă, de Alexandri probabil, de Hájdău, Caragiali, sau altul — n'a mai putut ţine clasă.

E natural. Popoarele au instinctul lor de conservare care caută să se afirme *cum poate, unde poate, cât poate.* Şi poporul evreesc a dovedit că are acest instinct într'un grad remarcabil.

Dar nici poporul românesc nu e lipsit cu totul de acest instinct natural de conservare proprie.

Şi atunci se impune să se adaoge, la cele două condiţii de mai sus ale problemei, încă una:

3. *Instinctul de conservare al poporului român.*

In acord cu principiile dreptăţii omeneşti universale, acest instinct natural cere să fie lăsat neamul românesc a se desvolta liber, după legile inerente ale firii lui, fără a fi stânjenit, în evoluţia sa naturală, de forţe străine perturbătoare.

Când s-a ajuns să se spună: „In România Mare Evreii în deplinesc rolul de burghezie naţională românească. Ei deţin comerţul mare şi mic, industria mare şi mică, meseriile şi banca, ei sunt reprezentaţi într'o puternică proporţiune în profesiunile libere, cu un cuvânt ei formează în cea mai mare pătura vie economică şi culturală a oraşelor"; [1]) şi când presa, care formează

1) Intr'un articol al *Revistei Vremii* dela 18 Febr. 1923.

opinia publică, e în mâna evreilor, iar în instituţiile publice înalte de cultură, cari formează stratul cârmuitor al ţării, Evreii, nu Românii constituesc majoritatea, se poate spune că poporul român nu e stânjenit în libera sa desvoltare naţională? Se poate spune că instinctul său de conservare e împăcat şi mulţumit?

Acest instinct se poate să fie mult timp ameţit, adormit, inconştient. Vine un moment însă când se trezeşte. Şi, odată trezit, el cere să-şi spună cuvântul. Işi reclamă dreptul.

Conflictul istoric se pune. Şi se pune în toată simplitatea lui tragică: dela popor la popor, pe vieaţă şi pe moarte. Un neam, care se simte pierind, prinde curajul desperării, curajul acelui „Acum ori niciodată!"

Deocamdată sunt slabe ecouri venite din adâncimi depărtate. Strigătul de alarmă al primejdiei a pătruns ca un fior în sufletul naţional. Răspunsul e pe drum, se elaborează în profunzimile conştiinţei, în mod fatal. Venirea lui se poate întârzia, nu suprima.

Şi apăsările asupra rezorturilor vieţii etnice sunt calcule greşite. Elasticitatea energiilor vitale creşte proporţional cu intensitatea presiunii asupra ei.

Vorbesc de neamurile cari nu sunt destinate peirii.

Şi cine nu crede că Românul nu e destinat peirii? Şi că nu merită să piară?

Să nu-şi facă nimeni iluzie. Ar fi o calamitate dacă şi-ar face. Generaţia matură sau bătrână de azi, care vede începuturile rezistenţei, nu înţelege simptomele? Nu înţelege sentimeutul cu care se ridică nouile generaţii?

Şi nu e vorba numai de «mişcarea studenţilor». Aceştia sunt doar avant garda.

Generaţia bătrână judecă după sine, din experienţă proprie, fatal îngustă. A cunoscut, înainte de răsboiu, un popor evreesc de o relativă moderaţiune care aproape părea modestie faţă de manifestările celui de azi. Simţul conservării, rănit în tânăra generaţie română prin cererile şi atitudinile trufaşe ale populaţiei evreeşti încurajate *din toate părţile*, a scos un ţipăt sfâşietor de îngrijorare. Universităţile române închise, ca nişte inimi îndurerate, sunt o jale a spiritului românesc.

Generaţiile noi ce se vor ridica sub impulsia năuntrică a vitalităţii neamului şi sub viziunea pericolului naţional, trezite la sim-

ţul realităţii, vor înţelege multe lucruri pe cari generaţia actuală trăită în huzurul epocei dinainte de războiu, îmbătată de entusiasmul realizării marelui ideal istoric, ameţită de principiile adormitoare şi necontrolate ale unui umanitarism tendenţios şi insidios, nu le pricepe.

Umanitarismul în raporturile dintre popoare nu se prezintă ca pomana dintre indivizi. Mila unui popor de poporul care îi râvneşte locul în lume, e mila naivă a mielului de lupul flămând: e sinucidere curată. Iar individul care îndeamnă şi contribue la înfăptuirea acestei sinucideri, face o crimă de les-naţionalitate, îşi trădează neamul. Păcătueşte faţă de omenirea însăşi.

Cea mai înaltă formă a iubirii de omenire este apărarea neamului tău propriu încontra primejdiilor ce pot priva omenirea de nota specifică pe care o poate da civilizaţiei şi armoniei generale sufletul neamului tău, şi numai el, lăsat să trăiască şi să se desvolte liber după afinităţile lui etnice.

Fiecare popor, în limita dreptăţii universale şi a hotarelor ţării lui, are dreptul să zică: vieaţa şi desvoltarea mea înainte de toate.

Aceasta o cere poruncitor însuşi imperativul moral al fericirii omenirii întregi.

Cine nu vede acest adevăr elementar e orbit de patimă, ori de incapacitate mintală, or e paralizat mintal de narcoticul unor sofisme, îngăduite fie de interesul său personal, fie de laşitatea sa morală.

Pe unii îi ţine în lanţuri teama de a nu fi blamaţi de acea presă care formează opinia publică după chibzuiala unor calcule străine, interesate. Pe alţii îi terorizează moda *liberalismului* de ocazie, dictat epocei de după răsboiu de ideologia utopică a unui Wilson, suflet generos, dar cu totul dezorientat asupra realităţilor istorice europene.

«Libertate, libertate, câte crime se comit în numele tău!» a strigat un cap care cădea pe eşafod în timpul Marei Revoluţii franceze.

O Kerenski, Kerenski, ar putea striga azi biata Rusie din groapa în care o ţine încătuşată, ca în linţoliu, un Trotzki şi alte căpeteniii ovreeşti ale Sovietelor — O, Kerenski, Kerenski, la ce dezastru social îngrozitor a dus cultul tău superstiţios de «libertate», care a permis lui Lenin să întroneze cumplita tiranie barbară a bolşevismului!

Dar se va zice: Toată discuţia şi jăiania e de geaba. Chestia ovreiască în România e deslegată şi închisă. *Tratatul dela Saint-Germain* i-a făcut pe toţi Evrei — *Români*. Nu mai există *Români* şi *Evrei*. Nu mai sunt decât *Români* în România Mare, care odată se chiema *Dacia Felix*.

Printr-un gest de *hocus pocus* fenomenal al baghetei diplomatice, câţiva prestidigatori adunaţi la Saint-Germain au făcut să dispară, suflând în aer, or-ce deosebiri şi fricţiuni dintre cele două popoare: român şi evreu. Armonia s-a stabilit, ba şi prestabilit. Raiul pământesc s-a isvodit în România. Poate şi „împărăţia cerurilor". Dar în una din „fericirile" lui Hristos se promite această împărăţie unor anumite spirite. Şi poporul lui Israel, care n-a primit-o când i s'a oferit de însuşi Fiul lui Dumnezeu în persoană, nu se prea lasă ispitit nici azi. Şi, dintr'un instinct de pozitivitate, înţelege parcă, luându-ne după unele afirmaţii ale intelectualilor lui, că totul nu s-a isprăvit prin punerea condiţiilor tratatului dela Saint-Germain în textul noui constituţii a statului român. Unul din ziarele cari stau pe frontul intereselor şi aspiraţiilor evreeşti, atrage atenţia susţinătorilor săi că nu e destul cucerirea drepturilor în legile scrise ale ţării. Trebue să se cucerească, pentru acele drepturi, opinia publică şi sufletul poporului român. Altfel nimic nu s-a câştigat.

Cum se crede că trebue să se obţină consimţirea la o jerfire şi o lepădare de sine a neamului românesc în folosul neamului evreesc, e altă chestiune. Prin „civilizarea" şi „luminarea" lui, zice organul poporului al cărui fanatism religios, întârziat pe calea evoluţiei omeneşti, voeşte să se impună lumii noui, şi ţării îngăduitoare, în numele libertăţii religioase.

Nu importă aci greşala mijlocului închipuit ca potrivit pentru apropierea sufletească dintre poporul de baştină şi cel venit de aiurea. Importă numai sentimentul că, *fără această apropiere, soluţia legală a chestiei semite în România e insuficientă, e inexistentă.*

Experienţa istorică a altor popoare dovedesc acest adevăr social-politic.

Prusia, care a dat aşa zisa „emanicipare" legală Ovreilor, acordându-le drepturi politice încă din 1837, n-a îngăduit de fapt

să ajungă nici un ovreiu diplomat, sau ofiţer, până la începutul răsboiului mondial. [1])

Iar după 1870, în avântul sentimentului naţional crescut după răsboiul victorios încontra Franţei, toată Germania „lança l'anathème sur la *race sémitique*". [2])

Mişcarea încontra ovreilor, înteţită în Berlin de pastorul curţii imperiale Stoecker, (1878), în înţelegere cu Bismarck, a trecut în *Austria*, care acordase drepturi legale Evreilor în 1867.

Şi nu mult după aceea, pela 1883, mişcarea trecu şi în *Franţă*, care decretase marea reformă, faimoasa „emanicipare legală", încă din 1791, prin o hotărâre a Adunării Naţionale. Şi odată pătrunsă în Franţa generoasă şi liberală, mişcarea încontra Evreilor nu s-a potolit curând. Ea a durat nu mai puţin *de zece ani* — „au delà de toute espérance", cum adaogă Sal. Reinach.

Şi cu toate că după zece ani s-a potolit mişcarea, cu toate că drepturi legale se daseră Evreilor încă din 1791, şi cu toată pătrunderea adâncă în conştiinţa Francezilor a principiilor de *Liberté, Egalité, Fraternité*, sentimentul de aversinne — „le préjugé", cum îi place lui Reinach să-l numească — „a reapărut în toate clasele societăţii; şi îi trebue uuui evreu astăzi, ca să cucerească o situaţie oare-care, mult mai multe talente şi eforturi decât concetăţenilor săi de alte confesiuni" [3])

Şi să nu se uite că proporţia elementului semit în Franţa faţă de populaţia ţării este de *un Evreu la 450 Francezi*, pecând în România este de *un Evreu la 7 Români*. Şi să nu se uite, iarăşi, că pericolul acaparării poziţiilor dominante de către Evrei în Franţa e mai mic decât în România nu numai din cauza numărului mult mai mic de Evrei, dar şi din cauza gradului superior de cultură şi de conştiinţă naţională la Francezi, precum şi din cauza consolidării trainice a statului naţional francez.

Cum s-a putut să se ceară României, în condiţiile istorice în cari se află ca azi, încetăţenirea în masă, fără alegere, a tuturor Evreilor aflători pe teritoriul ei, în număr aşa de covârşitor ?

1) *Salomon Reinach*. op. cit., apărut in anul *1914*. Pag. 307.
2) *Ibid*, pag. 309.
3) Op. cit., pag. 310.

Cu siguranţă că nici Franţa nici Anglia nu cunosc raporturile exacte ale numărului populaţiei evreeşti în România faţă cu populaţia autohtonă a ţării. Ele nu cunosc nici forţele noastre etnice, absorbite în clipa aceasta, cu problema vitală a organizării statului naţional unitar.

Sunt imperative ale logicei şi ale conştiintei omeneşti. sunt legi universale ale minţii şi ale vieţii, cari se impun axiomatic şi dictează principii şi reguli identice, în condiţii identice.

Cum poţi să ceri altuia să facă aceea-ce pentru tine, în aceleaşi împrejurări, ar fi însemnat un atentat la dreptul natural al liberei tale desvoltări, ar fi însemnat o sinucidere?

Cum s-ar fi putut, în cunoştinţă exactă de cauză, că se cerea României, în schimbul dreptului ei istoric şi moral la întregirea neamului, să consimtă a se sinucide?

Ce popor civilizat ar fi putut spune României: „Iată, visul tău secular, pentru isvodirea căruia te-ai aruncat în foc alături de Aliaţi, acum se îndeplineşte. Dar, pentru asta, tu trebue să bei otravă, să pieri!"

Cine ar fi fost capabil de atâta monstruoasă inumanitate, în numele umanităţii?

Nimeni.

La alcătuirea unor clauze ale tratatului dela Saint-Germain, nu s'au cunoscut împrejurările reale ale neamului şi statului român.

Aci trebue să recunoaştem partea noastră de vină.

Din sfială or din mândrie, nu ne place să vorbim de noi străinătăţii, nu căutăm să arătăm, din timp şi statornic, starea de lucruri reală a raporturilor noastre, în chestii ce interesează străinătatea, şi de cunoaşterea justă a cărora atârnă bunul nostru renume sau chiar soarta noastră în lume.

Cel mai indiferent popor din lume, în astă privinţă, este Românul. Lăsăm pe alţii să vorbească de noi, îi lăsăm pe străini şi de regulă pe vrăşmaşi. America ne cunoaşte prin ochii Ungurilor, Bulgarilor şi Ovreilor, vecinic nemulţumiţi şi nerecunoscători.

Din sgârcenie, din indolenţă, din neprevedere, singurul stat din Răsăritul Europei, care se desinteresează de opera de propagandă în străinătate, de efortul legitim al or-cărui neam de a-şi valorifica drepturile şi interesele în lume, este statul român.

Propaganda naţională în timpul răsboiului mondial a fost o-

pera inițiativei particulare a câtorva buni Români la Paris [1]), în special profesori universitari.

In chestia evreească n-a făcut nimeni nimic pentru lămurirea opiniei publice europene, nici statu, nici particularii.

Deschizându-se acum, pe o lature pur culturală, așa cum a fost pusă de studenți, era de așteptat ca un cuvânt de lămurire să pornească din partea corpului profesoral universitar. Un *memoriu* obiectiv și documentat, care să prezinte realitatea istorică a raporturilor dintre cele două popoare, din punct de vedere numeric, economic, comercial, cultural, ar fi luminat multe minți desorientate și le-ar fi împedicat de a trage concluzii greșite despre cauzele și scopurile mișcării studenților, chiar dacă s'ar fi făcut rezerve asupra mijloacelor întrebuințate de tinerimea intempestivă și lipsită de experiență.

Nu trebuie să se lase impresia că studenții români, în sbuciumul lor dureros, nu au deloc, dar deloc, din nici-un punct de vedere, un pic de dreptate. Că ei sunt numai și numai instrumente oarbe în mâinile dușmanilor din afară și a unor agitatori din năuntru, cari tulbură pacea fericitei Românii, unde pericolul evreesc e o simpă himeră și unde, vorba filosofului Pangloss al lui Voltaire: „tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes possibles".

E și falș și nedrept.

A vedea numai ceva artificial în o mișcare cultural-socială de o intensitate așa de mare, e a închide ochii, vrând nevrând, în fața fenomenelor vieții publice.

Trebue să avem curajul s'o spunem pe față, ca s'o știe străinătatea și toată lumea. Studenții au pus degetul pe o rană a vieții noastre naționale.

Asta nu se poate tăgădui. La ce folosește să negi realitatea? N-o suprimi, nici n-o schimbi, tăgăduind-o.

Că nu studenții, cu mijloace simpliste, or să deslege o problemă așa de complicată, asta e altă vorbă.

Că nu ne place soluția lor, pentru că e formulată în o latinească medievală: *numerus clausus* — parcă aici e vorba de susceptibilități filologice rafinate; or pentrucă ea vine din Ungaria, ca și cum temeinicia unei idei n-ar avea alt criteriu decât punctul geografic

1) E o datorie de dreptate să amintesc eu, aci deosebire, intre acestia pe d-l *P. Bratășanu*.

unde s-a ivit pe globul pământesc, — aceasta e cu totul afară din chestiune.

Intrebarea este: au sau nu au dreptate aceşti tineri, când susţin că cu proporţia actuală de 50, 60, 70, 80 şi 90 la sută de Evrei în şcolile superioare ale ţării mergem vertiginos în prăpastie?

Este drept sau nu că trebue să se restabilească în şcoli, şi în toate manifestările vieţii publice —, mai ales în cele culturale, cari deţin cârma ţării, — raportul natural, corespunzător raportului numeric, al populaţiunii străine faţă de populaţia autohtonă?

E bine să ajungă în pătura conducătoare, la cârma României Mari, în număr aşa de impresionant Evreii? Ce ar zice ei, dacă la o universitate *evreiască* în Palestina ar fi 80% Arabi? E conceptibil un astfel de raport în or-ce ţară conştientă din lume?

Să ne fie oare indiferent nouă Românilor, dacă poporul român va fi stăpân în ţara lui, sau dacă va fi ilotul şi robul evreilor?

Ni se pare oare natural să se confirme judecata unora cari cred că mentalitatea românească e mentalitate de sclavi, cari, deprinşi cu jugul, îl caută când au scăpat de el? Şi că, după ce Românii au scăpat de jugul Ungurilor în Transilvania, de al Nemţilor în Bucovina, de al Ruşilor în Basarabia, îşi pleacă grumazul docili sub acela al Evreilor, mângâindu-se cu diplomaţia rafinată a Românilor din vechiul regat, cari nu şi-au perdut cu totul conştiinţa deprinderilor contractate din supunerea seculară când sub Slavi, când sub Turci, când sub Greci?

Aci este intrebarea. Suntem autonomi politiceste şi putem să ne ridicăm la autonomia morală în România Mare.? Şi avem dreptul de a trăi ca popor liber, stăpân pe destinele sale?

Dar mijlocul de a restabili raporturile raţionale ale populaţiilor în sferele înalte culturale, prin eliminarea străinilor „cetăţeni români", nu e cel nimerit? Şi trebue ajuns la rezultatul cuvenit pe altă cale: înmulţind numărul elementului românesc până la obţinerea raportului firesc al majorităţii de baştină faţă de minorităţile etnice străine? Foarte bine.

Cine s-o facă asta şi *când*?

Studenţii, nu. Nu pot.

Cine? Oamenii politici, cari nu simt necesitatea *Uniunii sacre*

în faţa pericolului obştesc şi nu se înţeleg asupra unei politici naţionale unitare, statornice, consecvente ?

Statul, care nu dispune de mijloace, în faţa problemei culturale care îi cere să ridice Universităţi de trei ori şi de patru ori mai mari şi mai bogate decât cele de azi, spre a putea încăpea şi cultiva în ele populaţia şcolară românească mărită, fără a micşora pe cea străină ?

Şi în căminurile studenţeşti înfiinţate de *stat*, vor năvăli în număr covârşitor tot elementul evreesc, bazat pe dreptul că Evreii sunt *cetăţeni Români.*

Atunci, cine ?

Iniţiativa privată ?

Da. S-a găsit până acum un Const. N. Vasiliu, cu mintea limpede a unui Român de inimă, care a dat din larg 12 milioane, pentru înfiinţarea unui cămin studenţesc, cu o anumită destinaţie specială. Onoare lui !

După el, alt Român simţitor, Simion Gheorghiu, a dat cinci milioane pentru un cămin de elevi secundari români pe lângă liceul „Alexandri“ din Galaţi.

Vor mai veni, sperăm, şi alţii, cu capitalul românesc, să lupte pentru cucerirea şi păstrarea dreptului Românilor la cârma ţării lor.

Dar să nu uităm că, în materie de capitaluri, Evreimea nu e de loc lipsită de mijloace ; că ei sunt absoluţi conştienţi de lupta ce s-a deschis pentru hegemonie în ţara românească. ; că ei sunt uniţi şi solidari mai mult decât or-ce alt popor din lume : uniţi şi solidari nu numai în marginea hotarelor ţării în cari au pătruns, ci uniţi şi solidari în afară şi peste hotarele tuturor ţărilor de pe pământ. Ai de luptat nu numai cu masa compactă a celor aşezaţi în ţara ta, ci cu toată masa întregului popor izraelit, organizat ca o armată bine disciplinată, în o *Alianţă internaţională.* Şi cum unii din ei au ajuns şi ajung zilnic în sferele înalte ale politicei celorlalte popopare, ai de luptat adesea cu indispoziţii şi duşmănii neînţelese ale unor state puternice, cari intervin în favoarea şi în interesul ovreilor din ţara ta.

Ba în ajutorul lor sar şi dintre Români, unii din principii confuz şi naiv „umanitare“, alţii din calcule şi interese politice mărunte de partid, alţii din snobism, alţii din laşitate, or din... înaltă diplomaţie.

Din aceeaşi „înaltă diplomaţie“ or dintr'un sentiment de re-

semnare fatală şi de zădărnicie ineluctabilă, mulţi buni Români cari văd şi înţeleg pericolul, îşi închid amarul în suflet — şi tac.

Şi în timpul acesta răul sporeşte, nu aşteaptă. Şi cu cât trece vremea, cu atât devine mai greu de lecuit.

Cine să apere poporul român, dacă intelectualitatea lui nu-l apără? Cine? „Liga Naţiunilor?" Sau, poate, el singur?

Am încredere în instinctul politic al Neamului.

Stăm în faţa unei faze noui a luptei pentru afirmarea naţională.

Abia s-a realizat vechiul ideal al Desrobirii şi Unirii româneşti, şi un ideal nou se pune înainte.

Fericiţi aceia cari au închis ochii în clipa când marele vis de întregire a neamului se isvodia.

Cine ştie dacă v-unul din generaţia cărei aparţin, va vedea împlinirea noului ideal!

M-am estins ceva mai mult asupra acestei chestii. Cred că nu e nevoe de nici o justificare.

Chestia evreiască în România se prezintă sub forma unuia din cele mai dramatice conflicte din câte ne arată istoria.

Urmezi calea instinctului naţional? Te isbeşti de angajamente internaţionale.

Te conformezi clauzelor unui tratat semnat, de voe de nevoe? Apuci calea prăpastiei.

In fond, *datele esenţiale* însă ale proplemei semite, sunt cele trei, notate mai sus: *numărul* Evreilor, *asimilarea* sau *ne-asimilarea* lor, şi *puterea vitală a poporului român.*

Nu se poate uita şi omite nici una din aceste date. Ele nu sunt concepţii mai mult sau mai puţin arbritrare ale minţii şi voinţei omeneşti. Sunt fapte de observaţie, luate din modul de a fi al realităţii sociale.

Nu sunt nici numai deducţii din principii apriorice are raţiunii abstracte. Sunt legi obiective evidente al naturei lucrurilor.

In limita indicaţiilor lor trebue căutată soluţia problemei.

Incercările de a le eluda sunt zadarnice. Înfrângerea lor e pedepsită de natură, şi duce la dezastre sigure, fiecă acele dezastre sunt prevăzute ori nu, fie că vin mai curând sau mai târziu.

Voinţa omenească — naţională or internaţională, — nu poate schimba legile naturei.

Legile omeneşti, constituţiile, convenţiile, tratatele cari regulează raporturile dintre oameni şi popoare, îşi întemeează legitimitatea şi trăinicia lor numai pe acordul lor cu datele naturale ale problemei ce vor să delege.

Restul nu e decât iluzie şi joc periculos al capriţiului omenesc.

III

ORIENTAREA DIRECTIVEI CULTURALE IN RAPORTURILE DIN AFARĂ

Trei preocupări capitale domină cugetarea în stabilirea cadrului unui sistem şi unui ideal de cultură naţională:

1. Păstrarea caracteristicei naţionale, a însuşirilor morale, capabile să ridice valoarea neamului în lume.

2. Evitarea influenţelor perturbătoare a procesului de cristalizare curată a tipului etnic.

3. Căutarea acelor înrâuriri, cari prin omogeneitatea tendinţelor pot întări şi limpezi evoluţia germenului etnic al naţiunii, sau cari, prin nuanţe de adaptare superioară la unele raporturi morale ale lumii, pot îndruma desvoltarea sufletului etnic şi-l pot ajuta a câştiga aptitudini folositoare noui.

Primul punct a fost atins, în linii generale, când s'a căutat să se învedereze legitimitatea şi natura educaţiei naţionale, precum şi să se indice unele din trăsăturile caracteristice firii etnice.

Celelalte două preocupări fac parte din problema practică a stabilirii unui criteriu de orientare în lumea istorică morală înconjurătoare.

După sfera raporturilor interne, schiţate în paginele de mai sus, nu ne putem scuti de a privi mai departe, şi de a cerceta sfera raporturilor României noui în afară.

Lăsând pe seama politicei înjghebarea acelor relaţii de moment, cerute de interesele trecătoare ale ţărei, directivele vieţii spirituale caută să se orienteze în sfera realităţilor morale cu influenţe mai adânci şi permanente asupra sufletului.

IN FAȚA INRĂURIRII SUFLETULUI ȘI TENDINȚELOR GERMANE

1. Una din formele *datoriei de a-ți păstra individualitatea etnică* în ce are ea mai înalt, ca însuşiri morale superioare, este a te feri, pe cât posibil, de contactul mai îndelungat cu acele suflete etnice străine, a căror inferioritate sau rătăcire poate tulbura evoluția normală a tipului tău național.

In categoria influențelor vătămătoare — fără a mă preocupa de acelea mai puțin importante ale popoarelor mici înconjurătoare — cred necesar a semnala două, de valoare şi intensitate de altfel inegală, sub jugul cărora a trăit sufletul unei părți a neamului românesc, şi a căror tenacitate îşi trage trăinicia din isvorul puterilor de vieață ale unor popoare mari, în toiul creşterii lor interne, şi în acela al expasiunii lor în afară: *influența germană* şi *cea rusească.*

Mai întâiu, considerații mai generale ne spun că drumul aspirațiilor vechi şi aproape immutabile, ca nişte condiții biologice, ale acestor popoare trece prin şi peste sfera de vieață a poporului nostru, şi că desvoltarea lor spirituală iea fatal direcția realizării unui tip de cultură și de civilizație fundamental deosebit de acela al rasei latine, care se găseşte croit virtual în firea poporului român. Astfel de considerații singure, ar fi de ajuns ca să legitimeze o rezervă şi o precauție prudentă în raporturile sufleteşti cu aceste neamuri, chiar dacă ne-ar înfățișa exemplare ideal realizate ale tipului lor şi ale tendințelor firii lor.

Dar deosebit de aceasta, sunt, în manifestările statornice ale vieții lor, trăsături esențiale cari, judecate cu criteriul conştiinței omeneşti moderne, ne dau serioase motive să credem că firea noastră etnică nu ar avea moralmente mult de câştigat, ba ar avea chiar mult de perdut din contactul prelungit şi necontrolat cu ele.

2. *Simțul politic.* — Ce pot să câştige bunele tale însuşiri şi dispoziții dela un popor la care nu se găsesc, decât poate contrarele lor?

S'a evidențiat existența *simțului politic* la poporul român, ca înzestrare fericită a organizației mintale moştenite dela Romani. Acest dar îi lipseşte cu desăvârşire poporului german. Lipsa lui o mărturisesc chiar mulți intelectuali şi oameni de stat germani, mai

pătrunzători. Intre aceştia, fostul cancelar, prinţul de Bülow, o dovedeşte cu multe exemple şi fapte [1]. Un învăţat german o spune categoric; naţiunea germană este o „naţiune nepolitică“ [2].

Dar o mărturie germană despre Germani, dacă înlătură obiecţia că nu vine dela un observator pornit, parţial, pătimaş, s'ar putea isbi de întâmpinarea care constituia baza sofismei glumeţe din antichitate: un Teban spune că toţi Tebanii sunt mincinoşi; dacă toţi Tebanii sunt mincinoşi, e o minciună ce spune Tebanul că toţi Tebanii sunt mincinoşi; şi aşa mai departe, în cerc viţios ameţitor.

Mărturia faptelor obiective este cea mai solidă documentare. Mai ales una din ele, care explică multe, ne duce mintea la o concluzie mai gravă decât aceea a lipsei simţului politic.

Poporul german, care a avut destui cărturari şi unii filosofi profunzi, n'a asimilat nimic esenţial din cugetările morale ale gânditorilor, poeţilor, scriitorilor lui, indiferent dacă acele cugetări erau absolut originale sau împrumutate dela inteligenţa altor neamuri. El nu şi le-a însuşit, ca să facă din ele o călăuză practică a vieţii lui colective, transformându-le în principii de organizare şi de acţiune politică, socială, în *instituţii politice.*

Poporul englez a creat regimul constituţional. Poporul francez a dat omenirii regimul politic al libertăţii, egalităţii, fraternităţii sub o formă de guvern democratic republican.

Iată trăsături evidente ale unor popoare civilizate.

La Germani, o prăpastie între cugetarea politică şi acţiunea practică politică.

Lipsit de călăuzirea unor principii, poporul german se lasă condus ca o turmă de sclavi, de tradiţiile medievale, în cari spiritul răsboinic al aristocraţiei şi autocraţiei hotărăşte toate formele de manifestare ale vieţii naţionale.

„Trebue să se recunoască, zice Kurt Wigand, că poporul german întreg, fără a excepta pe cei mai sălbateci democraţi, sufere de un rău, foarte grav, foare adânc şi probabil *incurabil*: lipsa independenţei morale, un fel de trebuinţă absolută de servitute“ [3].

---

1) In opera sa „Germania politică“ trad. în franţ.

2) „Eine unpolitische Nation“: *Ruedorfer*, in opera sa „Grundzüge der Weltpolitik der Gegenwart“.

3) In scrierea sa **Unkultur**. Berlin, 1905 Citat şi analizat de *Th. de Wizewa*; in *La Nouvelle Allemangne*. Cap. III. La Nouvelle âme allemande, dècrite par des Allemans, pag. *90* sq.

Curt Wigand, consideră ca ‚profund adevărată‘ judecata lui *Bebel* care definia Germania un popor de lachei.

Această incapacitate politică populară, fiind o lacună constituţională a spiritului german, nu se putea să nu se manifeste şi în concepţia conducătorilor, ca lipsă a simţului psihologic în priceperea vieţii politice din prejur. In ţara unde abundă operele savante de psihologie *fiziologică* şi de „Völkerpsychologie“, avem acest fenomen ciudat şi instructiv al unei isbitoare miopii, aproape a unei cecităţi de viziune psihologică în fiinţa altor popoare.

Provocarea răsboiului mondial, care a fost pentru toate neamurile prilejul suprem de manifestare a valorii lor integrale, a dovedit dela început eroarea fundamentală a întuiţiei germane în structura istorică a lumii pe care a voit s'o lovească spre a o spune şi stăpâni. In tot decursul răsboiului, apoi, Germania a dovedit la tot pasul neputinţa de a prinde înţelesul real al manifestărilor şi condiţiilor de vieaţă politică a naţiunilor cu cari începuse lupta sau cari se ridicaseră pe rând în contra ei.

Pe Franţa o considera „putredă“ şi gata să se destrame în desbinări înverşunate de partid ; şi la primele bubuituri de tutun a văzut mirată că din „putreziciune“ se ridică o energie morală neînchipuită şi din sbuciumul zăzaniei politice se înfiripează o neînfrântă „union sacrée“.

Işi închipuia că spaima mijloacelor ei nepermise de atac în contra populaţiei necombatante din oraşele Franţei şi Angliei va sdrobi puterea de resistenţă a sufletelor şi va scurta răsboiul. Impresia bombardării Parisului prin enormele tunuri cu tir la mare distanţă, aşa zisele *Grosse Bertha*, a descris-o minunat *Edmond Rostand* în frumoasa lui poezie *Les belles fenêtres*, arătând ce a văzut acela care a cunoscut Parisul în timpul bombardamentului :

Il a vu sourire, tranquille,
Le visage de la Grand' Ville
A la gueule du Gros Canon !

Iar asupra Angliei bombardarea zepelinurilor a produs mişcarea de înscriere în masă a voluntarilor pentru alcătuirea unei armate, care la început batjocorită de fanfaronada Kaiserului — „mica, de despreţuit armată engleză a lui French“ [1]) — a devenit treptat-treptat o uriaşă forţă, mereu în creştere.

1) *In ordinul de zi al lui Wilhelm II* dat in Aix la Chapelle la 19. Aug. 1914 : să vă puneţi in lucru toată dibăcia voastră şi toată vitejia soldaţilor mei ca *să exterminaţi deocamdată pe Englezul fricos şi să nimiciţi cu totul mica armată de despreţuit a generalului French.*

Și tot așa de puțin a înțeles sufletul Americei, — țară de negustori, fără armată, care n'o să poată trece Oceanul în Europa, din cauza submarinelor, — cum a înțeles de puțin și sufletul României.

Mobilurile ideale au scăpat pretutindeni privirilor Germaniei. Sancțiunile unei astfel de imperfecții omenești cad, în definitiv, în prima linie asupra celui care o are. In tot cazul însă, simțul politic românesc n'are ce învăța nimic folosilor dela negația lui germană..

3. *Brutalitatea. Cruzimea.* — Și, ca să amintim o altă însușire a caracterului nostru național, așa de puține sugestii educative are de primit dela Germani pornirea noastră umanitară către milă și generozitate.

Toți observatorii străini și chiar multe din spiritele mai libere germane au constatat că firea teutonică se caracterizează tocmai prin însușirile contrare umanității: prin *brutalitate, răutate, ferocitate, cruzime.*

Iată bunăoare mărturisirea unui scriitor german [1]: „Vorbiam mai adineaori de asprimea și brutalitatea cari persistă și se afirmă mai mult decât orcând în sufletul poporului nostru. Aceste defecte se întâlnesc în toate stratele societății germane' dela cele mai de jos până la cele cari se pretind *cultivate.* Studenții cari, acum câțiva ani, s'au amuzat la Jena, aruncând în stradă tot mobilierul unui număr oare-care de hoteluri și de „case de închiriat mobilate" din oraș, sau acei „fii minori ai muzelor", cari, zilnic, în orașele noastre universitare, își fac o falã a insulta, din principiu, orice femee pe care o întâlnesc mergând sau călătorind singură, aceștii tineri „de bună familie" nu se pun oare la acelaș nivel cu acele cete de „băieți de prăvălie" sau de mici funcționărași de prin birouri, cari asemenea zilnic se laudă că au isbutit să prădeze o grădină publică sau privată, precum și la nivelul acelor bande de lucrători, cari, întâlnind femei sau fete tinere nu pierd ocazia de a cânta mai mult sau mai puțin sgomotos o canțonetă obscenă.

„Și, circumstanță agravantă, totdeauna se găsesc la noi persoane dispuse a judeca astfel de ticăloșii cu o indulgență extremă, mai ales când e vorba de *tinerimea noastră universitară,* invo-

1) *Curt Wigand* în „Unkultur" „*Incultură*".

când pentru ei *scuza beţiei*. Ca şi cum s'ar putea pune pe contul alcoolului acte de o *barbarie* aşa de evident născute din adâncimile fireşti ale fiinţei ce găseşte atâta plăcere săvârşindu-le".

Şi autorul german continuă, punând, în adevăr, aci, degetul pe rană, pe rezortul esenţial al structurei morale germane:

„Trebue să mai semnalez încă unele particularităţi distinctive ale caracterului german. Dacă cuvântul german *Shadenfreude* (plăcerea de a face rău) nu are echivalent în limbile celorlalte naţiuni, cari sunt nevoite să recurgă la perifraze spre a exprima această plăcere răutăcioasă ce ne procură vederea nenorocirii altuia,—sau, mai exact, *plăcerea ce ne procură conştiinţa că am cauzat o nenorocire altuia*—asta de sigur, nu este un simplu efect al întâmplării. Fără îndoială, această trăsătură de caracter există, mai mult sau mai puţin pronunţată, şi la unii indivizi din alte naţiuni: dar la ei apare oarecum numai ca efectul unei stări excepţionale de suflet, ca o impulsie de moment; pe când Germanul, din contra, este în adevăr atins de o *Schadenfreude* naturală şi cronică..."

Acest cuvânt, *Schadenfreude*, fără echivalent în vr'un alt cuvânt din limbele culte, exprimă o stare de suflet specific germană: plăcerea de a face rău. O predispoziţie diabolică, esenţa psihologică a *satanismului*.

E aproape o stare maladivă. In tot cazul nu una omenească. Din ea decurg toate manifestările naturei teutonice care s'au deslănţuit cu atâta impetuositate în timpul răsboiului.

Cruzimile sălbatece *în contra populaţiei necombatante, în contra răniţilor şi prizonierilor*, cruzimi nejustificate prin niciun motiv de operaţie militară, sunt o pată pe numele de German ca fiinţă omenească. Dacă planul lor de a arde Londra, de a distruge Parisul nu s'a putut realiza, au isbutit să masacreze populaţia Louvainului, să distrugă catedrala Reimsului, să dărâme frumuseţi arhitectonice din capitala Franţei, să scufunde în Ocean Lusitania; să rază de pe faţa pământului grădinile cu pomi roditori pe unde treceau, mai ales în retragere; să ducă *groaza* pretutindeni, groaza prin foc, prin sânge, prin gaze asfixiante.

Şi nevoia de a inspira groază, ca o cerinţă a temperamentului, a căutat o justificare în *teorie*.

Iar teoria groazei, formulată de Klausewitz şi de alţii, răsucită în calapodul diformator al sufletului german, a căutat să iea înfăţişarea parodaxală a unui principiu umanitar!

Războiul trebue să inspire teroarea, în interesul chiar al omenirii! *Cu cât groaza va fi mai mare*, cu cât suferința va fi mai înspăimântătoare, cu atât *răsboiul se va isprăvi mai repede* [1]). Populația civilă necombantantă, îngrozită, coprinsă de panică nebună, va sili cârmuirea și comandamentul țării lor să ceară pacea.

Deci nici-o *milă. Hart sein* al lui Niezsche pus în practică și tradus de Wilhelm al II-lea prin ordinul: „să fiți ca Hunii".

Englezii și Americanii nici nu au pentru Germani altă expresie obișnuită decât pe aceea pe *Huni.*

Mentalitatea germană nu s'a ridicat până la concepția despre răsboiul civilizat, dictată de conștiința omenească normală în convenții internaționale, ca cele din Haga, iscălite și de Germania, și în opere de drept internațional, din cari una scrisă în limba germană, cu spirit negerman, de eruditul jurisconsult elvețian *Bluntschli.* Grozăvenia sălbatecă, este, după concepția germană, *inerentă ideii de răsboiu.* Nu; ci ea este inerentă sufletului german. Răsboiul își are legile lui, ca și duelul.

Ideea de om, în răsboiu, îți cere numai să învingi pe vrășmaș, în luptă dreaptă. Ideia de fiară cere să invingi *prin orice mijloace* și să-l distrugi.

Diabolismul stării sufletești de *Schadenfreude* s'a văzut mai ales în purtarea Germanilor față de *prizonieri* și de *răniți.*

Documentele cele mai neîndoioase abundă. Aduc numai unul: protestul unui distins diplomat american, d-l *Spincer Eddy*, care, în timpul neutralității Americei, făcând parte din „Crucea Roșie", a putut asista la scene de sălbăticie înspăimântătoare:

„Germanii supun cu sila pe prisonierii și rănitii francezi și englezi la cele mai rele mutilări... Foarte mulți dintre acești mutilați mor de hemoragie sau își trag câte-un glonț în cap.

„Atrocitățile săvârșite de Germani întrec înfinit de mult cruzimile comise odinioară de Peile- Roșii" [2]).

Și acum, un tablou mai detailat despre soarta *prizonierilor români* [3]). E vorba de prizonierii români aduși iarna din Prusia O-

1) „Cu cât răsboiul va fi mai fără milă, cu atât va fi mai uman, in fond, căci se va sfârși mai repede", zicea Feld-Mareșalul *von Hindenburg.*

2) Citat din „Civilisés contre Allemands" de *I. Finot* (p. 112).

3) Tablou zugrăvit de d-l Dr. Wetterwald, in suplimentul literar al jurnalului *Des Débuts* data 10 August 1919.

rientală în Alsacia, ca să fie puşi la munci grele. Au fost luaţi 400 din cari 30 au murit pe drum. Cei 370 ajunşi în Alsacia şi căraţi, în camioane automobile dela Colmar la Wintzenheim aveau o înfăţişare aşa de lamentabilă, încât populaţia alsaciană care-i vedea nu-şi putea stăpâni indignarea şi revolta. Ca să-i ascundă să nu-i mai vază lumea, i-au pus în o vale retrasă, şi acolo, într'un grajd fără foc. Era în Ianuarie 1917.

De mâncare li se da zeamă goală, în care pluteau, rătăcite, câteva grăunţe de cereale.

„Prisonierii supuşi la un regim de infometare (să nu uităm că lucrau în pădure, iarna), îndurau pe lângă aceasta cele mai rele tratamente. Ei muriau sub ochii paznicului pădurei şi ai familiei lui.

„D-l Roesch a văzut Români smulgând primăvara urzici pe cari le devorau aşa crude sau culegând ghindă şi mâncând-o. Cu toate că era strict oprit a se da ceva captivilor, martorii acestor spectacole le strecurau pe furiş pâine sau lapte. Dacă erau prinşi or numai bănuiţi că-i ajută, erau insultaţi, ameninţaţi sau chiar pedepsiţi cu deportarea, închisoarea sau amenda... Alimentele, date bieţilor fiămânzi nenorociţi, erau luate, aruncate în noroiu, călcate în picioare. Am cules mai mult de cinzeci mărturii de acest fapt"..

„Se poate spune fără exagerare că 40% până la 50% din prizonierii români au murit în Alsacia, în iarna şi primăvara anului 1917, de rău tratament, de frig, de foame şi de boale. Locuitorii din Bollevier vedeau zilnic trecând prizonieri prin satul lor. Aspectul lor era înfiorător: femeile plângeau când îi vedeau; bărbaţii strângeau pumnii.

„Pe unii îi vedeai căzând, leşinaţi de foame; mulţi erau târîţi de camarazii lor.

„D-l Baumann, primarul, a văzut prizoneri bătuţi de soldaţii de gardă, pe unii i-a văzut căzând morţi pe drum. A protestat la ofiţer, dar de geaba".

Şi aşa mai departe, un întreg dosar de dureri umilitoare, de suferinţe inumane, cari dovedesc toate caracterul croit din cruzime, lipsit de cea mai elementară simpatie omenească, al Germanilor.

Câţiva din prizonierii români, scăpaţi, după armistiţiu, din iadul captivităţii germane, şi veniţi din Alsacia şi de aiurea în Franţa, erau obiectul unei compătimiri din cele mai jalnice. Se putea vedea în ei chipul omului mort care se ridică din mormânt şi încearcă să umble, împleticindu-se şi abia putând să vorbească. Te între-

bai: cum se poate să fie pe pământ o ţară de oameni, al căror suflet, împietrit de răutate, să poată produce astfel de spectacole?

Orcât de oribile ar ii aceste priveliști, e una care le întrece pe toate: prizonierii unei naţiuni puşi în faţa frontului, când se începea lupta cu armatele naţiunii lor. Intr'un caz, pe frontul occidental, prizonierii francezi din faţa frontului german, văzând că fraţii lor nu răspundeau la focurile vrăşmaşilor, din cauza lor, ca să nu tragă în ei, strigară, jertfindu-se eroic:

— *Mais tirez, donc, les gars!*

4. *Simţul moral. Respectul de sine şi de om.* Minciuna. — Dacă simţul simpatiei celei mai elementare, rădăcina din care se desvoltă sentimentul moral, este aşa de slabă, aproape nulă; dacă egoismul feroce, brutal, fără rezerve împedecă în aşa grad apariţia firescului respect de om, ca om, se naşte, în mod involuntar, întrebarea: în ce stadiu se găseşte *simţul moral* în sufletul unui astfel de popor?

Respectul de *om* presupune, în expresiunea lui cea mai simplă, respectul *de sine*. O formă a respectului de sine, care este, în acelaş timp, o formă de manisfestare elementară a simţului moral, este ţinerea de cuvântul dat, respectul adevărului.

In acţiunea obişnuită a poporului german nu găsim această trăsătură etică; mai de grabă găsim de regulă contrarul.

Mazima lui *Bethmann-Hollweg:* „Tratatele sunt petece de hârtie", n-a fost ridicată întâiu de dânsul la înălţimea unui principiu de politică internaţională. *Frideric cel Mare* spunea: „Să nu vă ruşinaţi a face alianţe numai în vederea profitului vostru propriu. Şi să nu faceţi greşala grosolană de a nu le abandona când interesul vostru cere aceasta,"

Iar cealaltă maximă, pronunţată când s'a călcat neutralitatea Belgiei garantată prin tratate: „Necesitatea nu cunoaşte lege", nu s'a auzit pentru prima oară în momentele tragice ale răsboiului. *Bismarck* în notele lui scria: „Sentimentul şi grija de justiţie şi de umanitate sunt o slăbiciune, şi noi trebue să fim forţa. Acolo unde puterea Germaniei e în chestiune, *eu nu cunosc lege.*"

Ce înseamnează asta decât consfinţirea ipocriziei şi a *minciunei* ca virtuţi naţionale germane?

Se confirmă astfel observarea vechiului istoric latin, *Veleius Paterculus*, care caracteriza pe Germani: *mendacio natum genus.*

Ceeace o recunoaşte şi cel mai influent filosof al Germaniei contimporane, *Nietzsche*, când zice[1]: „. . .In fine, trebuie cineva să să facă cinste *numelui* său. Când un popor se cheamă *Deutsches Volk*, adică *Tausches Volk* (ceeace va să zică *popor care înşeală*)-asta nu e de geaba".

Şi din condeiul lui Nietzsche asta nu sună numai decât a ironie. El e marele învăţător al imoralismului, care voia să fie mondial şi a rămas pur german.

Viţiul minciunei nu e numai popular, atinge şi păturile superioare, intelectualitatea germană.

Inscenarea consiliului din Iulie 1914 la Potsdam, unde s'a hotărît, sub preşedinţia Kaiserului, isbucnirea războiului şi după care Kaiserul a simulat o plimbare de plăcere prin fiordurile Norvegiei, este un exemplu tipic de minciună sinistră, în stil mare.

Iar în celebrul lor manifest-apel adresat lumii civilizate, ce 93 învăţaţi, scriitori, artişti, preoţi, profesori universitari, filosofi, cuintesenţa intelectualităţii germane, au vrut cu o minciună să orbească lumea.

Aci nu mai e vorba măcar de tradiţionalele minciuni ale diplomaţiei, e simptomul unui *habitus* naţional, rămas chiar în conştiinţele cele mai rafinate de cultură.

Efectul înrâuririi exercitate de spiritul mulţimii asupra celui individual? Rezultatul sentimentului de solidaritate cu naţiunea? Se poate. Asta nu schimbă nimic din judecarea acelei mentalităţi. Poate cel mult să justifice observaţia lui *Goethe* mărturisită în convorbirile cu Eckermann:

„Totdeauna am simţit, zice el, o adâncă durere, gândindumă la această naţiune germană, aşa de stimabilă privită în fiecare din indivizii ei şi aşa de mizerabilă luată în întregime.

„Compararea poporului german cu celelalte popoare trezeşte în mine sentimente dureroase, de cari caut să scap prin toate mijloacele."

Acelaş sentiment, exprimat mai desperător, l'a făcut desigur pe *Schopenhauer* să scrie: „In prevederea morţii mele fac această mărturisire că despreţuesc naţiunea germană din cauza dobitociei ei nemărginite, şi că roşesc la ideia că-i aparţin."

Jertfa ce-au făcut-o cei 93 de intelectuali de seamă, iscălind

---

1) In *Dincolo de Bine şi de Rău*.

o minciună, spre a salva onoarea ţării lor, nu şi-a produs efectul; din contră, au dovedit cât de adânc este viţiul organic al ipocriziei, falşităţii, minciunii în sufletul naţiunii germane. E drept că unii oameni superiori, ca marele *Einstein*, bunăoară, şi alţii nu s'au contagiat, şi au rămas în izolarea lor morală ca germenii unei speranţe de însănătoşire posibilă a cugetului german în viitor. E adevărat, asemenea, că unii dintre semnatari şi-au retras mai târziu semnăturile, declarându-se „induşi în eroare".

Acestea sunt excepţii cari confirmă regula.

Ceace revoltă mai mult în manifestul-protest al celor 93 intelectuali germani, ceeace întrece desgustul pricinuit de afirmaţiunile contrare adevărului cunoscut şi recunoscut în urmă: „nu-i adevărat că Germania a provocat răsboiul...", „nu-i adevărat că Germania a violat neutralitatea Belgiei...", etc., este impietatea cu care se servesc de numele lui Goethe, Beethoven[1]), Kant, punându-i înainte ca garanţii ai adevărului şi dreptăţii lor! Astfel generalii lor puneau prizonierii în faţa frontului de luptă.

Numai o ţară, în care prefăcătoria mincinoasă face parte din funcţiunea organică a sufletului, putea ajunge la ideia de a organiza *spionajul*, ca instituţie de stat, spre a-l răspândi în toată lumea; şi numai ea putea concepe şi executa ideia unei dispoziţii legale după care un German să nu-şi piardă dreptul de *cetăţenie în ţara sa* prin faptul că primeşte dreptul de *cetăţean al altei* ţări străine, unde va continua să servească de instrument al statului său de origine.

Astfel, prin educatie sistematică, de stat, şi ca un ideal onorabil şi demn de toată stima, se îndeamnă oamenii la prefăcătorie continuă. Sub aparenţe de corectitudine, ca să nu deştepte bănueli, intrat în rosturile vieţii publice şi private, uneori ajuns în situaţii însemnate, Germanul se simte dator a-şi îndeplini «o datorie sfântă" pentru ţara sa de origine, — „sfântă" după criteriul egoismu-

1) *Beethoven? Ses aieux sont de Louvain. De là*
Ce masque d'exilé que parmi vous il a,
Prophète douloureux qui gronde des reproches.

Et quand n'entendant plus son propre clavecin,
Il chancelle, assourdi par d'invisibles cloches.
C'est d'une ville en feu qu'il entend le toxin!

Edmond Rostand, in poezia sa „Van Beethoven" din colecţia: *Le Vol e la Marseillaise*, 1919.

lui său îngust naţional, — de a spiona ţara în care a fost primi şi ospitalizat şi, la ocazie, a o trăda.

Astfel, cinstea aparentă devine un mijloc de înşelăciune, o cursă. Cum aspus-o, cu cinismul lui tăios, *Nietzsche* [1]: „Această onestitate germană, candidă şi fără rezerve, este astăzi, poate, deghizarea cea mai periculoasă şi mai dibace ce poate să-şi iea Germanul.....

„Un popor e foarte abil când se dă de profund, stângaciu, de treabă, cinstit fără viclenie."

5. *Mecanicismul concepţiei de viaţă. Materialismul moral* — Această inferioritate morală, datorită unei defectuozităţi psihice, care duce la lipsa simţului politic şi moral, e natural să se traducă prin multe alte manifestări înrudite. Neputinţa de a înţelege alt suflet omenesc stă în legătură cu criteriul unilateral şi *terre à terre* de a judeca fenomenile complexe ale vieţii în desfăşurările ei cele ma înalte.

Brutalitatea firească a caracterului, care împingea voinţa la fapte de cruzime, a dictat inteligenţei germane teoria mecanicistă a forţei, ca principiu de organizare şi de valorificare a lumii social-morale.

„Forţa crează dreptul", „forţa primează dreptul" sunt aforisme cari se întâlnesc la tot pasul, sub diferite forme, şi în politica practică şi în filosofia politică germană. Dela Sofişti, această cugetare n'a mai apărut cu atâta emfază în omenire, ca în Germania contimporană. „Dreptul pumnului" este expresiunea filosofică firească a scepticismului profund etic sau a sălbaticiei mândre de puterea sa şi sigură pe dânsa.

Şi oamenii de stat, în cap cu Bismarck, şi suveranii lor, ca Frideric cel Mare şi Wilhelm II, şi filosofii şi profesorii lor, ca Nietzsche, Treitschke, Lasson, inspiraţi unii direct din metafizica fantastică şi tendenţioasă a lui Hegel, sunt de acord că forţa, ca atare, dă şi măsoară dreptul la vieaţă.

„Un stat mic nu are *drept la existenţă*, decât în proporţie cu puterea lui de existenţă".

---

1) In *Dincolo de Bine şi de Rău*.
— Vezi: *„Condamnés par eux mêmes"*, culegere de citate şi extracte de *B. François*.

„Intre state, nu e decât o forţă“ de drept: *dreptul celui mai tare* [1]).

Pe aceiaşi treaptă stă şi atitudinea *materialistă* a mentalităţii germane, care reduce idealul vieţii la mulţumirile bunului traiu, la satisfacerea simţurilor. Asta şi explică pentruce în Germania, mai mult decât oriunde aiurea, s'a desvoltat *tehnica industrială*, chimia aplicată la cerinţele vieţii fizice. O parte necesară, fireşte, a fericirii pământeşti, dar nici unica, nici cea mai înaltă. Ştiinţa chimiei, o creaţie a geniului francez, care a găsit-o şi a relevat-o omenirii din dragostea de adevăr, a devenit în mâinile germanului instrument practic pentru juisarea bunătăţilor naturei, apoi instrument practic de tortură şi de ucidere a semenilor. Intrebuinţarea chimiei în răsboiu, ca mijloc rafinat de distrugere, e o specialitate germană.

Din cauza mentalităţii lor materialiste, Germanii au căzut în multe neînţelegeri ale naturei omeneşti şi au fost împinşi la multe acţiuni urîte.

Ei n'au *înţeles* că se poate ca omul să fie în stare a înfrunta chiar moartea, spre a-şi păstra un ce impalpabil şi imponderabil, ca onoarea, demnitatea. N'au înţeles *eroismul occidental* ieşit din sufletul culturei latine. Resistenţa Belgiei a fost un fenomen absolut inconceptibil şi absurd pentru dânşii, iar fiascul terorismului lor un fenomen ce nu-l puteau constata, fiindcă nu-l puteau crede.

Concepţia unilateral materialistă a determinării voinţei, adevărată pentru firea lor, falsă pentru judecarea altora, i-a făcut să alerge la un complicat *sistem de conrupţie*. Câţi oameni politici, câţi gazetari, ba chiar militari n'au fost copleşiţi cu aur, în toate ţăriie, ca să se facă agenţi ai scopurilor şi intereselor germane! Slăbiciunea unora, căderea altora n'a putut clătina fundamentul moral al conştiinţei generale.

Dar, indifirent de efect, ce importă este concepţia conrupătorului despre natura morală a omului.

6. Ce *înrâurire educativă* poate simţi poporul român din contactul intim cu un suflet care îi răstoarnă principial, din instinct şi în practica zilnică, temeliile caracteristice ale vieţii lui morale?

Ce poate să înveţe simţul lui *politic* dela un popor care

1) *Lasson*, „Răsboiul şi Idealul Culturei“.

n'are simţ politic? Ce poate învăţa simţul lui moral dela un popor căruia îi lipseşte simţul moral? Pornirea lui creştinească spre milă, ce pildă poate găsi în *Schadenfreude* german? In crudul şi nebunescul *Hart sein*?

Dragostea lui de adevăr, ce îndemn poate afla în deprinderea de a minţi a unui popor *mendacio natum*?

Omenia lui echilibrată şi înţeleaptă ce model de imitat poate vedea în dispreţul de om al brutalităţii teutone?

Aspiraţiile lui fireşti spre ideal, ce aripi pot lua din materialismul moral care pune toată fericirea în traiul confortabil?

Dorul de mai multă dreptate în lume, ce împăcare poate afla în filosofia „forţei care primează dreptul"?

Şi tu, popor mic, ce încurajare de viaţă, ce avânt de propăşire poţi găsi în sufletul trufaş, ce se uită la tine de sus, ca la o fiinţă de prisos venită pe lume spre a servi pe cei mari, sau a pieri?

Ce ar mai rămâne de admirat şi care să poată să te atragă din toate manifestările caracteristice de căpetenie ale poporului german?

Disciplina? E mare, şi admirabilă, în aparenţă. E de calitate inferioară şi şubredă, în fond. E clădită pe frică, şi pe supunere oarbă. Puţin să lipsească forţa constrângerii din afară, şi anarhia e gata. Autocraţia şi anarhia se chiamă una pe alta, alternativ.

Cu totul altă putere are coeziunea disciplinei clădite pe adesiunea liberă a voinţelor. Aceasta e produsul spiritului democratic al popoarelor occidentale, de cultură latină.

Educaţia germane? Are la bază acelaş sistem de supunere ieşit din sfărâmarea personalităţii; acelaş sistem de formalizare oarbă prin cultul materiei şi forţei, — mecanicismul pedagogic. Aceiaşi şcoală a nelealităţii, a spionajului, a minciunei. Acelaş intelectualism unilateral, care pune în umbră sensibilitatea, striveşte simpatia, ucide rezorturile vii ale voinţei, face din oameni maşini, dibaci în oarba lor dresare pentru anumite scopuri speciale şi fanatizate numai pentru un ideal: pangermanismul. Dacă se poate spune de un sistem de educaţie, că distruge personalitatea umană, apoi aceasta se potriveşte în special educaţiei germane.

Nimic din religia umanităţii, nimic din evanghelia frăţiei, dreptăţii şi a libertăţii umane. Nimic din spiritul generos al creştinismului

Brutalitatea forței, pusă în serviciul egoismului național ne-îngrădit de rațiune, în serviciul șovinismului teutonic, iată spiritul dominant.

Tinerii din alte națiuni, cari trec prin această fabrică de pervertire morală, trebuie să aibă o personalitate deja bine formată, or să fie „tari de îngeri", ca să nu iasă din ea cu mintea deformată, denaturată.

7. *Grandomania.* — Pe lângă atâtea grave ne-ajunsuri și mari lacune, sufletul german mai prezintă o înfățișare bizară, care atinge patologia: dă probe evidente de grandomanie.

Se crede cel dintâiu popor din lume, poporul ales. Dacă nu-și zice „poporul lui D-zeu", nu e că se ferește să nu imiteze pe Evrei, ci pentru simplul cuvânt că se crede însuși D-zeu. Este esența lumii. Tot ce s-a făcut în omenire mai de seamă, s'a făcut de Germani. De aceea toți oamenii mari ai istoriei, au fost *Germani.*

Leonardo da Vinci, a fost un Wincke, Titian sau Vecellio, Vetzell; Michelangelo Buonarroti, — Bohnrodt; Tasso, — Dasse; Diderot, — Tietroth; Arouet de Voltaire, — Arwid; Gounod, — Gundiwald.

Și Shakespeare și Napoleon Bonaparte au fost de origine germană, și Jeanne d'Arc a fost nemțoaică; ba și Isus Christos a fost neamț: Numele lui ar însemna Arminius sau Germanus.

Astfel de afirmații, făcute de oameni serioși, — unele de Reimes (Germania pangermanistă), altele de Hauston Chamberlain, — fără să fie combătute și ridiculizate de opinia publică științifică, — te fac să te uiți cu ochi mari de spaimă, și cu adâncă milă, dar și să te depărtezi grabnic, da de o casă de nebuni.

Și asta, cu atât mai grabnic, cu cât nebunia nu e melancolică, ci furioasă.

Grandomania e o formă primejdioasă de alienație mintală.

Vizitând odată un ospiciu de nebuni, internul care ne conducea, ne-a arătat în o cameră, discret, numai din ochi, un bolnav care ședea grav pe marginea patului, privind de sus la altul, ce sta pitulat într'un colț.

— Ce mai zici? Il întrebă internul, cu aer serios și politicos.

Bolnavul, arătând pe cel ghemuit jos pe scânduri, răspunse grav:

— Iși face datoria.

Internul ieși repede și, după ce închise ușa, ne spuse:

— Acela se crede că e D-zeu-Tatăl, şi că toată lumea trebue să i se închine. Puţin sâ te bage de seamă că-l iei în râs, că nu crezi, îţi dă în cap cu drugul de fier dela pat.

Germania îşi luase în serios rolul de *D-zeu-Tatăl* faţă de celelalte popoare. Pangermanismul cere ca Germanii să stăpânească lumea, ca rasă superioară ce este, reformând omenirea prin stârpirea raselor inferioare. Popoarelele negermane, tolerate pe pământ, vor servi germanilor ca robi. „Işi vor face datoria".

Contactul cu un astfel de suflet e incomod, chiar dacă ţi-e prieten. Eşti expus or să ajungi robul lui or să înebuneşti ca el. *Stările de suflet sunt contagioase.*

8. De aceea, ca se nu ne stricăm echilibrul moral, caracteristic neamului nostru, *echilibru* moştenit dela străbuni şi alcătuit din cuminţenie, omenie, înţelepciune, modestie, respect de noi şi de aproapele, respectul dreptului propriu şi al altora, milă creştină şi iubire de oameni — să ne ferim de contagiunea vieţei morale, parte înapoiate parte deschilibrate, a firii teutone, oglindite în manifestările ei culturale şi politice.

Nu zic că firea germană nu se va schimba niciodată. Deocamdată, cu toată înfrângerea militară a Germaniei, pangermanismul şi spiritul militarist, împreună cu întreaga lor bază psihică şi cu derivatele lor naţionale, nu par desrădăcinate. Au destulă vitalitate tenace, ca să ridice din nou capul.

Poate mai târziu, mult mai târziu, tot schimbându-se treptat mentalitatea generaţiilor germane sub presiunea spiritului omenesc din afară şi sub înrâurirea binefăcătoare a culturei latine, să se schimbe firea germană în adâncul ei. Dar ce va fi peste câteva sute sau câteva mii de ani, nu putem şti acum [1]).

---

1) Sunt unele trăsături ale caracterului etnic german cari par a resistă cu tenacitate influenţei educatoare a timpului şi experienţei, a contactului cu lumea. Astfel, cruzimea specifică rasei teutone, o găsim exercitată in unele manifestări şi acte de războiu in vechime, intocmai aşa cum s'a desfăşurat in răsboiul din urmă, pretutindeni pe unde au trecut armatele germane, dar mai ales in nordul Franţei.

Istoricul german *Mommsen*, vorbind de strategia germană de pe timpul Romanilor, se exprimă in termeni cari ne dispensează pe noi de a o mai judeca:

„Strategia barbară a Germanilor, zice el, care constă in a se apără punând *pustiul* intre ei şi inamicii lor, pare a fi fost practicat acolo pe o scară intinsă". (Vol. VI. Trad. franc. pag. 223.)

Obiceiul *barbar* al Germanilor in stare de barbarie a rămas acelaş la Germanii cari ridică in faţa lumii icoanele lui Kant, Goethe şi Beethoven, ca să-i creadă lumea că sunt civilizaţi.

Aceleaşi dovezi se găsesc şi despre *minciună, spionaj*, etc.

In tot cazul nu ne putem orienta acţiunea vieţii noastre *de azi* după realităţile ce vor avea fiinţă abia peste sute şi mii de ani în viitor.

Intr'un viitor îndepărtat, îndepărtat de tot, multe lucruri se vor schimba, probabil, în lumea aceasta. Şi lupii poate îşi vor schimba nu numai părul, ci şi năravul, şi vor deveni câini de stână, prieteni cu oile, ba poate chiar vegetarieni, ca ele.

Nu putem, însă, pe temeiul acestei speranţe de viitor, să dăm de pe acum oile pe mâna, sau mai just în gura lupilor de azi.

9. Am insistat mai mult — nu de ajuns, totuşi — asupra raporturilor spirituale cu Germania, fiindcă văz aci un adevărat pericol naţional.

N'am avut intenţia să judec din toate punctele de vedere poporul german şi cultura lui. Şi dacă n'am vorbit şi de unele calităţi ale lui, n'a fost din intenţia de a le tăgădui. Ştiinţa, disciplina şi munca, spiritul de organizare, orcât de preţioase însuşiri ar fi, ele sunt îndefinitiv *mijloace* cari îşi trag valoarea din idealul ce servesc. De regulă, în pornirea de imitaţie ce o insuflă admiraţia se imitează nu numai calitatea superioară care provoacă şi justifică admiraţia, ci aproape tot ce se găseşte asociat cu dânsa în fiinţa admirată, chiar ticurile banale ce nu au nimic a face cu dânsa. E cu atât mai greu de disociat legătura necesară a unor particularităţi, ce stau în raporturi aşa de indisolubile cu însuşirea admirată, încât alcătuesc cu dânsa aproape un singur act sufletesc. Astfel sunt raporturile dintre mijloc şi scop.

Odată cu însuşirea mijloacelor, nu e uşor de evitat primejdia, de a închina sufletul în faţa idealurilor urmărite de mintea ce le-a conceput.

Idealurile sunt creaţia sentimentului şi a voinţei, a caracterului moral. Şi dela caracterul moral german, e riscat să cauţi a învăţa ceva bun şi drept. El corespunde unei stări de conştiinţă inferioară.

Un ideal curat, uman, conceput în direcţia liniei de evoluare a lumii şi conştiinţei morale, chiar când nu şi-a găsit încă organizarea perfectă a mijloacelor de realizare, e de preferat, incomparabil mai mult, pentru creşterea sufletească a omenirii, — popoare şi indivizi — decât apropriarea celor mai ingenioase mijloace, pătate de cugetul ce le-a conceput prin adaptarea lor la scopuri inferioare.

De altfel, nu este scop bine înţeles şi sincer dorit, care să nu-şi creeze treptat mijloacele de realizare. Şi deci, pentru un beneficiu problematic al împrumutării de mijloace, este imprudent a risca un schimb şi un amestec de idealuri bune cu scopuri reprobabile. In locul unei încetineli relative de desvoltare morală, se poate produce, în cazul cel mai puţin rău, astfel o regresiune simţitoare, dar mai de grabă o rătăcire periculoasă.

In naţiunea noastră, dela constituirea statului unitar etnic, s'au înmulţit elementele, cari, vrând-nevrând, împedecă limpedea vedere a pericolului unui contact mai apropiat şi statornic cu spiritul culturei şi poporului german, prin apoteozarea sistematică a puţinelor lui calităţi, reductibile, în ultima analiză, la simple mijloace.

Nu e vorba aci de generaţia de Români pe care fatalităţile istorice au făcut-o să crească sub influenţa directă or indirectă a culturei germane, şi care luptă să se desfacă de ea, ca să se adâncească în undele regeneratoare ale culturei spiritului latin. Sunt alte elemente cu caracter relativ mai permanent, — zic relativ, fiindcă nu-i exclusă o schimbare posibilă, în viitor — cari întreţin confuziunea. Acestea sunt, fireşte, în prima linie Germanii minoritari şi apoi străini „germanizanţi"—Ungurii şi mai ales Evreii, cari vorbesc limba germană, fie adevărată, fie în jargon *idiş*.

Când sufletul unitar al României Mari va pătrunde, cu idealurile sale culturale, sufletul acestor elemente străine, doritoare şi hotărîte a convieţui cu Românii, e de nădăjduit că se va schimba ceva şi în atitudinea lor de cult superstiţios către tot ce este german, şi vor adopta ceva din rezerva prudentă, dacă un din aversiunea salvatoare a simţului de conservare românesc.

Nu mai încape vorbă, că, din aceleaşi motive, va înceta şi din o parte a intelectualităţii româneşti fenomenul, mai puţin explicabil, în cele din urmă, al idolatriei germane, al unei germanofilii, pe atât de îndărătnice uneori pe cât de nemărturisite făţiş.

Când ea se justifică prin necunoaşterea unui alt isvor de cultură, justificarea este la urma urmei o proprie acuzare pentru un intelectual ce are datoria, sau simte nevoia, de a propovădui adevărul,—care trebue să fie adevărul întreg—şi omenesc,—nu cel unilateral şi german, adesea tendenţios.

Un gând trebue să călăuzească pe orce Român cult, în atitudinea sa faţă de manifestările, de orce fel, ale spiritului teuton.

Vrăşmaşul de ieri, care s'a opus cu înverşunare, cu toată forţa lui covârşitoare, la liberarea şi întregirea neamului românesc, a făcut-o aceasta din porniri sufleteşti şi din concepţii de vieaţă, ce stau mai pe jos de faza morală a conştiinţei omeneşti de azi. Sunt semnul unei naturi umane inferioare, dovedite prin atâtea manifestări, şi în timpul răsboiului mondial, şi în istoria trecută a poporului german.

Contactul cu această natură umană inferioară, departe de a folosi, tulbură, împiedică, rătăceşte desvoltarea noastră naţională firească.

Iar apologia ei, a producţiilor geniului ei, tinde a opri limpedea viziune a pericolului de mâine, netezeşte drumul robiei teutone, în faţa fatalităţi care dictează poporului german tradiţionalul său *Drang nach Osten*, indiferent de forma lui de guvern, indiferent dacă e *Reich* sadea sub un Wilhelm oarecare, sau *Reich Republică* sub un *Ebert* oarecare.

FAŢĂ DE ÎNRÂURIRILE VENITE DIN RUSIA.

1. Contact spiritual între România şi Rusia n'a existat şi nu există. Din fericire.

Dacă, totuşi, e nevoie să ne pronunţăm asupra naturei efectului unei eventuale atingeri sufleteşti între cele două ţări şi state, asta se explică uşor, mai întâiu prin vecinătatea dintre ele, al doilea prin perseverenţa şi silinţa, sistematic organizate, ale Rusiei actuale de a-şi extinde, prin propagandă, dacă nu prin arme, principiile organizării — adică ale desorganizării — sale politice, sociale.

Orcât n'ai voi să ai face cu un bolnav atins de o boală microbiană, şi orcât ai voi să te fereşti de el, dacă însă bolnavul, ştiind bine că boala poate fi contagioasă, şi fiind absolut hotărît să ţi-o transmită, caută prin toate mijloacele să te molipsească, pericolul nu e de despreţuit.

Starea de suflet a Rusiei de azi nu este o stare normală. Cât timp va dura boala, nimeni nu poate să prevază. Ce e mai grav e că, aprofundând natura sufletului rus, se pare că isvorul desechilibrului de azi îşi trage obârşia din adâncimi îndepărtate în timp. Starea dezordinei nu e numai endemică azi, e istoriceşte aproape organică, congenitală.

Apropierea noastră de sufletul rusesc a devenit şi mai simţită, a devenit aproape tangibilă, prin revenirea la patria mamă a Basarabiei, ţinute un secol strâns îmbrăţişată în lanţurile contaminate de duhul caracteristic al captivităţii ruseşti.

2. Ceeace caracterizează mentalitatea actuală rusească este, — cu un cuvânt, care pentru Ruşi e un titlu de glorie — *revoluţionarismul*.

Ei se mândresc că au dat lumii o *revoluţie*, pe lângă care cea franceză dela 1789 e un joc de copii, nu numai în ce priveşte metoda, dar şi în ce priveşte principiile „înaintate".

In adevăr, nici nu poate fi comparaţie între revoluţia franceză şi revoluţia ruso-germană.

Zic ruso-germană, fiindcă revoluţia rusă, culminată în fantezie sentimentală sub Kerenski, lipsită de orce spirit de control şi de orce putere de organizare viabilă, n'a degenerat în *bolşevism* decât prin amestecul şi ajutorul Germaniei. Lenin şi Trotzki, ameţiţi de ideile neasimilate, când nu erau tendenţioase, ale lui Karl Marx, au fost căutaţi în exilul lor din Elveţia şi aruncaţi de Germania în mediul sufletesc dezorientat al Rusiei revoluţionare, ca germeni ai desordinei şi anarhiei, ca agenţi ai descompunerii şi ruinei, ca adevărate bombe de dinamită socială, puse la bazele statului rus în proces de refacere, spre a-l preface în pulbere şi neant, şi a-l scoate astfel din luptă.

Planul a reuşit mai mult decât s'aştepta şi decât ar fi dorit chiar Germania. Microbul anarchiei, aruncat în vastul conglomerat vecin, după ce a distrus Rusia, s'a întors asupra Germaniei, care a fost scuturată, la rândul ei, de frigurile mortale ale bolşevismului şi n'a putut scăpa decât prin o operaţie eroică de amputare şi prin o lăsare abundentă de sânge, fără cruţare.

Dar a fost un moment când şi în Germania, ca şi în Rusia, clocotea furia revoluţionară, care în patria lui Karl Max îşi luase numele de *spartakism*.

In faţa mişcării paralele de distrugere din Rusia şi din Germania, **Guglielmo Ferrĕro**, ilustrul istoric-filosof italian, exprimând sentimentul întregei civilizaţii occidentale, spunea [1]: „Incepem a

1) Intr'o adunare frăţească Italo-română, la Paris, în ziua de 23 Martie 1919. Vezi ziarul *La Roumanie*, care a apărut la Paris, în timpul răsboiului, până după Armistiţiu, pentru susţinerea cauzei naţionale româneşti. Numărul 63 dela 27 Martie 1919.

vedea limpede care este situaţia ce rezultă din acest imens războiu. Situaţia de acum un secol s'a schimbat cu totul. In secolul al 19-lea, poporul latin era care reprezenta principiile revoluţionare; lumea slavă şi germanică au reprezintat, din contră, ceeace se numia principii conservatoare. Astăzi, lumea slavă şi lumea germanică au intrat în o eră de Revoluţie, care, după toate semnele, va fi foarte lungă. Dar n'am câştigat nimic din această schimbare. Revoluţia, pe care lumea latină a început-o acum 130 de ani, era naşterea unei lumi noui: era explozia unor forţe creatoare... Dar revoluţia ce bântue acum în Rusia şi în Germania, nu mai e naşterea unei lumi noui, este scufundarea unei lumi dislocate prin orgoliu, prin ambiţie, prin rapacitate, prin anarhie morală, intelectuală; o întreagă civilizaţie e ameninţată sa piară.

„In această luptă, ca şi în răsboiu, România va fi un fel de *sentinelă* pierdută în Răsărit. In timpul răsboiului, ea s'a găsit între Germani, care o atacau din faţă, şi Ruşi cari o loviau din spate. Şi pe viitor, ea se va afla între furia germanică şi nebunia slavă".

Rolul de sentinelă, profetizat României de marele istoric italian, a fost îndeplinit cu sfinţenie.

Echilibrul moral al sufletului românesc, care nu s'a clătinat când Nemţii, încurajaţi de Ruşi, căutau să franternizeze cu soldaţii noştri, nu s'a clătinat nici când Ruşii, molipsiţi de o filosofie molatecă până la laşitate, a vieţii, nu mai voiau să se lupte şi voiau pace, ca să se bucure de bunurile pământeşti căpătate de a gata prin revoluţie; şi nici atunci când tot aceştia, bolnavi grav de bolşevism, umblau să-i contamineze punându-le înainte ispita unui traiu de far'delegi.

3. Ar fi prea lung să facem o descriere a felului întreg de a se manifesta al bolşevismului.

E destul câteva cazuri, ca exemple.

Bolşevismul poate fi reductibil la o teorie? Se va vedea. Dar *nu teoria* il caracterisează, ci felul lui real de a fi, de a lucra, de a se manifesta, modul de a înţelege vieaţa, lumea, societatea, documentat din felul *scopurilor urm rite*, din felul *mijloacelor întrebuinţate*.

Teoria abstractă despre o nouă aşezare socială poate fi realizabilă or utopică. Şi dacă e realizabilă, poate fi realizată pe mai multe căi.

Calea apucată pentru aducerea unei teorii în sistemul cunoscut al realităţilor, caracterizează o mişcare socială.

Toate teoriile pretind, când sunt in lumea ideilor, că vor să isvodească în lume mai multă dreptate, mai multă fericire. Dar calea ce apucă spre a merge la ţintă, le deosebeşte, chiar dacă ele pornesc dela aceiaşi idee. Şi unele din ele rătăcesc aşa de mult pe cărările încâlcite ale realităţii, în cât se ciocnesc de legile naturei, necunoscute şi nebănuite, şi apucă în o direcţie opusă chiar cu ţinta spre care pretindeau că vor să meargă.

Simţul just al binelui şi dreptului, intuiţia exactă în raporturile fenomenelor morale şi în sfera legilor conştiinţei, a făcut pe poporul român să judece, dela început, cu toată limpezimea de spirit, şi să condamne cu toată hotărîrea inimei, fantazia bizară şi deşănţată a bolşevismului.

4. Iată câteva trăsături repezi luate din notele maiorului american Robert Davis, care făcea parte din misiunea *Crucii Roşii* americane trimise în sudul Rusiei şi a avut prilejul să studieze la faţa locului, direct şi de aproape bolşevismul, în diferitele lui manifestări. Ca dispoziţii caracteristice, notăm de preferinţă pe cele privitoare la *şcoli şi educaţie.*

In provincia Carcof (800 mii locuitori) se aflau multe şcoli bune, unele superioare, chiar academii private, şcoale de ingineri, de veterinari, de agricultură, de comerţ, universităţi, etc. Bolşevicii, după ce puseră în capul fiecăreia un comisar, cu rolul de director, numiră o comisie compusă din 5 profesori şi 20 studenţi, ca să reformeze toate şcolile în conformitate cu principiile lor. Comisia hotărî, între altele:

1. Educaţia e liberă în toate şcolile.
2. Toate persoanele dela 16 ani în sus pot învăţa la Universitate.
3 Studenţii pot trece din o şcoală profesională în alta, după voe, ţinându-se seamă numai de timpul cât au stat în şcoalele precedente.
4. Jurisdicţia facultăţilor asupra studenţilor este desfiinţată.
5. Posturile onorifice, ca rector al Universităţii, sunt suprimate.
6. Studiul gramaticei, este suprimat, ca superfluu.
7. Studiul geometriei este suprimat ca fiind teoretic.
8. Studiul fizicei este suprimat, ca studiu teoretic.

9. In locul istoriei: studiul liberării sociale a popoarelor.

10. Şcoalele de legi şi de drept sunt suprimate, căci Republica Sovietistă a desfiinţat legile vechi.

11. Marţia va fi destinată învăţăturii şi discutării dogmelor comunismului.

12. Sărbătorile de Paşti şi de Crăciun nu mai există.

13. 1 Mai şi 28 Octombre vor fi „zilele sfinte ale proletariatului".

Fiecare şcoală, deosebit de comisarul său, avea un *soviet*, compus din profesori şi elevi.

„Şcoala de medicină un Soviet—compus din 68 profesori, 68 nstructori, şi 68 studenţi—cu vot consultativ.

Hotărîrile le lua *Comisarul*, Comisarul Universităţilor era un *student* din anul al II-lea de medicină.

Alte măsuri, în altă ordine de idei:

a) In spitale să nu se primească şi să nu se caute bolnavi de *gută* şi de *diabet*, fiindcă acestea sunt *boli burgheze*.

b) Suprimarea hamalilor. Egalitatea democratică cere ca fiecare călător să-şi ducă singur bagajul.

c) Bărbaţii să nu-şi iea pălăria la femei, căci asta însemnează recunoaşterea superiorităţii unui sex asupra celuilalt. Fireşte nici înaintea altui bărbat, pentru acelaş cuvânt. Salutul suprimat.

d) Cuvântul „*D-ta*", suprimat, şi înlocuit cu egalitarul *tu*.

e) Nicio carte să nu se poată vinde, fără să poarte pecetea censurei sovietelor. (*Libertatea!*).

d) Hotelurile secuestrate pentru comisarii bolşevici. Călătorii vor rămânea, grămădiţi prin gări. (*Egalitatea şi Frăţia!*).

e) In biserici, în şcoli, pretutindeni icoanele au fost răsturnate. „In unele şcoli primare, copiii urmăriau în stradă pe cei ce le luaseră icoanele, strigând: „De ce ne-aţi luat pe Cristos?"

f) Amendă sau taxă fixă pentru cine purta la piept crucea, fie ca suvenir, fie din credinţă.

Câte alte mărturii nu se pot aduna pentru caracterizarea fizionomiei morale a acestei mişcări sociale!

Mai ales în ce priveşte alegerea mijloacelor de luptă, dosarul mărturiilor e înspăimântător de mare şi înfiorător de inumanitate, de rafinare în născocirea torturilor diabolice.

O deslănţuire a *forţei* puse în serviciu exclusiv al egoismului de clasă, bolşevismul, armă de distrugere socială mănuită la început de Germania în contra Rusiei, are toate caracterele metodei de luptă a Germaniei: *teroarea. cruzimea, satanismul*; şi toată organizaţia disciplinei brutale teutonice: autocraţia, imperialismul, tirania absolutistă. Este apologia forţei. Şi Clemenceau a avut dreptate când a spus „între el şi noi e o chestie de forţă".

Pe deasupra şi mai mult decât ca trăsătură specifică a lui: un dispreţ suveran pentru trecutul omenirii întregi, dispreţ ce degenerează în furie nebună de distrugere, şi iea toată înfăţişarea oribilă şi toată procedarea desperată a *anarhiei*.

Fanatizat de un gănd confuz de viitor, dar mai ales ameţit de beţia poftelor nesăţioase şi de desfrâul instinctelor deslănţuite, bolşevismul la fiece pas pare a zice: *après moi le déluge*.

Odată cu trecutul omenirii, el aruncă în prăpăştie şi viitorul ei.

5. Ce se găseşte, în definitiv, în gândul confuz al bolşevismului *ca idee a unei noui clădiri a omenirii* ?

Formula: *socialism internaţiolist cu lupta de clasă*, cu „dictatura" proletariatului, a dat faliment.

Socialismul s'a împăcat cu naţionalismul şi a ajuns la convingerea, — mai just s'a întors la o veche convingere — că nu în lupta de clase, ci în armonia dintre clase stă propăşirea dreptăţii sociale spre realizarea fericirii colective.

Socialismul s'a isbit de legea existenţei realităţilor naturale cari se chiamă *naţiuni*, dela începutul răsboiului. Ciocnirea a fost violentă şi i-a trezit pe toţi, arătându-le că se aflau pe o cale greşită, că operaseră până atunci cu ficţiuni.

După o scurtă hezitare, socialiştii au devenit naţionalişti, solidarizându-se fiecare cu interesele şi cu soarta neamului său.

Cei dintăiu cari au rupt vraja internaţionalismului, au fost *Germanii*.

In luna Iulie 1914, cu puţin înainte de răsboiu, socialiştii germani şi francezi, adunaţi în consfătuire internaţională, hotărâseră să lupte pentru păstrarea păcii, în contra militarismului, şi deci să refuze guvernelor lor credite de răsboiu. La 1—2 August socialiştii germani se grăbiră să voteze în unanimitate creditele de răsboiu cerute de guvernul german.

Aceasta a făcut şi pe socialiştii francezi să înţeleagă că ar fi

o crimă să nu sară în apărarea Franței, țara libertății, în contra Germaniei, patria militarismului cuceritor. *Hervé*, antimilitaristul celebru, ceru să fie trimis pe front, și de atunci rămase naționalist călduros. *Jules Guesde* și *Marcel Sembat*, fruntași socialiști, intrară în guvern.

Acelaș proces de naționalizare, în înțelesul de denunțare a vechiului internaționalism, s'a pronunțat mai repede și mai lămurit, sau mai lent și latent, în toate țările.

La noi, socialismul trebue deosebit în două categorii. Când vorbești de socialismul din Franța or din Germania, înțelegi un singur fel de socialism; după elementele etnice dominante ale membrilor ce-l compun, ai a face cu un socialism francez sau german, ieșit din sufletul poporului francez sau german. La noi, socialismul este de două feluri: socialism român și socialismul străin.

Socialismul românesc, compus din lucrători români, chiar dacă o fi avut un moment amețeli trecătoare de internaționalism, s'a trezit sub lovitura răsboiului, și membrii lui și-au făcut datoria cu devotament și conștiincios pentru patrie. El s'a văzut în special cu porniri naționaliste la Românii din Ardeal și din Basarabia.

Naționalismul străin din România, compus din elemente etnice eterogene, sub conducerea inițială a unui străin (Racowski), a păstrat masca internaționalismului, în fond a servit de instrument tenace și pervers în mâinele dușmanului. Mai ales în urma vizitei socialistului german Sudekum în România, propagandă nemțofilă prin organele socialiste („Lupta" și „România muncitoare") începe cu o organizație și cu mijloace de o vitalitate uimitoare.

Acest socialism, firește, nu contează în caracterizarea desvoltării cugetării socialiste în România, chiar dacă ține să iasă la suprafață prin agitație și reclamă.

România, deci nu face excepție dela regula că *socialismul european a devenit naționalist.*

In orce caz, a dispărut din spirite incompatibilitatea între *socialist* și *naționalist*. S'a întemeiat convingerea că interesele și soarta claselor muncitoare se pot îngriji înăuntru fiecărei națiuni, cu mijloacele și potrivit împrejurărilor speciale ale acesteia, și că o serioasă deslegare a problemelor sociale de clase nu implică svârcolirea și ciocnirea dușmănoasă dintre ele, ci o reciprocă înțelegere și o respectare reciprocă a dreptelor revendicări ale fiecăreia, pentru clă-

direa unei armonii sociale trainice, pe baza solidarităţii şi a justiţiei superioare.

Cum rămâne însă cu cealaltă parte a dogmei revoluţionare, cu *„dictatura proletară"*, preconizată de Karl Marx şi luată ca lozincă şi pusă în practică de revoluţia rusă bolşevistă ?

Desfiinţarea burgheziei capitaliste şi întronarea proletariatului comunist, iată idealul pe care revoluţia rusă îl pune ca formă caracteristică a organizării omenirii în faza istorică de azi.

Experimentul acestei noui organizări s'a făcut.

Incercarea pe calea violentă a revoluţiei pripite a dat greş.

Istoria şi ştiinţa sociologică are de înregistrat un nou faliment, enorm, de astădată, şi în condiţii tragice.

Pentru învederarea acestui adevăr vom lua nu părerile adversarilor revoluţiei, şi nici ale oamenilor de teorie, de cugetare abstractă. Orcât de bună călăuză ar fi ştiinţa în sine, răspunderea directivelor ei sunt înfinit mai mari când trec din domeniul speculaţiei în acela a realizării practice.

Vom alege deci părerea unui teoretician simpatic mişcării revoluţionare,— o, ba încă ce simpatic !—şi care, în acelaş timp este şi om de acţiune, căci este chiar şeful şi conducătorul ei.

Care este convingerea lui *Lenin*, bunioară, despre resultatul „dictaturei proletare" ? Cum s'a făcut organizarea comunismului proletar în locul burgheziei capitaliste, răsturnată sângeros de revoluţia şi republica sovietelor, în capul cărora a stat şi stă Lenin însuşi ? [1]).

Răspunsul îl găsim în cartea lui *Lenin „Die internaţionale Lage des russischen Sowjet-Repubik und die Grandaufgaben der socialistichen Revolution, Berna 1919.*

Convingerea la care a ajuns *Lenin* se rezumă în fraza următoare :

„Fără conducerea specialiştilor din diferite ramuri ale ştiinţei, tehnice şi experienţei, trecerea la socialism nu este posibilă".

Aceşti specialişti, însă, în diferitele ramuri ale ştiinţei, ale tehnicei şi experienţei, de a cărora conducere are nevoe revoluţia prole-

1) In timpul din urmă s'a vorbit în mai multe rânduri şi se vorbeşte încă de o retragere a lui misterioasă dela cârmă, în urma unei boale şi mai misterioase.

țară, ca să realizeze visul comunist al republicei soviete, *aparțin burgheziei*, după mărturisirea chiar a lui Lenin.

După ce burghezii specializați în diferitele ramuri ale tehnicei, pe baza științelor cultivate în instituțiile înalte de cultură, au fost schingiuiți, asvârliți în închisori, sau chiar împușcați, a băgat de seamă Lenin că fără știința și experiența lor nu se poate trăi.

Ce sinistru sună această mărturisire din partea capului unei revoluții, care a răsturnat la pământ, ca un uragan de nebunie furioasă, clădirea bună-rea, dar amendabilă a unei civilizații, fără să poată ridica alta în locul ei, decât tot cu ajutorul celor scăpați din ruina ciclonului înspăimântător!

6. Bolșevicii s'au isbit de realitatea unor legi neînduplecate ale vieții sociale, necunoscute de ei.

Ca să schimbi organizația socială trebue să cunoști condițiile biologice ale acestor organisme complexe, numite societăți.

Ca să învingi natura, trebue să te supui ei, a spus'o Bacon. Atât putem asupra naturei lucrurilor, fie de ordine materială or sufletească, fie de ordine cosmică or socială, cât cunoaștem din legile ce o cârmuesc.

Aforisma positivismului, formulată de Aug. Comte: *„Savoir, c'est pouvoir"*, are acelaș înțeles.

Cei cari violentează natura dau probă de o ignoranță naivă, totdeauna periculoasă, pentru ei sau pentru alții.

In orce revoluționar social e un ignorant.

Pentru că *revoluționarismul* este boala specifică a spiritului marei noastre vecine, nu strică să ne dăm seama de greșeala psihologică fundamentală a acestei rătăciri, spre a stabili cauza iluziei ce stă la temelia ei.

7. *Iluzia revoluționarismului.* — Revoluționarul nu cunoaște *natura societății*, ca realitate vie. Iși închipuește c'o poate răsturna, desface și apoi reface după alt plan, așa cum ai dărâma o clădire și cu materialul ei ai clădi alta, în alt stil.

De câte ori nu s'a auzit această imagine retorică, întrebuințată ca un argument serios! Ea derivă din o *concepție mecanicistă* a societății, contrară legilor firii sociale. De aci surprizele' cari uimesc spiritele naive, a doua zi după loviturile revoluțiilor.

Clădirile sociale au apucături ciudate. Pietrele palatului pe

care l'ai dărâmat nu sunt moarte, sunt suflete. După ce le-ai aşezat cu violenţă în o anumită dispoziţie exterioară, spre a realiza o formă nouă de arhitectură socială, peste noapte ele se mişcă, din o pornire lăuntrică, alunecă unele lângă altele, unele d'asupra altora în noui raporturi şi poziţiuni, cari reproduc în linii mari, aproape vechia formă de stil a clădirii dărâmate. *Spiritul colectiv*, care a trăit în ele, unite în corpul social desfiinţat cu sila, trăeşte mai departe şi le porunceşte să se aşeze în ordinea firească a raporturilor lor de mai înainte. De aceea, a doua zi după ce revoluţia a răsturnat pe Niculae II, Rusia a avut în locul lui pe Lenin, a cărui venire a fost pregătită inconştient de Kerenski.

In locul ţarului *alb*, ţarul *roşu*.

Nici nu se putea altfel în o ţară al cărui popor înţelegea că a fi „Republică" înseamnează a avea un *„ţar bun"*, adică un alt ţar.

Din lumea materiei, zise anorganice, numai un fenomen poate da o idee de ce va să zică disciplina imanentă a elementelor constitutive ale unei societăţi date, în o fază anumită a desvoltării ei. Acesta este fenomenul *cristalizării*.

Acelaş corp cristalizază după acelaş sistem, or de câteori l'ai dizolva şi orcât de violent ai desface forma actuală a cristatului.

Dar analogia adevărată şi-o găseşte unitatea colectivă socială în fineţele vii, în fiinţele organice. Poţi tunde orcât de mult un copac; din tulpina lui răsar ramuri cari dau aceleaşi frunze, aceleaşi flori, aceleaşi fructe.

Şi dacă, furios, vei tăia tot trunchiul dela suprafaţa pământului, şi vei aştepta să iasă din rădăcina lui alt arbore, naivitatea ta va fi pedepsită cu minunea unei surprize extraordinare.

Or nu mai creşte de loc nimic. Ai omorît arborele Or, dacă va mai creşte ceva, va fi tot arborele dinainte pe care l'ai tăiat, şi va da acelaş fel de ramuri, din care vor răsări acelaş fel de frunze, vor înflori acelaş fel de flori, va cădea acelaş fel de rod.

Revoluţionarul, în furia lui de reforme repezi, în atitudinea lui imperialistă, care pare că vrea să porunciască naturei, seamănă cu furia copilărească a lui Xerxe, care punea să bată marea cu nuelele şi cu biciul, ca să se liniştească valurile şi să nu-i înnece corăbiile.

Fără îndoială, *natura societăţilor*, ca fiinţe colective complexe, se *deosebeşte de aceea a cristalelor minerale.*

Fiinţa socială trece treptat prin noui forme de organizare politică, economică, culturală, religioasă, etc. Dar trecerea se face pe calea prefacerii sufleteşti a elementelor vii ce o constituesc, prin schimbarea ideilor, convingerilor, deprinderilor, obiceiurilor, moravurilor, alcătuirilor economice de diviziune a muncii, de producţie şi creaţie, de circulaţie a bogăţiei, etc.

Societatea este un cristal care îşi schimbă sistemul de cristalizare, dar nu deodată, de'a o zi la alta, ci prin o lentă educare a moleculelor, prin deprinderea lor cu noul plan de cristalizare, cu noua formă de alcătuire, cu mişcările ce trebue să facă spre a-şi lua locul în construcţia nouă. Trebue ca direcţia atitudinilor să vină spontan, din o trebuinţă lăuntrică, nu mecanic, prin împingere silită din afară. Forma cristalului să fie rezultatul adesiunilor libere ale conştiinţei şi convingerii moleculelor, nu efectul unui jandarm sau comisar sovietist, bazat pe forţa de constrângere a armatei roşii.

Societatea este şi o plantă, care poate ajunge să dea şi alte frunze, alte flori, alte fructe. Şi asta nu numai figurat şi simbolic, ca în exemplul cristalului, care n'ar putea îndeplini condiţia educării moleculelor, ci chiar de fapt. Dar în ce condiţii?

Poţi face un măr să producă pere; fără îndoială, poţi să-l faci să producă, odată cu mere şi caise. Dar cum? Nu bătându-l, nu tăindu-l, — ci altoindu-l.

Societatea, fiinţă mai complexă, mai susceptibilă de vieţi multiple, de simbioze variate, alcătuite din convieţuirea simultană a mai multor tendinţe de cristalizare biologică, dispune în plasma ei, bogată în virtualităţi nedefinite şi nemărginite, de o vitalitate capabilă să se desfăşoare în viitor sub formele cele mai deosebite de organizare.

Dar, pentru a părăsi o formă actuală şi a lua o formă nouă, îi trebueşte *timpul necesar* de adaptare, îi trebue timpul să meargă şi să ajungă la ţintă; îi trebuie, mai întâiu, să cunoască lămurit *ţinta*, s'o admită, s'o iubească, s'o voiască.

Îi trebuie *evoluţie*, nu *revoluţie*.

Din toate revoluţiile de care pomeneşte istoria omenirii, aceea care s'a abătut mai mult d la legile vieţii sociale, este revoluţia bolşevică. De aceea, falimentul ei a fost recunoscut chiar de şeful ei.

Pe lângă ea, revoluţia franceză dela 1789, are aproape înfăţişarea unei *evoluţii* naturale, iar unele gesturi violente ale ei par

mişcările necesare pentru adaptarea finală a formelor din afară la schimbările săvârşite treptat în fundul vieţii lăuntrice.

Revoluţia burgheză, care a înlăturat organizaţia medievală a nobilimii, n'a fost, drept vorbind, decât sistematizarea formală, aşa zicând oficială, a unei organizaţii existente de fapt, în urma unei transformări lente a vieţii sociale, în urma trecerii de fapt a puterii economice, culturale, tehnice, ştiinţifice, politice in mâinele burgheziei.

Aceeaşi condiţie o cere şeful socialiştilor belgieni, *Vandervelde*, şi mişcării proletare, ca să isbutească odată, şi să-şi realizeze planul organizaţiei sociale [1]) — condiţie pe care o pusese de mult şi Karl Marx şi Engels, şi pe care Lenin, dacă a cunoscut-o, n'a înţeles'o şi, nerespectând o, a ajuns să-i recunoască adevărul numai în urma unei experienţe de un tragic cumplit pentru Rusia şi, prin contagiune, pentru Europa şi pentru omenirea întreagă.

Vandervelde o spune hotărît: *„Nimic n'ar expune muncitorimea la mai multe decepţii decât dacă şi-ar face o idee exagerată de capacitatea ei politică şi industrială"*.

Dar aceste decepţii în revoluţii, vin prea târziu. Şi nimic nu e mai ademenitor pentru mentalitatea simplistă a omului incult din popor decât formula: toţi au drept la toate bogăţiile sociale existente.

Ba, răsturnând raporturile istorice, în altă ordine de ierarhie: „Cei cari au domnit, le-a venit rândul să servească. Cei cari au servit, le-a venit rândul să domnească. O aristocraţie nouă, în locul celei vechi: proletarul în locul burghezului".

8. In acest haos moral al apetiturilor nestăpânite, al instinctelor rele deslănţuite, conştiinţa senină a unui popor echilibrat a rămas neclintită, ca o stea fixă pe firmamentul istoric al omenirii.

Acesta este poporul român. Din consideraţii profunde luate din ştiinţa socială, ca Engels, Marx, Vanderverde?

Nu. Ci din instinct social politic just, poporul român s'a opus valurilor anarhiei bolşevice.

Pentru că este un popor agricol, iar comunismul bolşevismului teoretic se adresează mulţimilor proletare?

Nu, căci şi Rusia e ţară agricolă, şi Ungaria e ţară agricolă, şi totuşi în aceste ţări vecine bolşevismul s'a desvoltat în mod primejdios.

---

1) In opera sa *Le socialisme contre l'Etat*, Paris, 1918.

Nu pentrucă e popor agricol, ci pentrucă în constituţia lui psihofizică poartă o lumină călăuzitoare înnăscută, lumina geniului politic moştenit de la poporul-rege, care a creat lumea *dreptului*, şi a dat omenirii conştiinţa practică a respectului legilor: acest *fundamentum regnorum*.

Această moştenire este mai preţioasă şi mai sigură decât toate achisiţiile experienţei proprii ale unui popor. Ea e chemată să cârmuiască evenimentele, să-i fie călăuză în negura nepătrunsă a viitorului.

Avem motive întemeiate pentru ce să nu râvnim la sugestiile venite, pentru conducerea şi formarea noastră, din afară, dela suflete etnice pe cari le considerăm fie periculoase, fie rătăcite, fie şi una şi alta, din consideraţii deosebite, ca Rusia şi Germania.

Avem însă nevoie de o atmosferă intelectuală şi morală prielnică pentru hrana şi creşterea noastră sufletească. Omenirea istorică ne-o prezintă în civilizaţia şi cultura popoarelor occidentale Franţa şi Anglia.

CĂTRE CULTURA FRANCO-ENGLEZĂ.

1. Să ne întoarcem deci hotărît sufletele către acele culturi cari pot ajuta evoluţia firească a bunelor dispoziţii morale sădite în caracterul nostru etnic prin o fericită ereditate.

Acele culturi nu pot fi decât culturile occidentale, desvoltate şi ele din aceleaşi predispoziţii sau din aceleaşi date genetice, ca şi firea noastră morală, predispoziţii şi date isvorîte din frumoasele însuşiri ale spiritului şi culturei latine.

Mândri de originea noastră, prin strălucirea istorică a străbunilor, suntem şi mai mândri de ea prin valoarea etică a însuşirilor ce-o alcătuesc, adevărate forţe biologice sociale puse în serviciul evoluţiei omenirii, adevăraţi factori ai propăşirii universale.

Vrem să păstrăm şi să desvoltăm patrimoniul moral al geniului latin, ferindu-l de contagiuni ce-l pot denatura şi perverti, ţinându-l, din contră, în contact intim cu suflete ce trăesc din aceeaşi lumină civilizatoare şi aspiră către aceleaşi înălţimi de ideal moral, ideal de dreptate, de libertate, de iubire de oameni, de respect şi solidaritate frăţească între popoare.

Aceste suflete s'au manifestat în cele două culturi ale democraţiei occidentale: cultura franceză şi cultura engleză, pătrunse

amândouă de acelaş spirit generos şi umanitar al Latinităţii, în care luminează, bine înţeles, şi geniul Italiei.

2. *Inclinarea către Franţa.* — Geniul Franţei, făcut din sentimente de libertate, egalitate, fraternitate, reprezentantul clasic şi suprem al Latinităţii, a formulat şi trâmbiţat la 1879 „Drepturile Omului“, cari, în 1914—1918, au devenit ,,Drepturile Popoarelor“.

Franţa, care şi-a vărsat sângele pentru aceste drepturi, dictate de conştiinţa omenească superioară, nu şi-a atras, fără cauză, din partea omenirii epitetul de *generoasă*. Ea a contribuit, sub Ludovic XVI, la neatârnarea Statelor-Unite, ai căror soldaţi, călcând mai deunăzi pe teritoriul Franţei, când au venit să lupte pentru libertatea lumii, au strigat, prin glasul lui Pershing: *La Fayette, nous voilà !* — înţelegând că a lupta pentru libertatea lumii este a întoarce Franţei serviciul primit odată dela dânsa.

Franţa a contribuit, sub Carol X, la crearea Greciei, prin bătălia dela Navarin; a ajutat să să nască două ţări: *Belgia*, sub Louis Philippe, şi *România*, sub Napoleon III, care a dat şi Italiei mână de ajutor ca să se regăsească pe ea însăşi.

O dovadă strălucită de spiritul ei generos şi umanitar este şi dragostea neţărmurită ce a sădit în populaţia *Alsaciei*, pe care Germanii o consideră de origine germană şi care gândeşte şi simte franţuzeşte, chiar când nu-şi poate exprima sentimentele în o franţuzească pură. [1]).

---

1) Un autor englez, comparând metodele diferite intrebuinţate de Germania, Franţa şi Anglia faţă de populaţiile străine coprinse in raza dominaţiunii şi cârmuirei lor, arată cum au dat greş Germanii in silinţele lor de a-şi apropia Polonia, după o sută de ani de stăpinire, Slesvigul după cincizeci de ani, Alsacia după patruzeci de ani, şi urmează: „Contrast isbitor faţă cu succesul Francezilor, cari par a fi moştenit in aceasta unele din tradiţiile vechiului imperiu roman. Când Franţa anexă Savoia şi Nisa in 1860, ea nu numai că recurse la un plebiscit in aceste două provincii ca să ştie dacă ele voiau să fie franceze sau italiene, dar încă obţinu şi consentimentul Parlamentului italian. Rezultatul plebicistului fu că populaţiile aleseră să devină franceze, şi Franţa nu are azi cetăţeni mai devotaţi. Să mai luăm şi cazul Mulhouse-ului. Acesta era un oraş liber până la Revoluţia franceză, şi consiliul său comunal, după ce a discutat solemn chestiunea a propus in mod voluntar să devină parte integrantă din Republică. Un personaj oficial se plângea intr'o zi in faţa lui **Napoleon** de faptul că populaţia Alsaciei vorbeşte nemţeşte. „*Laissez à ces braves gens leur langue. Ils sabrent bien en français*“. Fiecărui om, fie el născut in Senegal sau la Madagascar, Francezii ii zic: „Vous voici devenu citoyen d'une des plus belles nations du monde“ şi indigenul rămâne pe veci un Francez devotat. Ei fac apel la amorul propriu. Noi, Englejii, procedăm altfel. Noi facem apel la libertate, la independenţă şi la responsabilitate“. *Claadesley Brereton*, „Qui est responsable ?“, pag. 70, 71.

Ce a fost Franța pentru noi şi cât se găseşte în sufletul nostru din ideile şi sentimentele geniului francez, nu este locul şi nici nu este necesar să se arate aici. Cultura românească este o ramură latină a celei franeeze, cum cea franceză este o ramură a culturei greco-latine. Tot ce derivă din acest raport organic pentru desvoltarea noastră constitue o necesitate şi o condiţie bio'ogică naţională, a cărei lipsă n'o putem concepe, în împrejurări normale şi fireşti.

Prin geniul francez tragem din isvorul binefăcător şi regenerator al Latinităţii hrana spirituală prielnică sufletului nostru în creştere. Acest raport natural evident nimeni nu-l contestă; n'are nevoie nici de demonstrare, nici de apărare. Ne îndreptăm instinctiv către sufletul francez din o pornire naturală a unui frate către alt frate.

3, Şi către Anglia. — In noua noastră orientare a educaţiei de după răsboiu, e necesar să accentuăm, însă, şi necesitatea de a ne îndrepta, mai mult decât în trecut, către lumina frumoasei culturi a poporului englez, să zicem, cu termenul consacrat, către cultura anglo-saxonă, în care s'ar cuprinde, în măsura cuvenită, şi cea americană, ca un reflex cu strălucire originală, a celei engleze.

Apropierea de civilizaţia engleză ar lua locul ocupat până acum de aşa zisă cultură *germană*, care, sub numele ei german *Kultur*, a luat o accepţiune specială de odiu.

Timpul întrebuinţat în educaţia publică, în şcolile statului, pentru învăţarea limbei germane, aşa de deosebită, în spiritul ei, de spiritul limbei române şi de al orcărei limbi neolatine, s'ar întrebuinţa, cu infinit mai mult folos, la învăţătura limbei engleze, mult mai uşoară şi mult mai apropiată de spiritul limbilor neolatine.

Pe când limba germană, cu greutăţile ei lexicale, gramaticale, sintactice, rezistă cu îndărătnicie silinţelor elevilor liceali, aşa că, la absolvirea liceului, elevii nu se pot servi de cunoştinţa acestei limbi nici spre a citi o carte, nici spre a vorbi, sunt sigur că limba engleză, cu gramatica şi sintaxa ei atât de simple, încât îţi fac impresia că aproape nici nu există, şi cu vocabularul ei atât de apropiat de cel latin-francez, ar putea fi uşor învăţată şi utilizată cu folos, şi pentru literatură şi pentru vieaţă.

Vorbită de cel mai mare număr de oameni, dintre toate lim-

bile, pe toată suprafaţa globului, ea deschide posibilităţile celor mai vaste relaţiuni între popoarele lumii, şi deschide, în acelaş timp, uşi largi către o lume de idei, către o literatură şi o ştiinţă strălucită, prin nimic inferioară, ba din contră, positiv superioară celor desvoltate în limba germană.

Pătrunzând adânc în intimitatea geniului anglo-saxon, nu ne e teamă că ne vom rătăci dela linia desvoltării fireşti a sufletului nostru latin.

Cultura engleză este, *o fiică a culturei latine*, soră bună cu cea franceză.

Diferenţele între sufletele celor două ţări, despărţite prin canalul Mânecei, nu sunt aşa de profunde, pe cât se pare. In tot cazul afinitatea este mai mare între sufletul englez şi francez decât între cel englez şi german.

Aceasta se vede, dela prima aruncătură de ochi, chiar în înfăţişarea materialului lexical al limbei engleze. După dicţionarul etimologic al lui Skeat [1]) sunt în limba engleză de două ori mai multe cuvinte de origină franceză şi latină decât de origină germană.

Lucrul se explică prin afinităţile de origine ale elementelor etnice constitutive ale celor două popoare.

Aceste popoare au plecat dela un substrat comun, constatat de Romani la primul lor contact cu Galia şi cu Britania. *Tacit*, vorbind de Celţii din Britania, spune: *Proximi Gallis et similes sunt*. Şi chiar înainte de Celţi, au trăit în amândouă ţările popoare de aceiaşi viţă, judecând după monumentele de piatră construite identic şi de o parte şi de cealantă a canalului.

O diferenţiare între cele două populaţii, diferenţiare care ameninţă să devie profundă, a intervenit când au invadat Germanii: Franciii în Galia, Anglii şi Saxonii în Bretania.

Francii, fiind mai puţini, s-au pierdut, asimilânduse în masa celto-galilor, isbutind doar să dea numele lor ţării.

Anglii şi Saxonii, fiind mult mai numeroşi, au copleşit la la început populaţia de baştină, celtă; şi dacă dominaţia germană ar fi continuat atotputernică înainte, desigur ar fi reuşit să absoarbă şi să asimileze pe cea autohtonă, şi diferenţa dintre Galia şi Bretania s'ar fi fixat definitiv.

---

1) *Finot* ibid. 213.

Dar, în secolul, 11-lea, *Guillaume Cuceritorul* trecu din Franţa în Anglia, în capul Bretonilor, Bicardilor, Normandilor, şi răsturnă dominaţia Germanilor, atunci sub Eduard Confesorul, (în celebra victorie de la Hastings, la 1066 d, Ch.).

Această victorie aduse triumful spiritului galo-celtic, latinizat, asupra celui german, şi determină caracterul poporului englez şi linia de desvoltare a culturei lui.

Cultura engleză, cu rădăcină adâncă în spiritul latinităţii, purtând pe ici pe colo urmele contactului vremelnic cu o ramură a rasei germane, urme revăzute, refăcute, retuşate şi amendate de geniul celto-roman învingător, s'a desvoltat în Europa în forme strălucite de frumuseţi originale.

In *vieaţa politică*, de stat, a dovedit un simţ şi un instinct remarcabil, care merită să fie luat de călăuză.

Poporul englez a ajuns—nu e locul a desluşi amănunţii aici pe ce căi şi prin ce peripeţii—să creeze primul stat *constituţional* în lume. Conştiinţa drepturilor cetăţeneşti, exprimată în *lex habeas corpus*, şi realizată mai larg în revoluţia lui Cromwell, dela 1648, a pus bazele *guvernării poporului prin el însuşi*, bazele democraţiei moderne.

Serviciul făcut Angliei de cucerirea franco-latină la 1066, a putut în urmă, din alt punt de vedere, să-l întoarcă Anglia Franţei, făcând să treacă dincolo de canalul Mânecei, spiritul unei vieţi politice noui.

Toată filosofia politică şi toţi şefii Marii Revoluţii franceze dela 1789 s'au inspirat din principiile democraţiei engleze şi din revoluţia engleză, care devansase pe cea franceză cu un secol şi jumătate.

Cu toate rivalităţile şi luptele de cari n'au fost scutite nici cele mai înrudite ţări, cum au fost odată vechile Principate române, Moldova şi Muntenia, influenţele reciproce, schimbul de servicii pe toate terenurile între cele două ţări, pe terenul literar, filosofic politic, economic, etc., au fost aşa de numeroase şi de însemnate încât unii istorici s'au crezut îndreptăţiţi a vorbi uneori de un popor *anglo-francez*.

Adâncindu-ne deci în cultura engleză, şi vastă şi fecundă, nu ne depărtăm de spiritul latin, care trăeşte în natura poporului român şi s'a desvoltat în strălucita cultură franceză.

INCHEIERE

Fără a trece peste cadrul general al idealului vieţii omeneşti, fiecare ţară concepe un ideal special de vieaţă potrivit cu nevoile şi aspiraţiile sale, într'un timp dat.

Acestui *ideal naţional*, variabil dela o epocă la alta în cerinţele lui particulare, o condiţie absolută i se pune din partea factorilor hotărîtori ai propăşirii, cari garantează în definitiv realizarea lui: să nu contrazică interesele şi condiţiile evoluţiei generale a omenirii.

Ţările, stăpânite orbeşte de un egoism exclusivist şi feroce, cari nu văd înaintea lor îngrădirea raporturilor de drepturi egale între popoare, cari nu văd mai pre sus de interesul lor îngust nimic superior, şi cari pun patima şi ambiţia lor etnică mai pre sus de orce, se ciocnesc de fatalitatea Dreptăţii universale şi se prăbuşesc. Exemplul Austriei lui Franz Iosef, cel cu „Popoarele mele", şi exemplul Germaniei lui Wilhelm II, cel cu „Und jetzt rasch!..." sunt o lecţie de morală, aspră dar meritată, pe care justiţia imanentă a evoluţiei istorice o dă popoarelor şi statelor ce calcă legile idealului umanităţii.

Mergând în direcţia acestui ideal general omenesc, neamul românesc şi-a formulat, treptat şi modest, în diferitele momente ale vieţii sale istorice, aspiraţiile, cari, constituind pentru sine condiţii de vieaţă normală şi dreaptă, alcătuiau cerinţele unui ideal naţional, şi în acelaş timp general uman, potrivit lui şi epocei lui.

Sub inspiraţia trebuinţei, la început vag simţită în subconştient, şi abia murmurată pe alocurea, a unei vieţi etnice integral unite şi libere, s'a accentuat şi s'a realizat mai întâiu unirea celor

două principate, Muntenia sau Valachia şi Moldova, într'un singur stat, care şi-a cucerit Independenţa.

După îndeplinlrea acestui moment s'a accentuat tot mai energic necesitatea Unirii celei mari, a unirii tuturor Românilor, din toate provinciile subjugate de străini, cu România liberă, într'un singur stat etnic.

Şi acest vis—căci se considera ca un vis, atât era de greu să-ţi închipueşti isvodirea lui în curând—a devenit acum realitate.

Rând pe rând aceste faze naturale ale desvoltării noastre etnice au fluturat înaintea minţii şi conştiinţei generaţiilor ca un dor arzător şi ca un ideal de dreptate.

Ele au constituit elementele constitutive ale unei călăuze sufleteşti, care inspira gândul şi graiul cugetătorului, omului politic, profesorului şi da tinerimii, însetate de ideal, o directivă de inălţare morală, şi o perspectivă măreaţă trebuinţelor ei de jertfă.

Amândouă cerinţele noastre naţionale au stat în acord viz'bil cu marele imperativ etic al Dreptăţii şi Evoluţiei universale.

Acum, aspiraţiile ce constituesc notele noului ideal, născut din nevoile momentului, sunt altele.

România Nouă, România Mare, abia închegată ca stat etnic unitar şi liber, îşi pregăteşte mersul său istoric înainte.

Greutăţile inerente repedei sale creşteri şi măririi sale dorite, îndreptăţite, dar neaşteptate sigur şi aşa curând, pun probleme noui, accentuiază trebuinţe vitale noui, cari formulează pentru România întregului neam românesc *un ideal istoric nou.*

El răsare în cugetarea tuturor. Conştiinţa etnică îl sugerează îl şopteşte, îl strigă.

El rezultă din condiţiile şi raporturile interne şi externe alet vieţii noului stat.

Câteva linii generale, în cadrul cărora să impune a căuta o nouă orientare a directivelor noastre culturale, nu scapă nici unui observator cât de puţin atent la desfăşurarea evenimentelor dominante ale epocei.

Fraţii Români, ce s'au dorit de veacuri, după prima lor caldă îmbrăţişare de întâlnire şi unire, caută să-şi aşeze o vieaţă trainică în comun, pe gândiri şi simţiri comune de fraţi de aceaşi lege, de

acelaş sânge, şi cu acelaş destin istoric, cu aceaşi misiune morală în lume.

Se deschide era apropierii şi unificării sufleteşti, lepădând fiecare tot ce ar putea să le împedece înţelegerea adâncă şi reciprocă, mici rămăşite trecătoare şi neobservate înainte, ale trecutului ce i-au despărţit.

Un îndreptar sufletesc comun li se ridică înaintea cugetului, oglindindu-se cu toţii în isvorul curat al culturei latine ce curge dela obârşia lor străbună obştească.

Preocuparea, mai mult decât problema, *consolidării unirii* iată formula consacrată.

Ţâşnită spontan din dorul tuturor, unificarea sufletească prin cultură comună, baza consolidării unirii, este un ideal moral naţional, sprijinit de inspiraţia idealului moral universal. Şi realizarea lui atârnă numai de noi.

Numai duşmanii rău-voitori ai neamului pot să-l invidieze şi să caute a-i pune piedici.

La consolidarea acestui raport dintre fraţi, se adaugă, între condiţiile vieţii interne, preocuparea relativă la raportul dintre Români deoparte şi locuitorii străini, de alta, între statul român şi aşa zisele „*minorităţi*".

Problemă nouă, care, pe lângă laturea sa politică, are şi un caracter moral.

Noul stat al României Mari, astfel constituit, îşi delimitează fiinţa sa in afară, atingându-se fiziceşte cu fiinţa altor state şi popopoare, iar spiritual cu atâtea feluri de culturi diferite, cari vin trecând, ca entităţi spirituale, toate graniţele până la dânsul, ca să-i aducă ceva din sufletul altor naţiuni.

Dela raporturile şi influenţele acestor vecinătăţi, unele tangibile, altele imponderabile, atârnă vieaţa şi soarta României.

Criteriul unei orientări juste face parte din conştiinţa instinctului său de conservare şi, prin aceasta, din idealul călăuzitor al ţării şi al tinerelor ei generaţii.

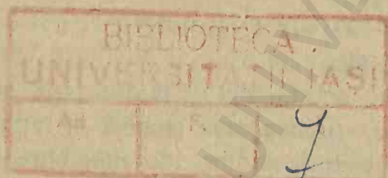
Am crezut că se cuvinia să insistăm puţin asupra acestor directive culturale ale vieţii naţionale în momentul istoric in care ne găsim.

Dacă poezia trainică este cea *trăită*; dacă fantazia poetului

are nevoie să se pună în contact cu realitatea vie, ca să poată crea, sau, cum spune simbolic **Edmond Rostand** în „Chantecler", să se pună „en contact avec la bonne terre», ca să poată cânta acel cântec biruitor.

„...qu'on reçoit du sol natal comme une sève;"

Dacă operele celei mai libere facultăţi combinative ies din raporturile cu împrejurările concrete ale lumii, cine se indoeşte că atunci când e vorba de a da vieţii o fomă şi o îndrumare mai potrivită cu normele ei de desvoltare, opera culturei şi a educaţii trebue să se ţină seamă şi de legile vieţii şi de natura mediului, în sensul cel mai coprinzător al cuvântului ?

De acelaşi autor:

Psihologia, ediţia XVI-a, editura Steinberg şi fiu.

Istoria Pedagogiei, vol. I din antichitate până la Renaştere. Tipogr. Naţionala, Iaşi, 1902 (epuizată).

Istoria Pedagogiei, vol. II, de la Renaştere până la sec. 18-lea „Minerva" Bucureşti, ed. II 1907 (epuizată).

Istoria Pedagogiei, vol. III, secolul 19-lea, „Minerva" Bucureşti, 1912.

Istoria Pedagogiei, un volum rezumativ al celor trei volume de Istoria Pedagogiei. Editura Steinberg şi fiu, Bucureşti 1920.

Noţiuni de Pedagogie generală, II-a ediţie 1920, editura Steinberg şi fiu, Bucureşti.

Curs de Pedagogie:

Didacţiia. Educaţia inteligenţii. Editura Steinberg şi fiu, Bucureşti, 1921.

Pedagogia generală, Problemele educaţiei. Educaţia sentimentului şi a voinţei (sub tipar, Editura Cărţii Româneşti).

Ideile pedagogice ale lui *John Locke* (epuizată). „Meditaţiile" lui Gr. Alexandrescu (epuizată).

Partidele politice. Caracterizare prin ele însăşi. Iaşi, 1905.

L'âme roumaine dans la guerre mondiale. Conferinţă ţinută la „Ecole des Hautes Etudes Sociales". Paris, 1919.

Etica, Ed. „Viaţa Românească", 1922.

Istoria omenirii, curs elementar, aprobat de Minister ca manual didactic:

1. *Evul antic*, pentru cl. I secundară.
2. *Evul Mediu şi Modern*, pentru cl. II secundară.
3. *Istoria modernă şi contimporană*, pentru clasa III şi a VII secundară. Editura Steinberg şi fiu, ed. II 1922 (în colaborare cu d-l O. Tafrali).

Teatru:

O cartă de vizită. Comedie într'un act. Iaşi, 1898.
Gura Lumii. Piesă în 4 acte. Iaşi, 1909.
Ursita Alegorie în versuri, într'un act. Iaşi 1911.
